

СТРАТЕГИЈА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ЗА ПЕРИОД ОД 2024. ДО 2030. ГОДИНЕ

СИТУАЦИОНА АНАЛИЗА ЗА ТЕМАТСКУ ОБЛАСТ:

ПАМЕТНИ РАСТ

Макроекономска кретања у Републици Српској

Глобално, европско и регионално окружење

Економски раст и развој Републике Српске у задњих петнаестак година био је обиљежен значајним промјенама и неизвјесностима на глобалном, европском, регионалном и домаћем плану. Од 2009. године, Република Српска се континуирано суочавала са различитим изазовима. Глобални економски шокови у свијету имају велики утицај на мање економије као што је Република Српска. Периоди криза и нестабилности, као што су велика рецесија 2009. године, пандемијска криза, рат у Украјини, могу оставити дуготрајне посљедице на привреду и друштво у цјелини.

Овакве појаве се могу очекивати и у будућности. Свјетска политичка сцена свједочи о све израженијим геостратешким и геополитичким промјенама, деглобализацији и тензијама између великих сила. Ова динамика утиче на стабилност земље и региона и може имати далекосежне посљедице на економски развој Републике Српске.

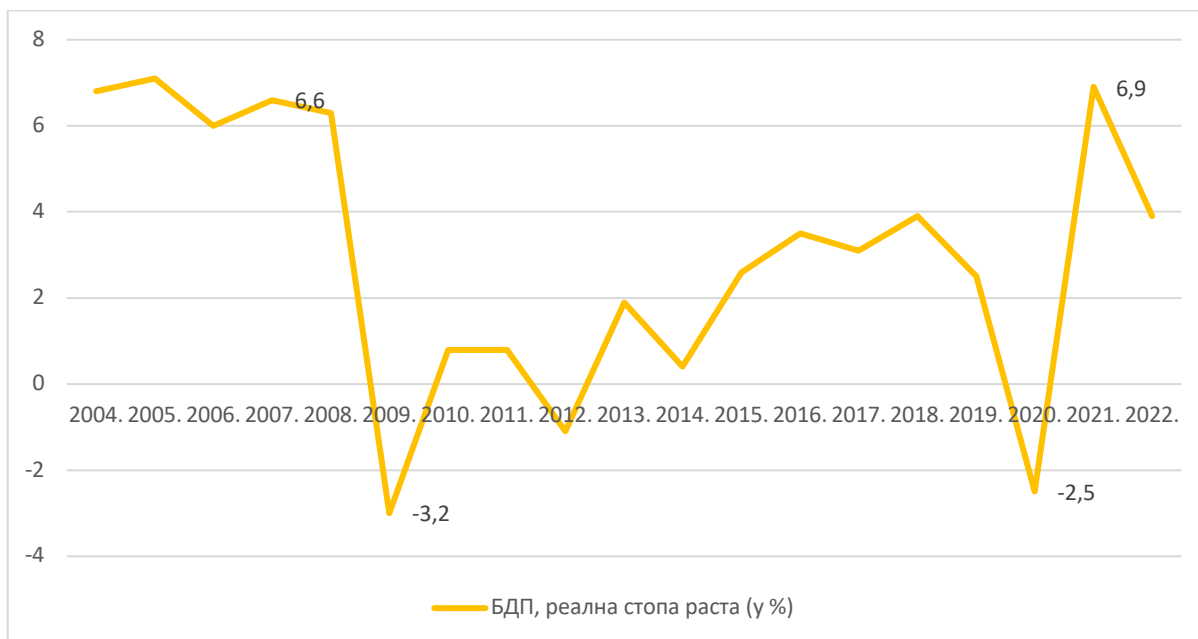
Са друге стране, глобални технолошки трендови као што су развој дигиталне економије и четврта индустријска револуција отворили су нове могућности за привредни раст и иновације. Примјена нових технологија као што су вјештачка интелигенција, интернет ствари и обрада великих података може допринијети ефикасности и конкурентности.

Усложњавање окружења и губитак конкурентности Европске уније, у односу на САД и Далеки исток, стављају пред Републику Српску, БиХ и Западни Балкан нове изазове и могућности. Развој ЕУ и интеграција Западног Балкана у ЕУ представљају важан фактор за Републику Српску. Такође, потребно је имати на уму да развој Европе има своје зацртане правце, као што су *Green Deal* и дигитална агенда, који су такође зацртани и за регион Западног Балкана. То изискује од Републике Српске да се прилагоди и уложи у зелене и дигиталне технологије. Прикључивање ЕУ отвара приступ новим финансијским и технолошким ресурсима, али и захтијева пристајање на стандарде и регулативе у складу са европским нормама.

Међутим, политичка нестабилност у региону, посебно у Босни и Херцеговини, све вријеме представља значајну препреку на путу ка економском прогресу. Пут економског развоја и стабилности зависи од успјешног савладавања ових изазова и адаптације на нове услове у глобалној арени.

Економски раст

Као што је већ споменуто, основно макроекономско обиљежје задњих 10-15 година су изражена манифестација привредних циклуса на глобалном нивоу. Прво је била глобална рецесија 2009. године, период слабог раста до 2014., привредна експанзија 2015. - 2019., рецесија изазвана пандемијом у 2020. години и пост-пандемијски опоравак обиљежен растућом инфлацијом и шокovima изазваним ратовима.

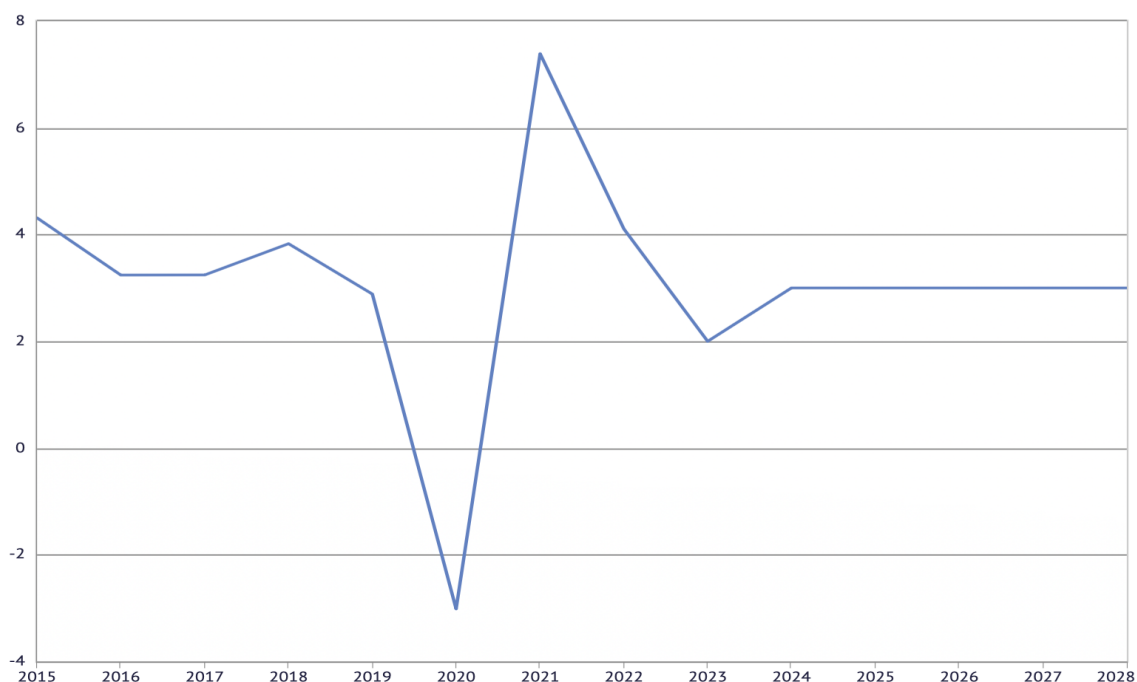
Слика 1. БДП, реална стопа раста у Републици Српској (у %) *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Након пада реалног БДП-а у 2009. години од 3%, изазваног свјетском економском рецесијом, и двије године кризе, са врло скромним стопама раста, економија у БиХ је поново 2012. године забиљежила рецесију (пад БДП-а од 1,1%), што представља назадовање у односу на скромних 0,7% из 2010. и 1% из 2011. године. У 2013. и 2014. години такође је скроман раст.

За период 2015. - 2019. година, забиљежени су изразито позитивни трендови у скоро свим областима. Реални раст је био знатно виши него у претходном периоду и то је резултат снажне привредне експанзије у Европској Унији. Домаћа привреда биљежи и значајан раст извоза и раст продуктивности.

Међутим, кључни економски шок у задњих неколико година је рецесија настала као посљедица пандемије. У 2020. смањење реалног БДП-а износило је 2,5% због успоравања у већини производних сектора, слабије тражње из окружења и политичке неизвјесности.

Оно што говори у прилог оваквом развоју догађаја је, свакако, пројекција економског раста Међународног монетарног фонда. На доњем графикону се види пројекцију економског раста од стране ММФ-а до 2028. године.

Слика 2. Пројекција економског раста у БиХ до 2028. године ММФ, (у процентима)

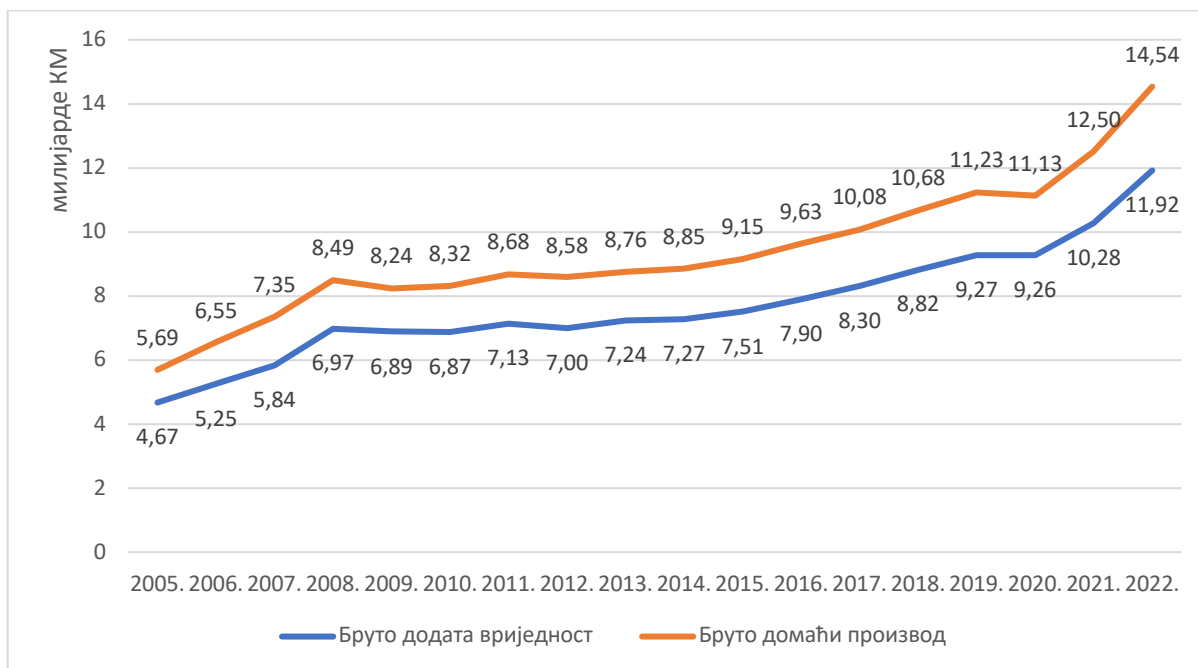
Извор: IMF World Economic Outlook, октобар 2023

<https://public.knoema.com/xurnare/imf-world-economic-outlook-weo-database-october-2023>

Ови трендови су видљиви и на подацима о бруто додатој вриједности и бруто домаћем производу Републике Српске. Од 2005. до 2022. године, види се сталан пораст БДП-а.

Године 2008. и 2009. биле су период када је свијет доживљавао економску кризу. БДП је спао у тим годинама, што се види по спуштању вриједности. Након кризе 2009. године, долази до убрзаног раста, што се поготово одражава на период 2015. до 2019.

Године 2020. и 2021. биле су тежак период због пандемије COVID-19. Ипак, види се да је вриједност БДВ и БДП порасла, што је резултат различитих мјера и стимулативних програма јавног сектора.

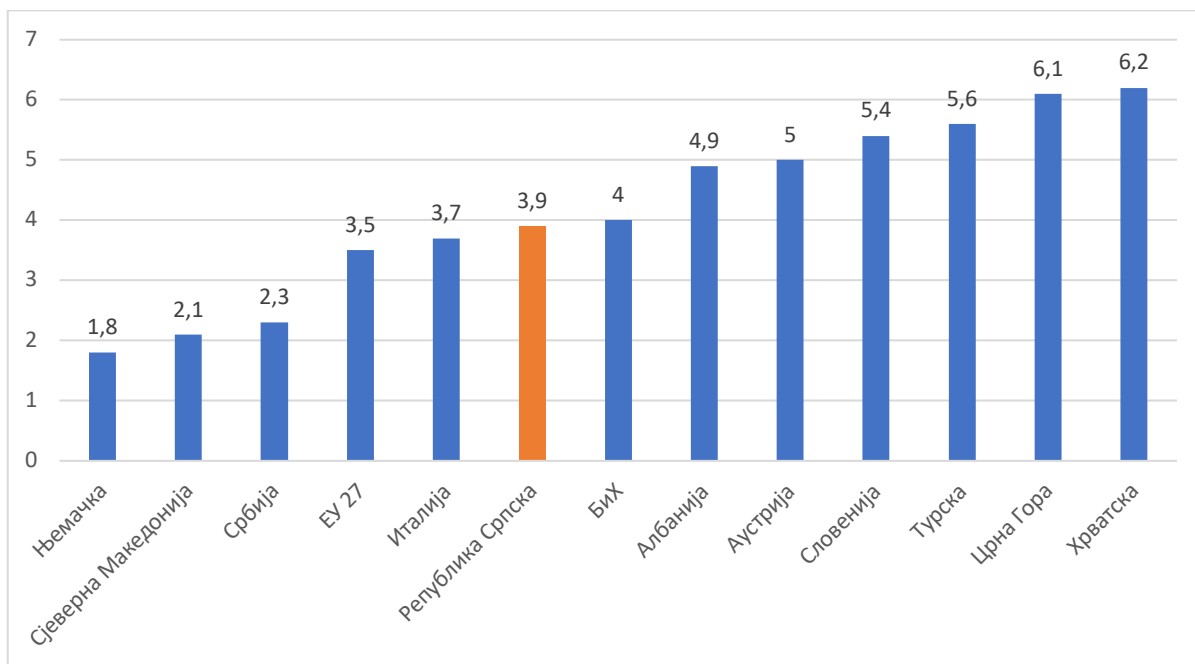

Слика 3. Бруто додата вриједност и бруто домаћи производ Републике Српске (текуће цијене, млрд КМ) *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Снажан раст до 2008. године, спорији раст у наредном периоду, бржи у од 2015. - 2019., те значајан скок у последњим годинама, илуструју различите етапе економског развоја. Ипак, важно је обратити пажњу на факторе као што су инфлација, глобални економски изазови и други фактори који могу утицати на остваривање сталног раста.

Република Српска је током пост-пандемијских година 2021. и 2022. године доживјела значајан економски раст, упркос разним домаћим и екстерним изазовима који су обиљежили то раздобље (реални раст БДП-а од 6,9% и 3,9% у 2021. и 2022. години, респективно). Исти тренд је видљив и у подацима о бруто додатој вриједности и бруто домаћем производу Републике Српске. Овај раст био је изузетно важан за економску стабилност земље, но важно је напоменути да се тренд раста значајно успорио у другој половини 2022. године, како потврђују стопе раста по кварталима.

Кретање економске активности у Републици Српској и њеним главним трговинским партнерима указује на усклађеност с трендовима у земљама ЕУ и на Западном Балкану. Екстерно окружење, које укључује сукоб у Украјини, повећане инфлаторне притиске и слабљење глобалног економског раста, имало је значајан утицај на привредне показатеље у Републици Српској.

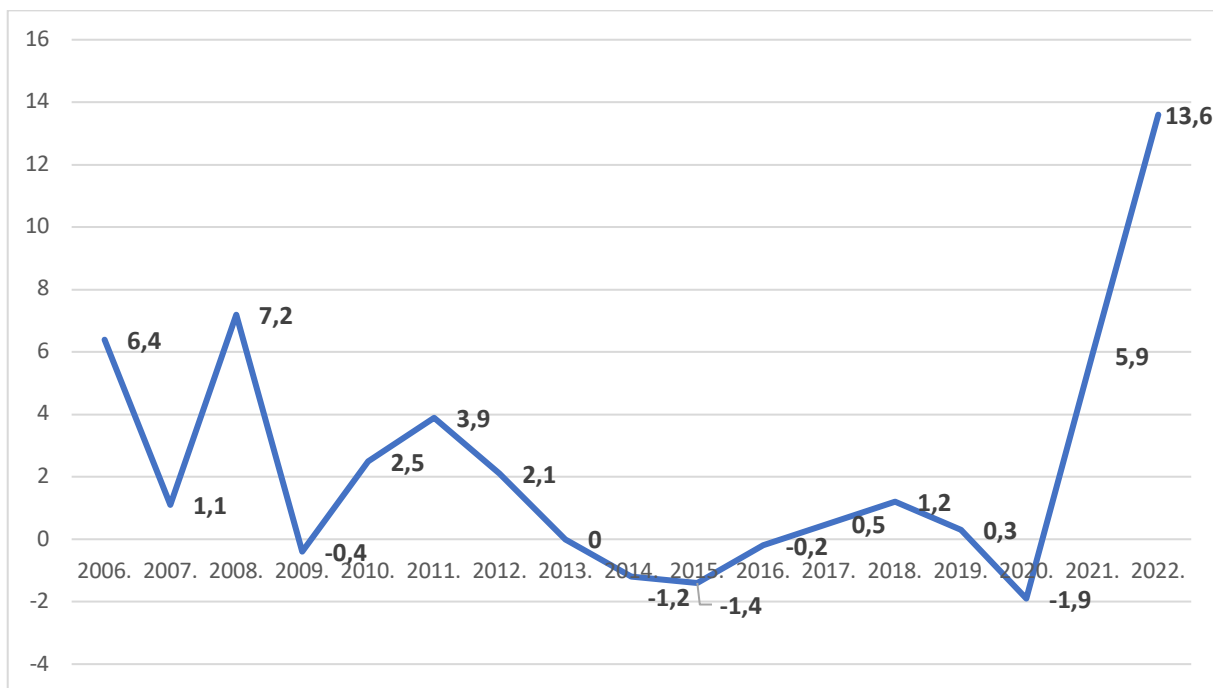

Слика 4. Стопе економског раста у 2022. години у одабраним земљама (у %) *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске и EUROSTAT*

Инфлација

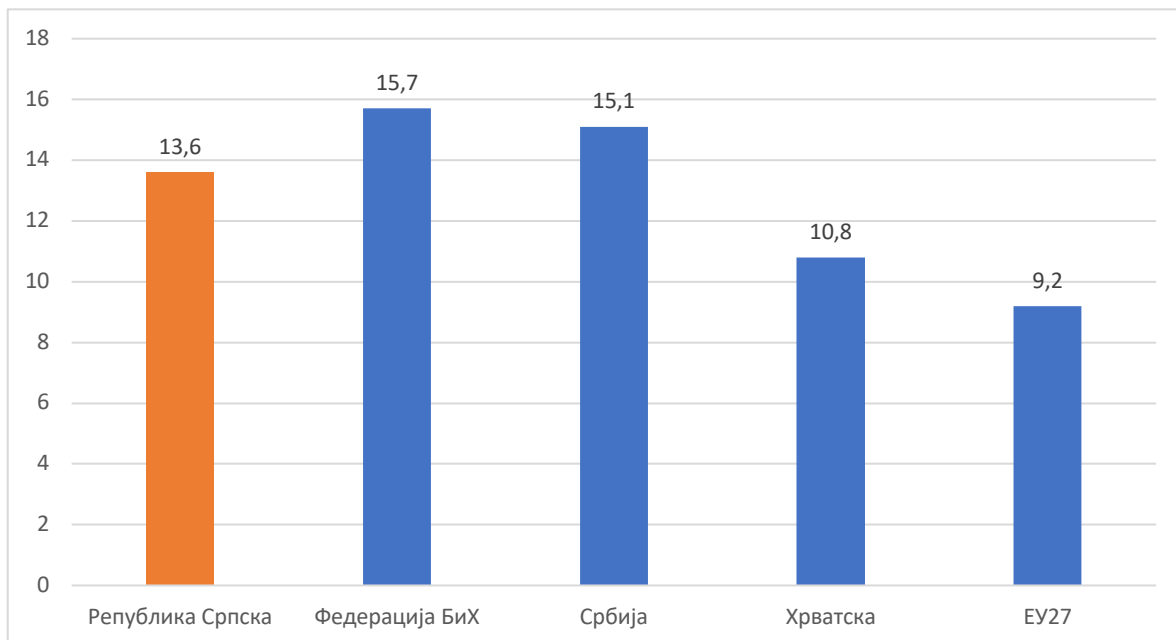
У периоду 2006-2021, Република Српска имала је значајне варијације у стопама инфлације. Инфлација је била висока 2006. (6,4%), пада 2007. (1,1%), затим се значајно повећава 2008. (7,2%) због глобалне кризе. У 2009. је била дефлација (-0,4%). Од 2010. до 2012. је умјерено позитивна, а 2013. стагнира на 0%. 2018. показује умјерени раст (1,2%), док су 2019. и 2020. имале негативне стопе. Већ 2021. година је обиљежена значајним растом инфлације (5,9%). Фактори утицаја у овом периоду укључују економске шокове као што су тзв. велика рецесија и криза изазвана пандемијом. У годинама привредне рецесије и стагнације очигледан је дефлаторни притисак на економију.

Међутим, годину 2022. карактерисали су изазови попут појачаних инфлационих притисака и изразито високих стопа раста цијена роба и услуга. Пандемијски опоравак, проблеми у ланцима снабдијевања и криза у Украјини довели су до значајног повећања свјетских цијена, посебно енергената и хране. Према подацима Међународног монетарног фонда (ММФ), свјетске цијене су порасле скоро 50%, при чему су енергенти биљежили највећи раст (сирова нафта 66,5%, природни гас 213%) и храна око 20,5%.

Слика 5. Потрошачке цијене (просјечна годишња промјена у %) *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Ова глобална ценовна кретања имала су директан утицај на цијене роба и услуга у Републици Српској, где је забиљежен раст индекса потрошачких цијена од 13,6% у 2022. години у односу на исто раздобље претходне године. Овај нагли пораст цијена, како на глобалном тако и на домаћем нивоу, био је кључан разлог успоравања економског раста у другој половини 2022. године.

Слика 6. Просјечна годишња промјена цијена, 2022. година, по земљама (у %) *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

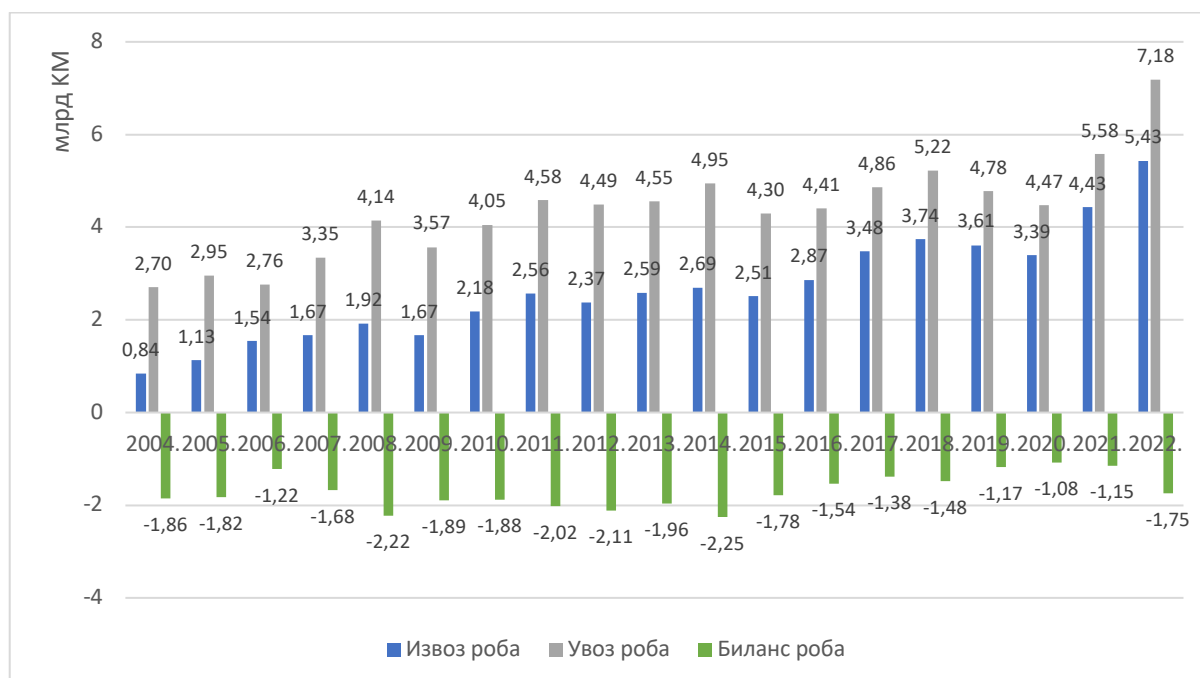
Као што видимо на горњем графикону, инфлација у Републици Српској је била на релативно сличном нивоу у поређењу са земљама у окружењу. Међутим, мора се

нагласити значајна разлика у односу на земље Европске уније, гдје је инфлација такође била висока, али знатно нижа него у Републици Српској.

Пројекције међународних институција сугеришу да ће се успоравање економске активности наставити у наредним годинама. Изазови као што су геополитички сукоби, инфлација и нестабилност на свјетским тржиштима представљају озбиљне препреке за одржавање динамичног економског раста у Републици Српској.

Спољнотрговинска размјена

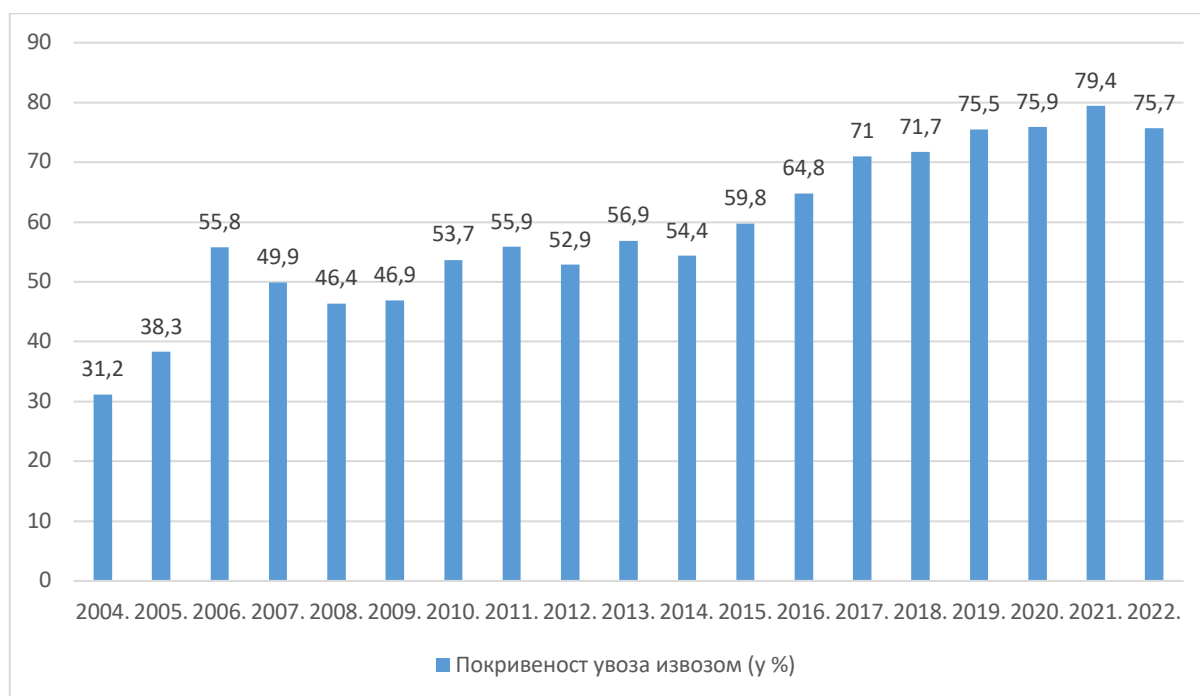
Спољнотрговинска размјена Републике Српске, такође говори у прилог горе изнесених тврдњи о напретку домаће економије. Подаци показују сталан тренд раст извоза током година. Ова тенденција говори о успјешним извозним стратегијама домаће привреде и оптималним економским условима у окружењу.

Слика 7. Извоз и увоз роба, Република Српска (у милијардама КМ) *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

С друге стране, увоз роба такође показује сталан раст. Ово је резултат јачања потреба за увозом, како индивидуалних потрошача, тако и предузећа. Оваква динамика увоза потврђује пораст потрошње у Републици Српској.

Биланс извоза и увоза роба, иако стално у дефициту, почео је показивати нека побољшања, усмјеравајући се ка смањењу дефицита од 2015. године.

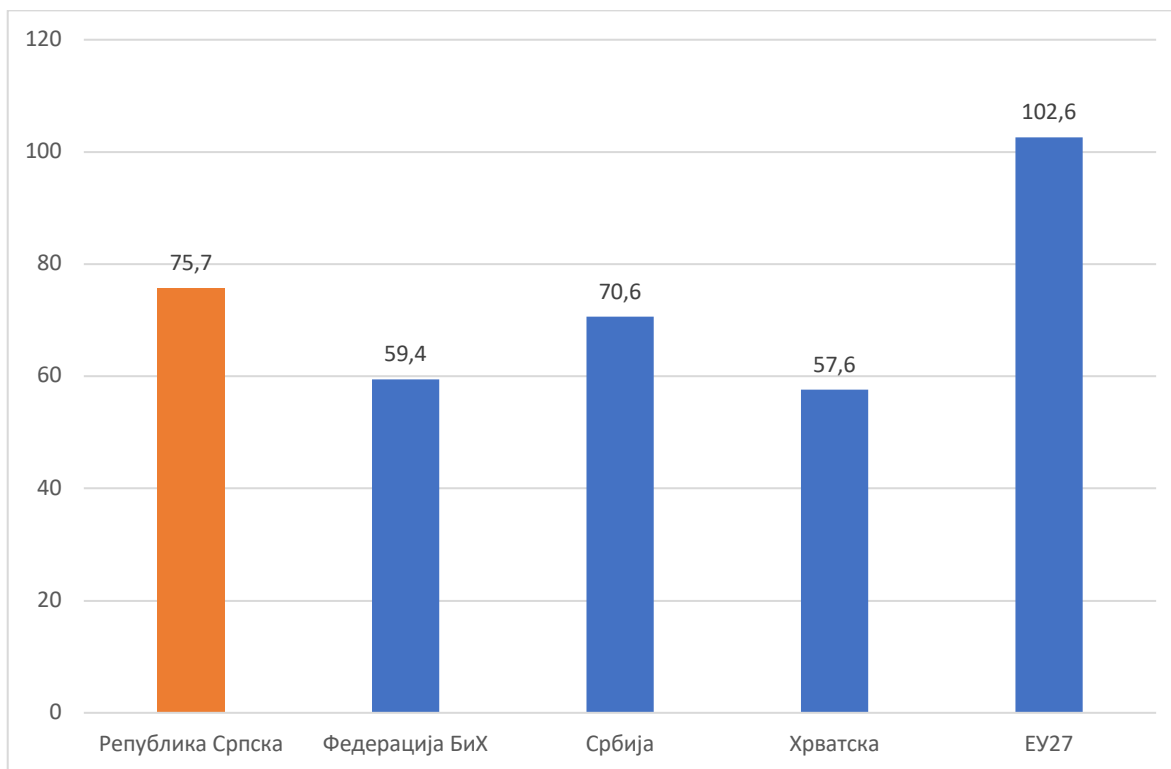

Слика 8. Покривеност увоза извозом, Република Српска (у %), *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске и Еуростат*

Ипак, важно је нагласити да дефицит у билансу може утицати на домаћу економију и финансијску стабилност, што захтијева пажљиво управљање. Висок раст свјетских цијена, како је истакнуто у претходном тексту, може имати значајан утицај на трошкове увоза и стварну вриједност домаће валуте. Међутим, најважније је то да је период брзог раста у спољнотрговинској размјени паралелан са периодом интензивног економског раста. Ова веза потврђује значај спољне трговине као покретача економског развоја у Републици Српској.

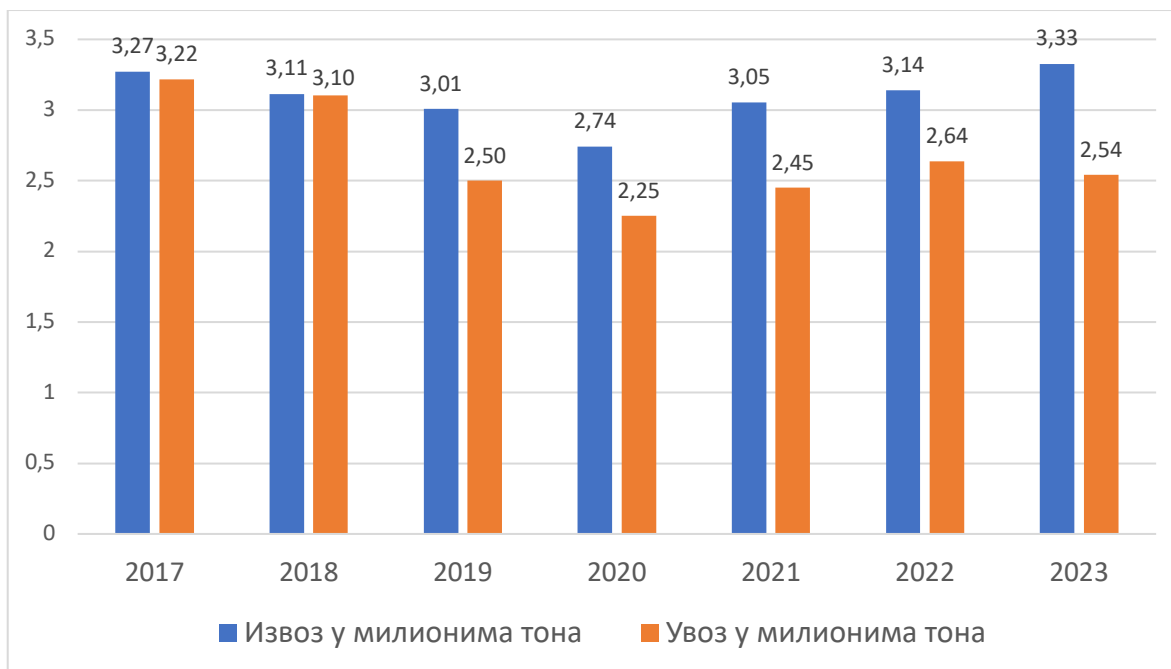
Република Српска је у посљедњих неколико година остварила значајан напредак у покривености увоза извозом. Док је 2015. године овај показатељ био 59,8%, 2022. године је порастао на 75,7%. Иако овакав тренд представља охрабрујућу слику, још увијек постоји простор за побољшање.

У поређењу са сусједним земљама, Република Српска је боље позиционирана од Федерације БиХ и Хрватске, и на сличном нивоу у односу на Србију. У односу на ЕУ27, јаз је очигледан.

Слика 9. Покривеност увоза извозом, по земљама, 2022. година (у %), *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске и Еуростат*

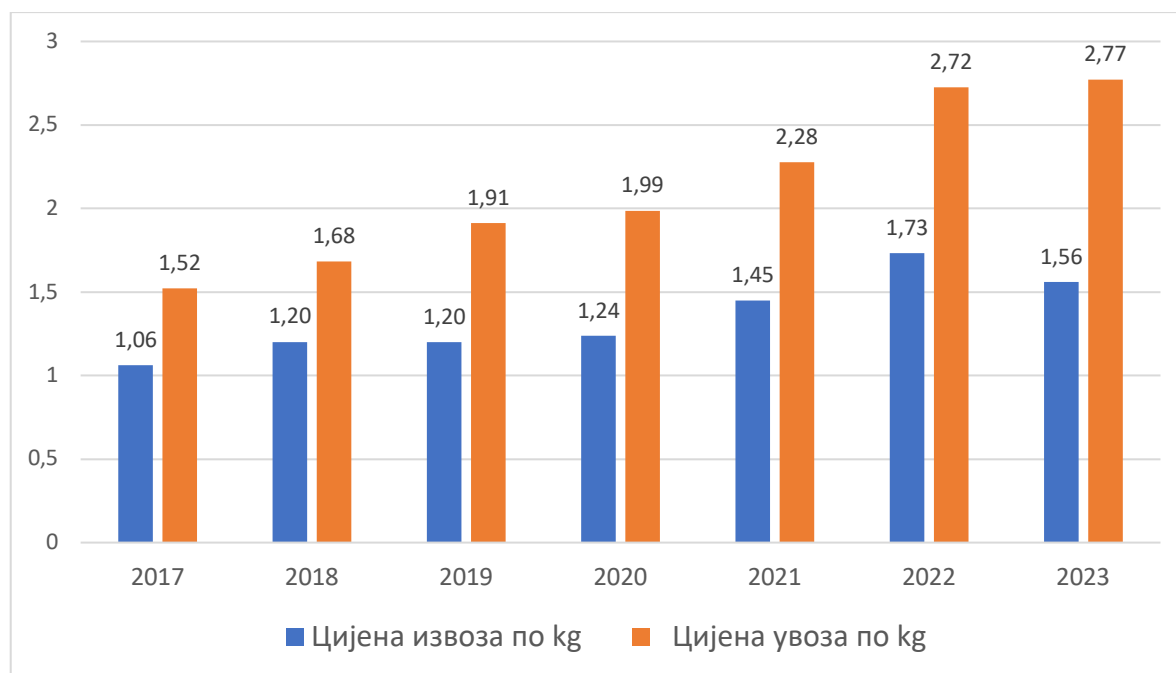
Иако Република Српска бележи трговински дефицит када се посматра вредност увезене и извезене робе, овај економски феномен добија потпуно другачију димензију када се анализа врши на основу количине робе у тонама.

Слика 10. Увоз и извоз Републике Српске, (у милионима тона), *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

У посљедњих седам година, Република Српска је у шест случајева извезла више тона робе него што је увезла. Ова чињеница, на први поглед изненађујућа, указује на суштину у погледу економске структуре Републике Српске.

Иако Република Српска извози више тона робе, укупан износ у новцу је мањи од укупног износа увоза. То је посебно видљиво на доњем графикону који приказује цијену једног килограма увоза и извоза.

Слика 11. Просјечна цијена 1 kg извезене и увезене робе у Републици Српској, (у KM)

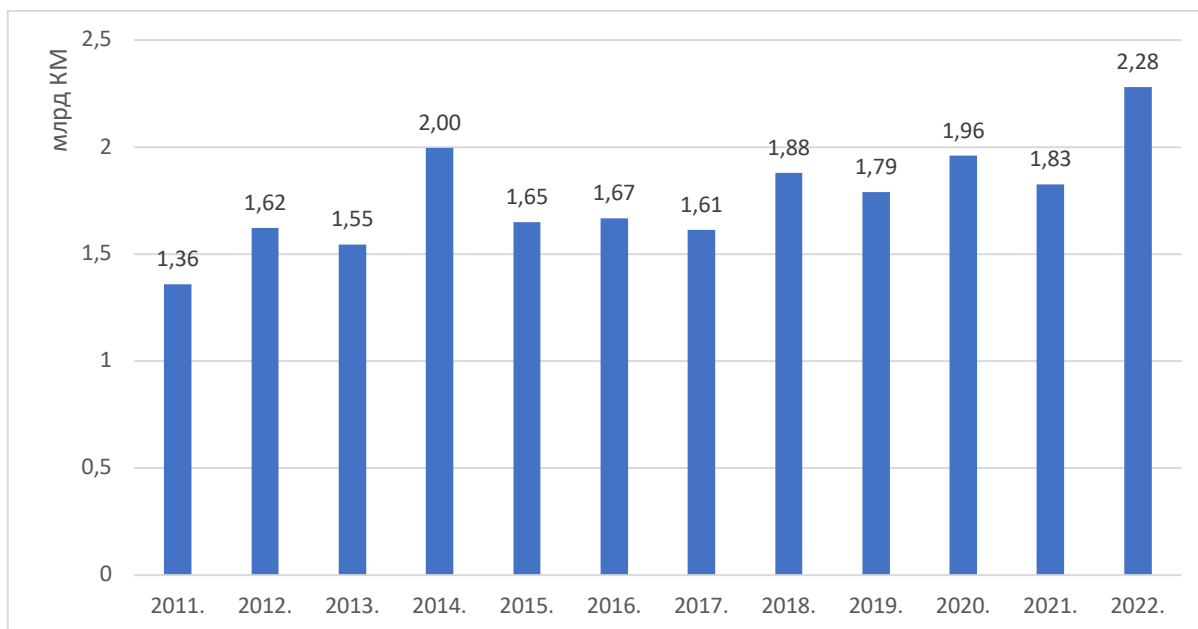
Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Ово указује на то да Република Српска углавном извози сировине и полупроизводе, док увози готове производе са већом додатом вриједношћу. **Према томе, кључни проблем није мањак извоза, већ додатна вриједност робе која се извози.** Неопходно је радити на повећању вриједности извоза, значи квалитативно побољшање, а не квантитативно повећање. То може бити постигнуто фокусирањем на извоз производа са високом додатом вриједношћу, као и унапређењем конкурентности домаћих компанија. Овакав приступ ће допринијети смањењу трговинског дефицита, остваривању економског раста и повећању животног стандарда у Републици Српској.

Инвестиције, домаће и стране

Величина инвестиција има директан утицај на економски раст и развој. Веће инвестиције обично са собом носе повећану производњу и запосленост, што може доприносити стабилности и расту економије. Иако су инвестиције значајне, важно је такође разматрати широк спектар индустрија и сектора како би се осигурала диверзификација и отпорност на могуће економске изазове. Важно је ово ставити у контекст са осталим економским параметрима како би се добила цјелокупна слика о економском стању Републике Српске, укључујући БДП, инфлацију и спољнотрговинске односе.

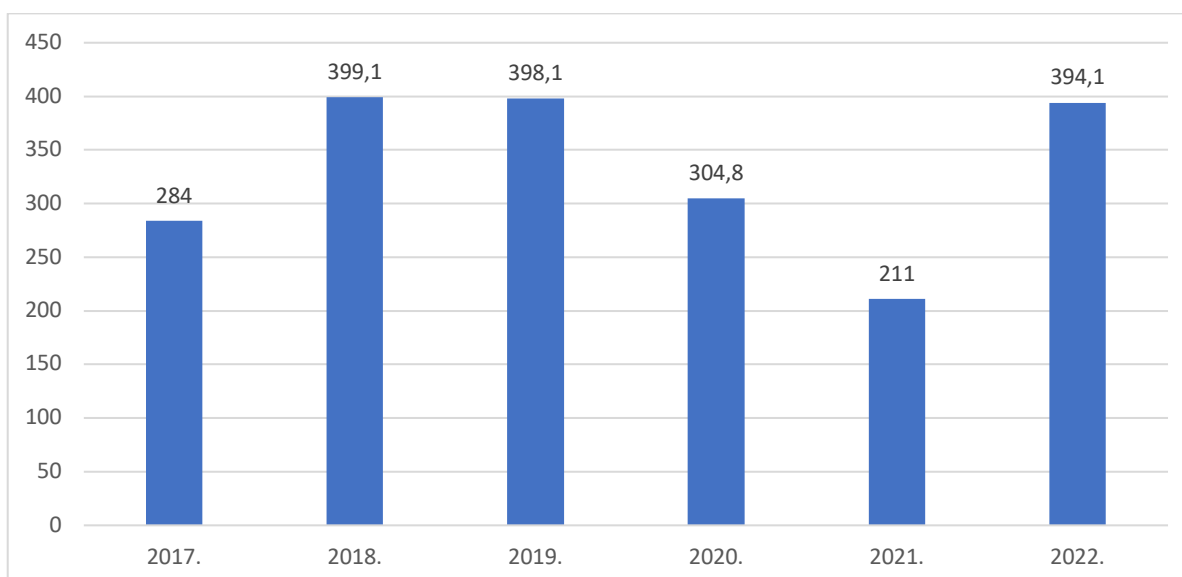
Укупне инвестиције у Републици Српској су показале различите трендове током година. Постоји раст у 2014. години, а затим се брзина раста стабилизује током сљедећих година. Значајан скок је забиљежен у 2022. години.

Слика 12. Укупно остварене инвестиције Република Српска (у милијардама КМ) *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Поред домаћих, од велике важности су директна страна улагања (ДСУ) која представљају један од кључних елемената економског развоја и стабилности. Значајан раст ДСУ у Републици Српској у 2018. и 2019. години (399.1 и 398.1 милиона КМ, респективно) указује на позитивну реакцију страних инвеститора на пословно окружење.

У 2020. години, ДСУ показују лакши пад (304.8 милиона КМ), што може бити резултат глобалних несигурности и ефеката пандемије. Слједи пад у 2021. години (211 милиона КМ), а који може бити објашњен глобалним трендовима и економским турбуленцијама.

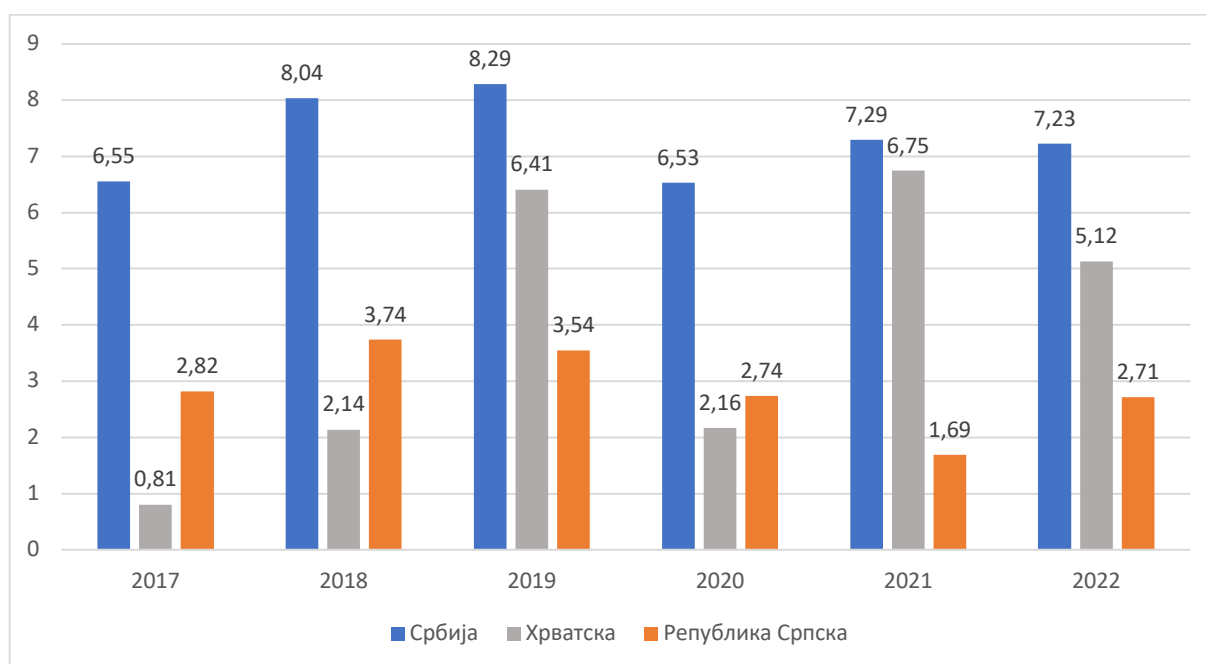

Слика 13. Укупно ДСУ у Републику Српску (мил. КМ) *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Ипак, 2022. година је обиљежена значајним растом ДСУ (394.1 милиона КМ), што може сигнализирати опоравак и повратак инвестиционог тока.

Како би се смањили ризици и повећала отпорност, разматрање диверзификације инвестиционог портфолија могло би бити важно, посебно ако је неки сектор или индустрија осјетљива на глобалне трендове.

Подаци приказани на сљедећем, доњем графикону представљају удио ДСУ у БДП-у, за Србију, Хрватску и Републику Српску од 2017. до 2022. године. Релативно висок ниво прилива ДСУ у Србији указује на стабилну инвестициону климу, стварајући повјерење и интересовање инвеститора за тржиште земље.

Слика 14. Удио ДСУ у БДП-у, по одабраним земљама, *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске и World Bank Open Data, <https://data.worldbank.org>*

Упркос одређеним флукуацијама, Хрватска је успјела одржати релативно висок ниво прилива ДСУ у поређењу са Републиком Српском, што указује на повољније окружење за улагања. Приливи ДСУ у Републику Српску показују много лошији учинак у поређењу са Србијом и Хрватском. Чак и кад поредимо удио у БДП-у који представља мјеру релативног карактера, видимо много ниже удио ДСУ у БДП-у у поређењу са Србијом и Хрватском, поготово у задње двије године. Разлике у апсолутним износима су много веће. Укупан ниво ДСУ у Србији је 21 пута већи него у Републици Српској у 2022 годони.

Приливи страних директних инвестиција у Републику Српску су релативно мали. Упорна политичка нестабилност и запаљива политичка реторика у Босни и Херцеговини вјероватно доприносе изазовима у привлачењу ДСУ, одвраћању инвеститора и ометању економског раста.

Као одговор на ову ситуацију и ове трендове, Влада Републике Српске усвојила је Стратегију привлачења страних инвестиција у Републику Српску за период 2021-2027.

Стратегија предвиђа да Република Српска постане препознатљива као атрактивна дестинација за стране инвеститоре, са константним повећањем броја и обима нових страних инвестиција мотивисаних унапређењем ефикасности и са повећаним учешћем страних инвестиција у БДП-у Републике Српске. Повећање нових инвестиција би требало да омогући трансфер савремених технологија и брже укључивање привреде Републике Српске у четврту индустријску револуцију. У складу са тим би требало да се оствари повећање продуктивности, која би омогућило побољшање конкурентности Републике Српске и смањен одлив домаћих стручњака због створених могућности да своје вјештине уз адекватну зараду примјењују у домаћој привреди.

На основу значајног броја дефинисаних снага, слабости, могућности и пријетњи, предлажу се сљедећи стратешки циљеви и активности:

1. Спријечити губитак постојећих инвеститора услед промјена изазваних пандемијом COVID 19 и зауставити негативне трендове, тј. повећати кумулативни прилив СДИ у Републику Српску у периоду 2021–2027. године:

- појачати пажњу и сарадњу са постојећим инвеститорима
- реализовати подстицајне програме који су усмјерени на ублажавање посљедица пандемије са фокусом на компаније у стратешким секторима
- прилагођавање рада институција новонасталим околностима узрокованим појавом пандемије covid 19

2. Повећати учешће СДИ у БДП-у Републике Српске и број новооснованих компанија са иностраним капиталом:

- унапређење услова за покретање и обављање пословања
- идентификација и усмјерење на кључне секторе привреде
- идентификација и усмјерење на циљана тржишта
- стварање услова за брзу подршку ино-инвеститорима од стратешког значаја
- јачање институционалног и финансијског капацитета републичких и локалних институција надлежних за рад са инвеститорима
- јачање везе са дијаспором с циљем привлачења инвестиционог и научно-технолошког капацитета дијаспоре

3. Повећати учешће СДИ која су мотивисана унапређењем ефикасности, а у складу са циљевима одрживог развоја:

- развити људски потенцијал за потребе савременог доба
- стварање подстицајног окружења за инвестиције у истраживање, развој, иновације и икт технологије, услова за паметну специјализацију
- стандардизација, техничка регулатива и интернационализација

Спољни и унутрашњи дуг

Задуженост Републике Српске представља важан економски индикатор који одражава стање њене финансијске стабилности и одговорности. Посматрајући податке о

задужености владиног сектора, спољне и унутрашње задужености, јавном дугу и укупном дугу од 2015. до 2022. године, могу се извести неколико значајних закључака.

Спољна задуженост је расла из године у годину, осим у 2017. години, што указује на потребу за привлачењем додатних спољних извора финансирања. Унутрашња задуженост је прво имала опадајући тренд до 2018. године, да би се од 2019. успоставио узлазни тренд.

Табела 1. Задуженост владиног сектора у Републици Српској

<i>Задуженост владиног сектора</i>	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Стање спољне задужености (мил. КМ)	3.012	3.168	2.965	3.363	3.416	3.526	4.168	4.226
Стање унутрашње задужености (мил. КМ)	2.265	2.272	2.003	1.815	1.973	2.307	1.995	2.131
Јавни дуг (мил. КМ)	4.295	4.347	3.862	4.049	4.223	4.726	5.088	5.344
Укупан дуг (мил. КМ)	5.277	5.440	4.968	5.179	5.389	5.833	6.162	6.357
Јавни дуг (% БДП)	46,6	45	38,2	37,8	37,5	42,5	40,7	36,8
Укупан дуг (% БДП)	57,2	56,4	49,2	48,4	47,9	52,4	49,3	43,7

Извор: Министарство финансија Републике Српске

Међутим, проценат дуга у односу на БДП показује другачије, опадајуће трендове током периода анализе (осим у 2020. години, што је очекивано, због пандемије). Ово указује на то да је економски раст Републике Српске изузетно важан фактор по питању задужености Републике Српске јер је, у релативним односима, смањивао удио дуга у БДП-у.

Треба имати на уму да је проценат задужености у односу на БДП значајан индикатор финансијске снаге и стабилности једне земље. У поређењу са свјетским стандардима, проценати задужености Републике Српске током последњих година показују да је ниво задужености био релативно умјерен. Јавни дуг Републике Српске у односу на БДП кретао се у опсегу од 36,8% до 46,6%, док је укупан дуг био између 43,7% и 57,2%. Ови проценати, не одступају значајно од свјетских стандарда.

С обзиром на ова разматрања, задуженост Републике Српске, мјерена као проценат БДП-а, показује средњи ниво у односу на свјетске стандарде, што говори да и даље постоји значајан простор за кориштење задуживања у сврху подстицања економског раста. Међутим, за одрживост финансијске ситуације и даљи економски развој, важно је да се власти наставе бавити питањем задужености и управљањем њом на одговоран и ефикасан начин.

Што се тиче стања дуга у 2023. години, стање спољног дуга и индиректног (спољног) дуга Републике Српске на дан 31.12.2023. године износи 3.632,16 милиона КМ (тј. 99,34% укупног спољног дуга) и ниже је за 568,34 милиона КМ, тј. 13,53% у односу на стање истог на крају 2022. године. Овај пад задужености у апсолутном износу, ствара простор за

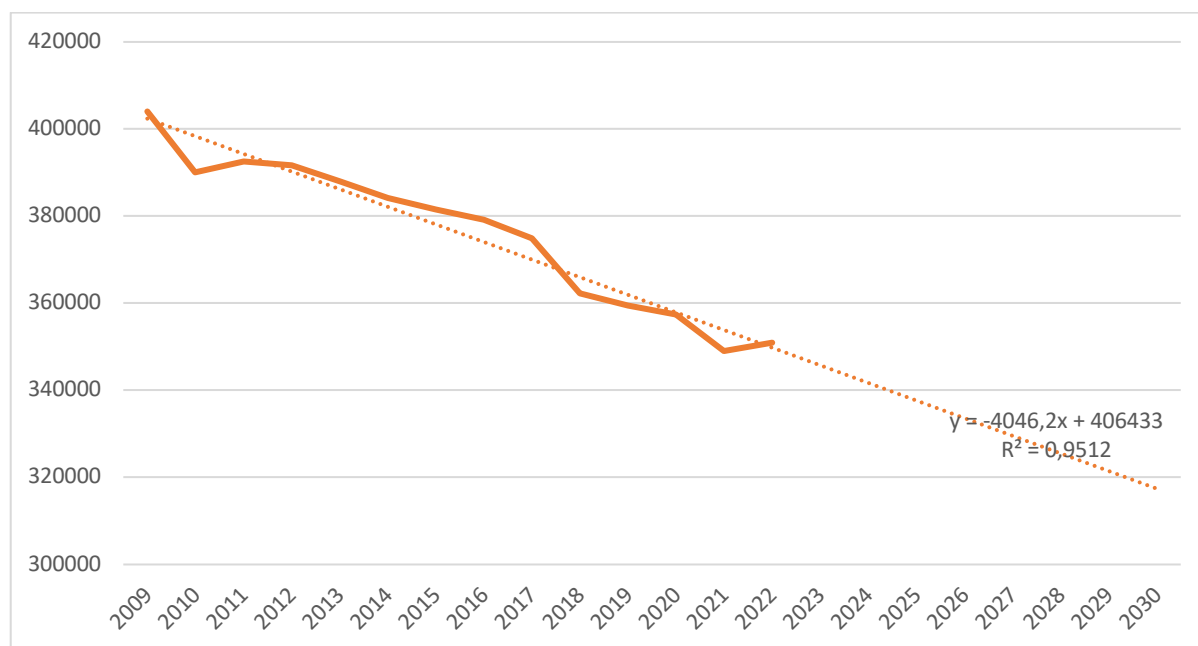
значајније кориштење задуживања за потребе развоја. Од исказаних обавеза према мултилатералним кредиторима, највеће учешће имају обавезе према Европској инвестиционој банци (EIB) са 40,84%, Свјетској банци (WB IDA, WB IBRD) са 38,17%, те Међународном монетарном фонду (IMF) са 10,08%. У оквиру обавеза према билатералним кредиторима највеће учешће имају обавезе према земљама чланицама Европске уније са 45,64%, Паришком клубу повјерилаца са 23,11%, те Влади Јапана са 19,30%.

Стање унутрашњег дуга Републике Српске на дан 31.12.2023. године износи 2.058,88 милиона КМ (тј. 79,40% укупног унутрашњег дуга Републике Српске) и више је за 458,34 милиона КМ, тј. 28,64% у односу на стање истог на крају 2022. године. Од наведеног износа, на стање верификованог унутрашњег дуга (дуг по основу старе девизне штедње, ратне штете и општих обавеза) односи се 155,46 милиона КМ (тј. 7,55% укупног унутрашњег дуга Републике Српске), на стање дуга по основу хартија од вриједности за финансирање буџетске потрошње односи се 1.815,22 милиона КМ (тј. 88,17% укупног унутрашњег дуга Републике Српске), те на стање дуга по основу кредита и активираних гаранција 88,20 милиона КМ (тј. 4,28% укупног унутрашњег дуга Републике Српске).

Тржиште рада у Републици Српској

Радна снага у Републици Српској

Анализа радне снаге у Републици Српској за период од 2009. до 2022. године са нагласком на смањење радне снаге изазвано одласком радника у иностранство и ниским, тј. негативним природним прираштајем, пружа увид у друштвене и економске изазове којима је домаћа економија изложена.

Слика 15. Радна снага у Републици Српској, Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Одлазак радне снаге из Републике Српске је резултат тражње за бољим радним условима или већим зарадама у страним земљама. Овакав одлив радне снаге ствара изазове за локалну економију и привредне секторе које остају без квалификованих радника.

Што се тиче ниског природног прираштаја, то је додатни изазов. Негативан природни прираштај ограничава број младих и потенцијално запослених особа у будућности.

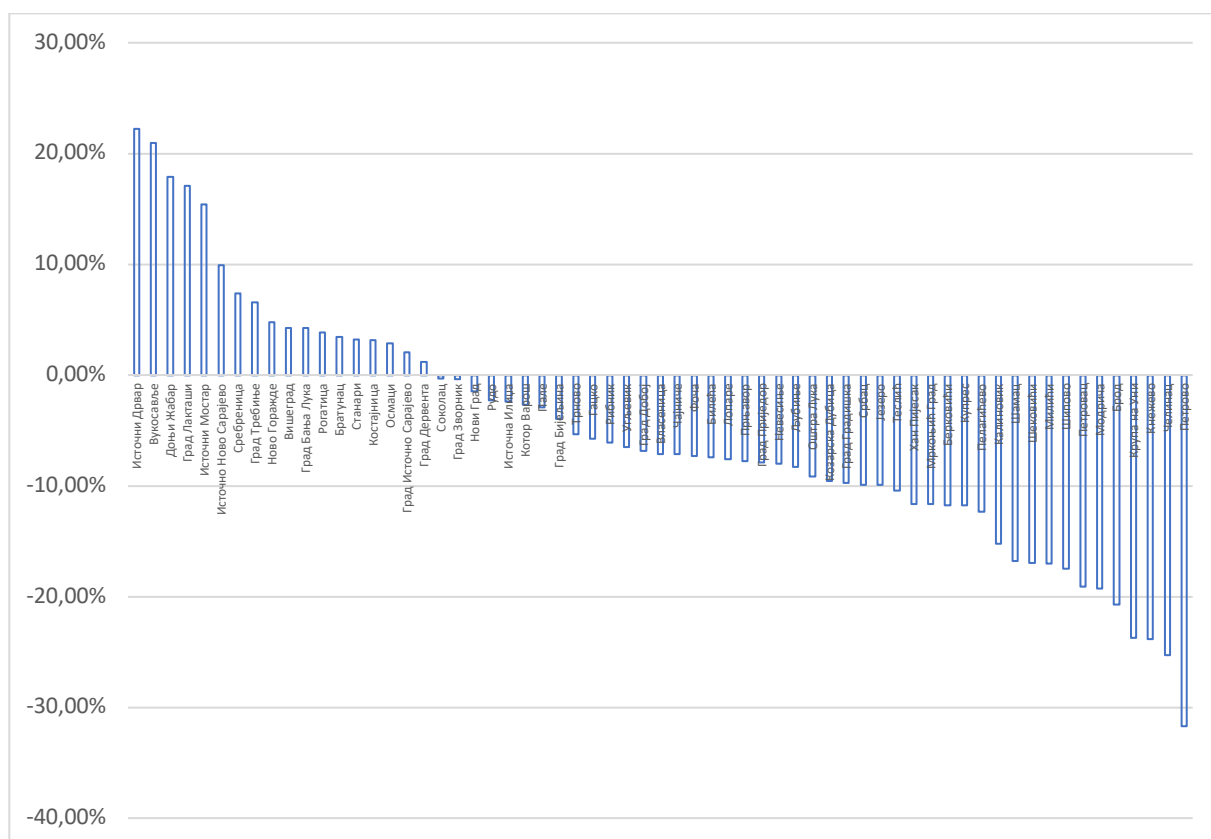
Пад радне снаге у Републици Српској може имати значајне и многобројне посљедице на економију ове области. Први и најизраженији аспект је утицај на општи економски раст и производњу. Смањење броја запослених може ограничити капацитет привреде да генерише додатну вриједност и конкурише на свјетском тржишту.

Додатно, пад радне снаге може изазвати недостатак квалификованих радника у одређеним секторима, што може утицати на иновације, истраживање и развој. Ако квалификовани кадрови напуштају област или земљу, компаније и институције могу се сусрести с проблемима у запошљавању и задржавању стручног особља, што може ограничити раст и конкурентност.

Такође, пад радне снаге може имати друштвени и социјалне посљедице. Ако је број запослених мали, могу се појавити проблеми у вези са социјалним осигурањем и пензијама. Такве ситуације могу довести до повећања негативних социјалних појава као што је сиромаштво.

Пад радне снаге може ослабити економске темеље и стварати препреке у одржавању стабилности и раста. Како би се овакве посљедице ублажиле, неопходно је преиспитати и адаптирати економске политике, образовни систем и подстаћи иновације како би се задржала и привукла квалификована радна снага.

Анализа географске дистрибуције пада/раста радне снаге у Републици Српској у 2022. години, насталог због миграција и негативног прираштаја, пружа увид у динамику становништва и економије различитих региона. Подаци показују значајне разлике у стопама пада/раста радне снаге широм региона, а ове разлике могу бити резултат различитих економских, друштвених и политичких фактора.

Слика 16. Пад/раст радне снаге по општинама и градовима, 2018.-2022. (у %), Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

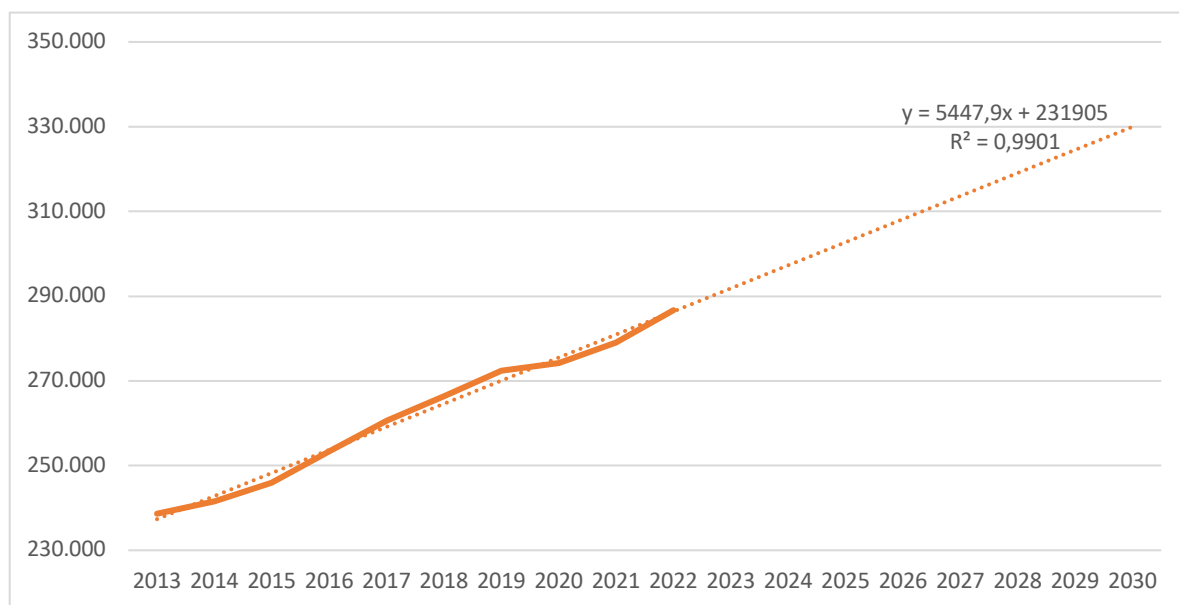
Најпозитивнији тенденције у проценту радне снаге у 2022. години забиљежени су у малим, рубним општинама као што су Источни Дрвар, Вукосавље и Доњи Жабар. Пошто су ово општине са скоро занемаривом радном снагом, нећемо их даље разматрати. Кад погледамо веће средине, онда се види да су општине и градови као што су Лакташи, Источно Ново Сарајево, Сребреница, Требиње и др. имали су већи или мањи пораст радне снаге, што је резултат успјешних економских и развојних иницијатива у тим крајевима, као и привлачења нових инвестиција и стварања радних мјеста. Међутим, мора се нагласити да само 18 општина и градова биљежи раст, док све остале имају пад радне снаге.

Општине као што су Петрово, Челинац, Модрича и Брод су искусили значајан пад радне снаге у 2022. години. Ове средине се суочавају са миграцијом радне снаге ка другим регионима или у иностранство, као и недостатком економских могућности и инвестиција у привреди.

Географска дистрибуција смањења или повећања радне снаге у Републици Српској у 2022. години пружа увид у различите економске и демографске тенденције у различитим регионима. Постоје значајне разлике у успјеху различитих подручја у задржавању и привлачењу радне снаге.

Запосленост у Републици Српској

Анализа раста броја запослених у Републици Српској у периоду од 2013. до 2022. године указује на различите етапе економског циклуса и њихов утицај на запошљавање. У периоду привредне експанзије од 2013. до 2019. године, број запослених у Републици Српској је континуирано растао. Ово је резултат позитивних економских тенденција раста економије у ЕУ, повећане инвестиционе активности, као и унапређених пословних услова. Током овог периода, економија је била на стази узлазног тренда, што је допринијело расту запошљавања.

Слика 17. Број запослених у Републици Српској са пројекцијом до 2030., *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Затим, у 2020. години, пандемија Ковид-19 изазвала је кризу, која је имала одређен утицај на запошљавање. Због фискалних мјера подстицаја привреде током пандемијске кризе, број запослених је наставио да расте. Тај раст је био успорен у поређењу са претходним годинама, као резултат мјера закључавања и ограничења које су имплементирале ради сузбијања пандемије.

У 2021. и 2022. години, наступио је пост-пандемијски опоравак, што је довело до повратка израженијег раста броја запослених. Уз побољшање здравствене ситуације и релаксацију мјера закључавања, економија је почела да се опоравља, што је позитивно утицало на запошљавање.

Што се тиче структуре запослених, укупан број запослених на дан 30. 9. 2023. године износио је 290.745 лица, од чега је 247.367 лица запослено у пословним субјектима, а 43.378 запослених се односи на предузетнике и запослене код предузетника. У односу на септембар 2022. године укупан број запослених повећао се за 0,6% а у односу на март 2023. године за 0,2%.

Запослени су сва лица која имају заснован радни однос на неодређено или одређено вријеме са пуним или непуним радним временом. Подацима нису обухваћени запослени: у одбрани, на породичним пољопривредним газдинствима, код међународних организација, у пословним јединицама изван Републике Српске и у представништвима у иностранству. Дио података о укупном броју запослених особа у

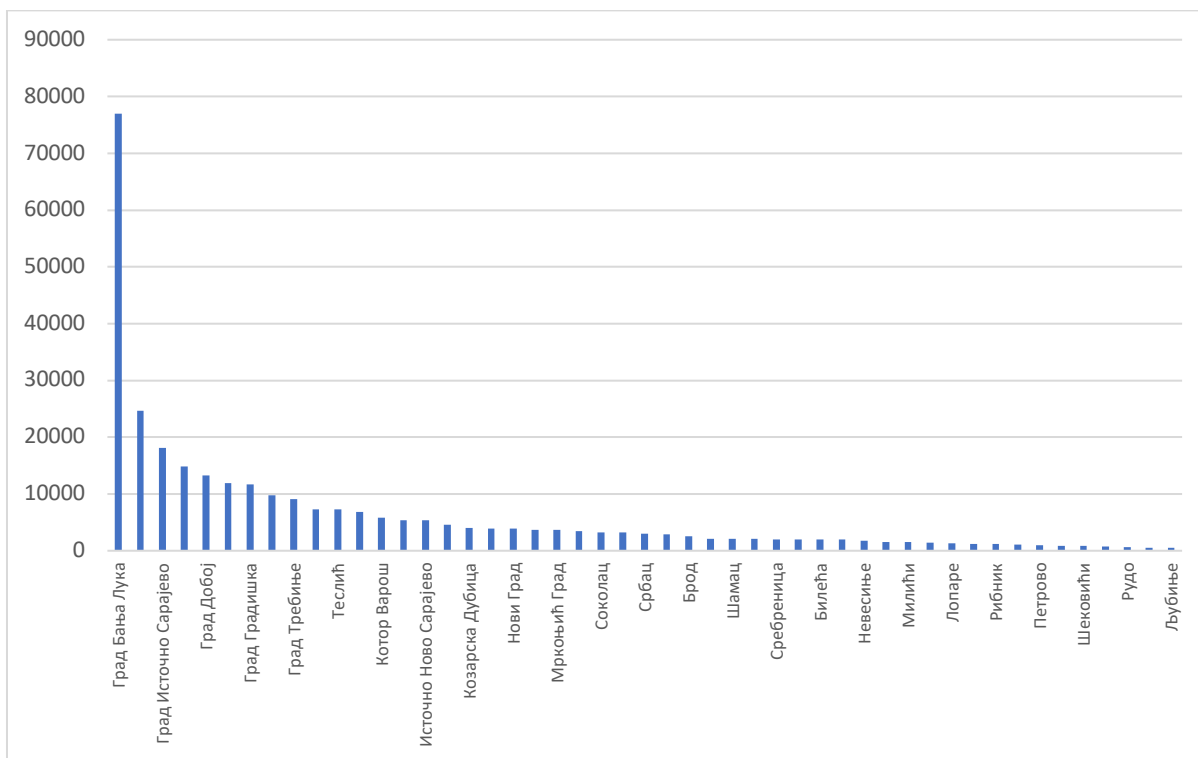
Републици Српској добијен је статистичком обрадом података који су преузети из административних извора Пореске управе Републике Српске.

Табела 2. Укупан број запослених у Републици Српској на дан 30. 9. 2023. години, по дјелатностима

ДЈЕЛАТНО СТ (КДБИХ 2010)	Број запослених			Индекси	
	IX 2023	III 2023	IX 2022	IX 2023	IX 2023
				III 2023	IX 2022
УКУПНО	290.745	290.237	289.098	100,2	100,6
A	8.168	8.968	9.253	91,1	88,3
B	4.824	4.698	4.674	102,7	103,2
C	59.402	59.762	60.310	99,4	98,5
D	8.616	8.543	8.496	100,9	101,4
E	5.115	5.140	5.229	99,5	97,8
F	14.442	14.038	14.316	102,9	100,9
G	51.416	50.915	5.1397	101,0	100,0
H	13.002	12.869	12.485	101,0	104,1
I	13.415	13.413	13.139	100,0	102,1
J	8.540	8.420	8.156	101,4	104,7
K	6.072	5.974	6.014	101,6	101,0
L	842	929	556	90,6	151,4
M	8.706	8.655	8.431	100,6	103,3
N	4.703	4.349	4.170	108,1	112,8
O	26.813	27.052	26.819	99,1	100,0
P	23.684	23.927	23.323	99,0	101,5
Q	21.753	21.564	21.279	100,9	102,2
R	5.244	5.101	5.210	102,8	100,7
S	5.988	5.920	5.841	101,1	102,5

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Географска дистрибуција броја запослених у Републици Српској у 2022. години, приказана на доњем графикону, пружа увид у значајне разлике између већих градова и мањих општина. На пример, градови као што су Бања Лука, Бијељина и Источно Сарајево имају значајно већи број запослених у поређењу са мањим општинама.

Слика 18. Број запослених по општинама и градовима Републике Српске, 2022., Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

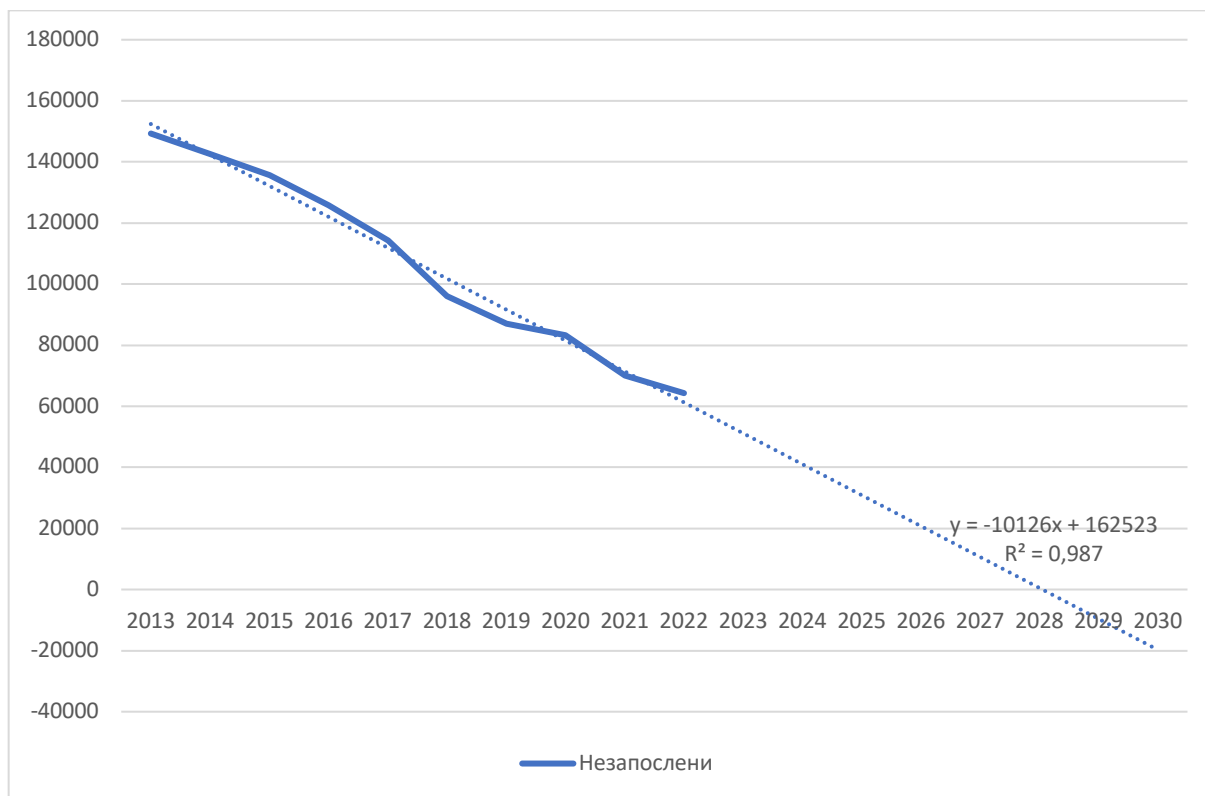
Град Бања Лука, као највећи град у Републици Српској, има највећи број запослених са 76,959 људи. Бијељина, Источно Сарајево, Приједор и Добој такође имају значајан број запослених, али мањи у односу на Бању Луку. Ове градове карактерише већи обим пословне активности и развијена економија.

Са друге стране, мање општине као што су Рудо, Чајниче и Љубиње имају значајно мањи број запослених, што је резултат мање развијене економије и мање доступних пословних могућности. Ове општине често су засноване на сеоском или руралном стилу живота, где је мање индустријских и пословних активности. Такође је видљиво значајно заостајање општина из источног дијела Републике Српске.

Тренд географске дистрибуције броја запослених у Републици Српској указује на значајне разлике у развоју и економској активности између већих градова и мањих општина и, такође, између западног и источног дијела Републике Српске. Овај контраст може имати значајне импликације за политику развоја и инвестиционе стратегије, као и за равномернији развој и смањење неравнотежа у економији Републике Српске.

Незапосленост у Републици Српској

Као што се може видјети на доњем графикону, у Републици Српској је изражен пад броја незапослених током цијелог анализираног периода. Овакав пад незапослених би се у другачијим околностима могао третирати као изузетно позитивна ствар. Међутим у околностима када је изражен одлазак радно способних људи из Републике Српске, онда овај број указује и на депопулацију овог простора, а не само на повољне привредне околности у земљи.

Слика 19. Број незапослених у Републици Српској са пројекцијом до 2030. *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Овај пад, дакле, има два значајна узрока. Један је очигледна привредна експанзија која је створила нова радна мјеста. Међутим, пад броја незапослених је био већи од раста новозапослених. То говори да је један дио људи који су престали бити незапослени, посао нашли негдје ван Републике Српске, у иностранству. Овај тренд је значајан фактор у смањењу броја незапослених јер се многи од оних који немају посла или су незадовољни тренутним послом, одлучују за исељавање у потрази за бољим могућностима запошљавања.

На горњем графикону види се да је тренд пада броја незапослених у одређеној мјери успорен 2020. године, али је кључни проблем ту што је поред привредних неприлика, на ово такође знатно утицала блокада кретања везана за пандемију коронавируса.

Такође, на графикону види се да је могуће да у једном тренутку не будемо више имали расположивих радника за будућа новоотворена радна мјеста и да не буде више домаће радне снаге за будућу привредну експанзију. То не значи да ће се доћи у ситуацију када нема ниједног домаћег радника за запошљавање, како је то приказано на горњем графикону (увијек има новопридошлих радника из образовног система), али упозорава да се долази у ситуацију када ће бити озбиљних ограничења по питању радне снаге. Ово доводи до потребе за увозом страних радника, што је додатни изазов за привреду, посебно ако долази до супротстављања међу ставовима о имиграцији и страним радницима у домаћем становништву.

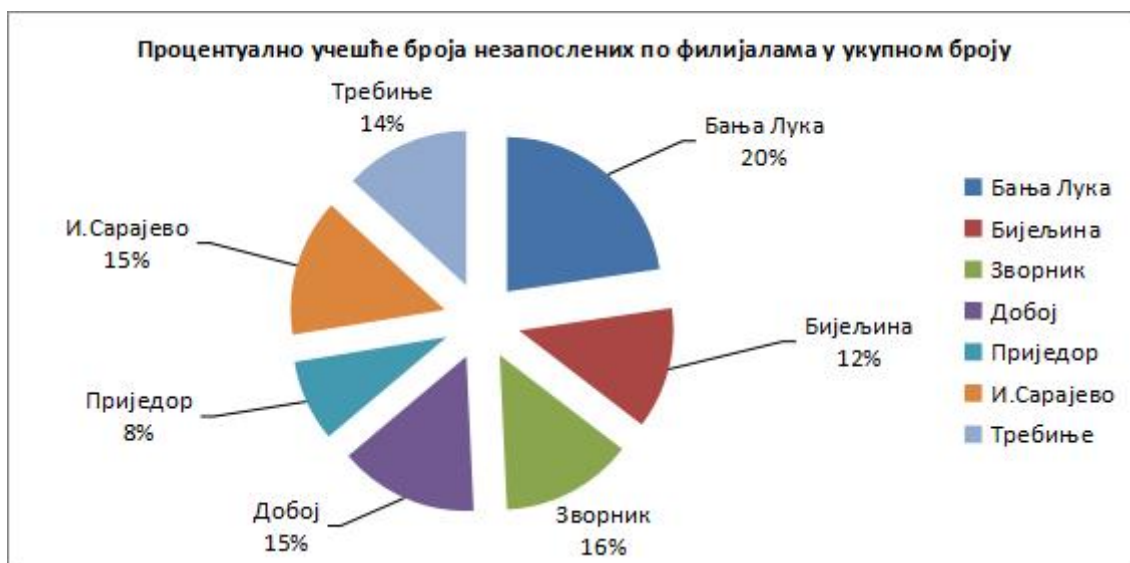
Према подацима из 2023. године, на евиденцији ЈУ Завод за запошљавање Републике Српске на дан 31. 10. 2023. године, евидентирано је 59.851 незапослено лице. У односу на исти период прошле године, када је било регистровано 66.259 незапослених лица, овај број је мањи за 6.408 лица.

Од укупног броја незапослених, највећи број лица налази се у филијали Бања Лука, тачније 12.217 (20,4%), потом у филијали Зворник 9.402 регистрованих незапослених лица (15,7%), а слиједи филијала Источно Сарајево са 9.350 (15,6%), Добој са 8.775 (14,7%), Требиње са 8.442 (14,1%), Бијељина са 6.989 (11,7%) и Приједор са 4.676 (7,8%) регистрованих незапослених лица. Жене чине 52,8% од укупног броја евидентираних незапослених лица.

Табела 3. Стање на евиденцији незапослених, по квалификационој структури и филијалама

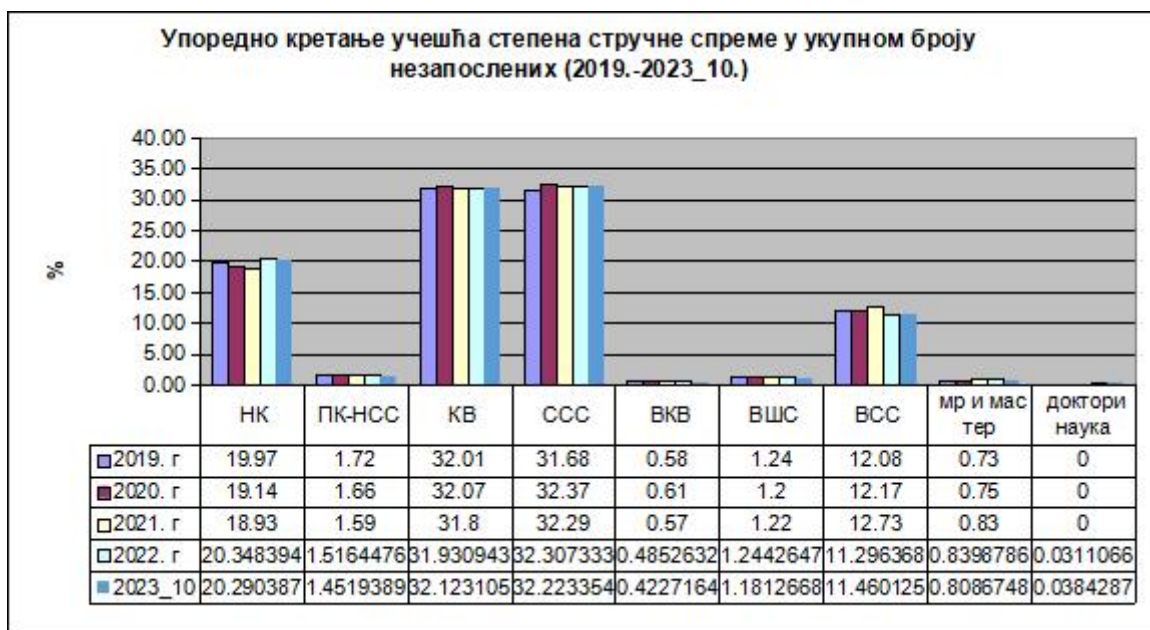
Опис		Филијале							Укупно
		Бања Лука	Бијељина	Зворник	Добој	Приједор	Источно Сарајево	Требиње	
Стање на евиденцији незапослених		12.217	6.989	9.402	8.775	4.676	9.350	8.442	59.851
Жене		6.317	4.101	4.940	4.590	2.134	4.944	4.577	31.603
КВАЛИФИКАЦИОНА СТРУКТУРА	1 - НК	2.221	1.138	2.959	2.193	1.128	1.254	1.251	12.144
	жена	1.036	586	1.394	955	406	620	628	5.625
	2 - ПК - НСС	151	255	157	130	55	77	44	869
	жена	62	165	99	64	19	54	21	484
	3 - KB	4.215	2.081	2.785	2.935	1.573	2.789	2.848	19.226
	жена	1.663	848	1.090	1.194	565	1.031	1.313	7.704
	4 - ССС	3.737	2.239	2.643	2.724	1.411	3.504	3.028	19.286
	жена	2.271	1.569	1.792	1.837	812	2.089	1.772	12.142
	5 - ВКВ	44	37	17	40	20	57	38	253
	жена	9	3	4	7	2	7	2	34
	6-1 ВШС	134	106	83	60	68	113	125	689
	жена	59	74	57	45	47	73	89	444
	6-2 ВШС сп	0	1	1	1	2	3	10	18
	жена	0	1	0	1	0	2	5	9
	7-1 ВСС	1.586	1.035	692	652	394	1.454	1.014	6.827
	жена	1.126	794	457	456	270	1.000	692	4.795
	7-3 мастери	86	87	59	34	23	84	73	446
	жена	61	56	43	30	13	59	47	309
	7-4 магистри	19	2	2	1	2	8	4	38
	жена	12	0	2	0	0	5	1	20
	7-5 ВСС 360 ECTS	14	4	1	3	0	4	6	32
	жена	14	3	1	0	0	3	6	27
8 - доктори наука	10	4	3	2	0	3	1	23	
жена	4	2	1	1	0	1	1	10	
УКУПНО:		12.217	6.989	9.402	8.775	4.676	9.350	8.442	59.851

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Слика 20. Проценат незапослених у Републици Српској у 2023. години, по филијалама
Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Пратећи тренд претходних година тако је и у 2023. години на евиденцији незапослених Завода најприсутнија средња стручна спрема — 32,2%, затим КВ — 32,1%, НК — 20,2% и ВСС — 11,4%. Као што је приказано на графикону, уочавамо да се током година није значајно мијењала квалификациона структура незапослених.

Слика 21. Упоредно кретање учешћа степена стручне спреме Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

У сљедећој табели дат је преглед 20 најбројнијих занимања на евиденцији закључно са октобром 2023. године, по филијалама.

Табела 4. Преглед 20 најбројнијих занимања на евиденцији Завода за запошљавање са 31. 10. 2023. г.

Занимање	Укупно	Процент	Бања Лука	Бијељина	Зворник	Добој	Приједор	Сарајево	Требиње
Економски техничар	3.253	13,3%	578	330	508	552	138	615	532
Продавач	3.186	13%	535	407	508	591	190	362	593
Матурант гимназије	2.327	9,5%	412	152	298	181	85	632	567
Машински техничар	2.270	9,3%	352	230	237	159	108	520	664
Бравар	1.725	7%	332	220	189	269	98	313	304
Ауто-механичар	1.331	5,4%	229	151	238	247	127	193	146
Дипл. економиста	1.059	4,3%	259	143	106	66	47	304	134
Кувар KB	1.049	4,3%	218	66	145	221	104	144	151
Конобар	998	4,1%	232	47	113	162	112	139	193
Металостругар	977	4%	229	88	85	76	50	214	235
Возачи теретних кола	971	4%	184	121	130	140	89	183	124
Дипломирани правник	825	3,4%	181	154	100	77	32	184	97
Медицинска сестра/техничар	702	2,9%	84	101	131	181	42	61	102
Пољопривредни техничар	690	2,8%	168	140	55	94	98	53	82
Техничар за друмски саобраћај	580	2,4%	105	73	90	71	66	103	72
Конфекционар	577	2,4%	227	23	95	27	35	24	146
Туристички техничар	554	2,3%	83	37	95	64	53	169	53
Столар	508	2,1%	166	33	54	68	27	141	19
Фризер за жене	497	2%	102	104	82	54	72	39	44
Конфекционар текстила	406	1,7%	86	8	42	59	21	34	156
Укупно	24.485	100%	4.762	2.628	3.301	3.359	1.594	4.427	4.414

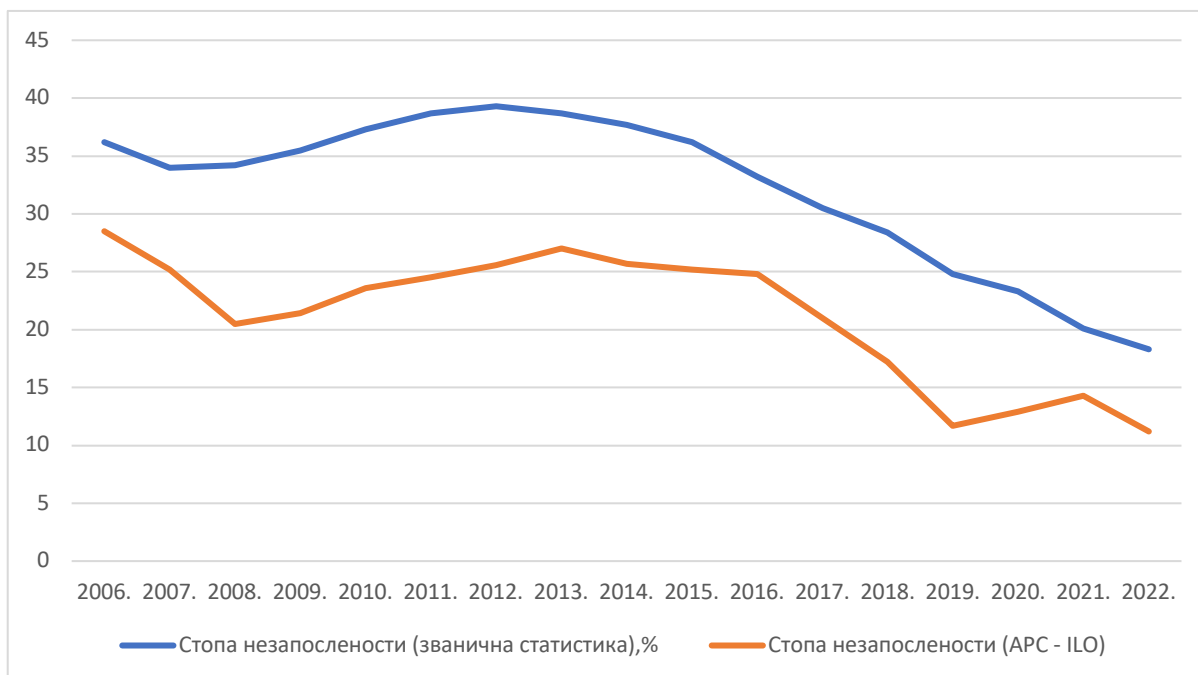
Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Стопа незапослености у Републици Српској

Анкетна стопа незапослености рачуна се као однос броја незапослених лица и активног становништва, при чему су број незапослених лица и активног становништва изведени из узорка анкетираних лица у Републици Српској. Она је заснована на анкети о радној снази коју је Завод за статистику Републике Српске од 2006. до 2019. године проводио једном годишње у прољеће. Од јануара 2020. године анкета се проводи квартално током цијеле године, а резултати се објављују тромјесечно у форми саопштења.

Према подацима анкете о радној снази за III квартал 2023. године у Републици Српској стопа незапослености је 9%.

У периоду од 2019. до 2023. забиљежен је пад анкетне стопе незапослености за 2,7 процентна поена. Значајан пад анкетне незапослености посебно је примјетан у односу 2018. на 2019, док су трендови били нешто блажи у наредне двије године, што је у највећој мјери узроковано пандемијом КОВИД-19.

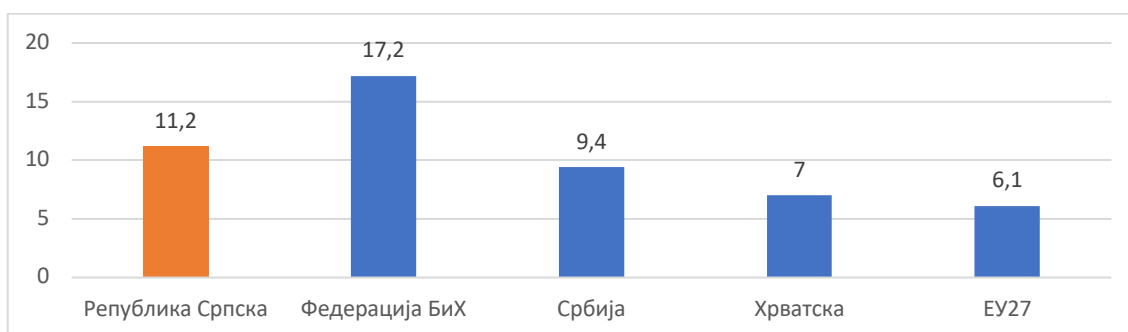

Слика 22. Формална и анкетна стопа незапослености (у %), Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

На евиденцију Завода за запошљавање Републике Српске у периоду од 1. 1. 2023. до 31. 10. 2023. године пријављено је укупно 31.836 лица или у просјеку мјесечно 2.653 лица. У односу на исти период претходне године број пријављених лица на евиденцији повећао се за 320 лица или 0,9%.

Анализа пријављених на евиденцију према претходном радном искуству указује да је у 2023. години без радног искуства укупно пријављено 6.927 лица што је за 7,4% мање у односу на прошлу годину, када је на евиденцији било пријављено 9.281 лице без радног стажа. Такође, у 2023. години долази и до повећања броја пријављених лица која имају радно искуство за 6,9% у односу на претходну годину. У 2023. години укупно је пријављено 24.909 лица која имају радно искуство, а у 2022. години 17.331 лице такође са радним искуством.

Поређење са другим земљама у окружењу, приказано на доњем графикону, показује да је Република Српска није много различита по питању незапослености.

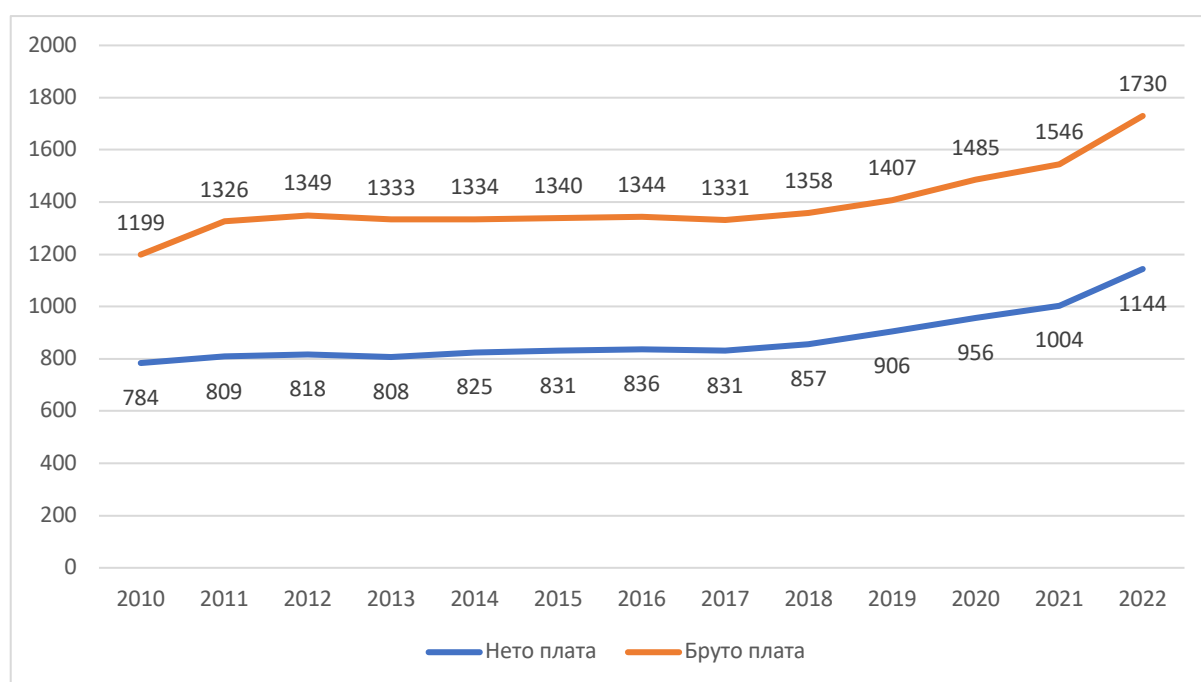
Слика 23. Стопа незапослености, 2022. година (APC - ILO, у %), Извор: Републички завод за статистику Републике Српске и Еуростат

Иако је боље позиционирана од Федерације БиХ, још увијек заостаје за Србијом, Хрватском и земљама ЕУ27. За податке о незапослености из региона не можемо бити сигурни колико се заснивају на привредним перформансама, а колико на миграцији становништва, јер је и у земљама региона забиљежен сличан тренд одлива радне снаге. Без обзира на то, за даљи напредак, неопходно је фокусирати се на стварање стабилнијег пословног окружења, инвестирање у образовање и подстицање иновација како би се створиле трајне могућности за занимљив и квалитетан рад.

Плате и продуктивност рада

Анализа података о платама у Републици Српској за период од 2010. до 2022. године пружа увид у динамику економске ситуације и развоја на том подручју. Овај период обухвата различите фазе економског циклуса и друштвених промјена, што се одражава на плате радника.

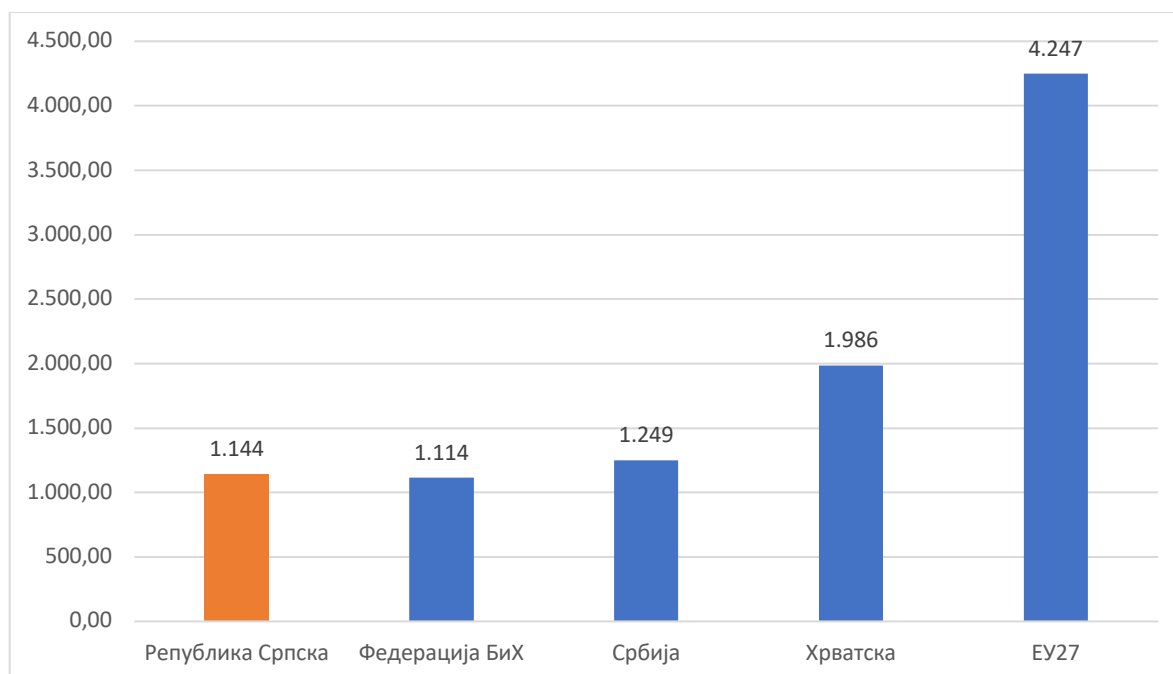
У првим годинама анализираних периода (2010-2012), забиљежен је сталан раст како нето тако и бруто плата. Ово може бити резултат постепеног пост-рецесионог опоравка економије након светске финансијске кризе 2008. године. Затим је у наредним годинама, од 2013. до 2017. године, дошло до стагнације у расту плата, али је општи тренд био стабилан.

Слика 24. Просјечне исплаћене плате у Републици Српској (у КМ), *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

У периоду од 2018. до 2022. године, забиљежен је нови тренд раста плата. То је последица експанзије привреде Републике Српске и, с друге стране, пада понуде радне снаге. Веома изражен раст у 2022. години је резултат и растуће инфлације, поред осталих фактора.

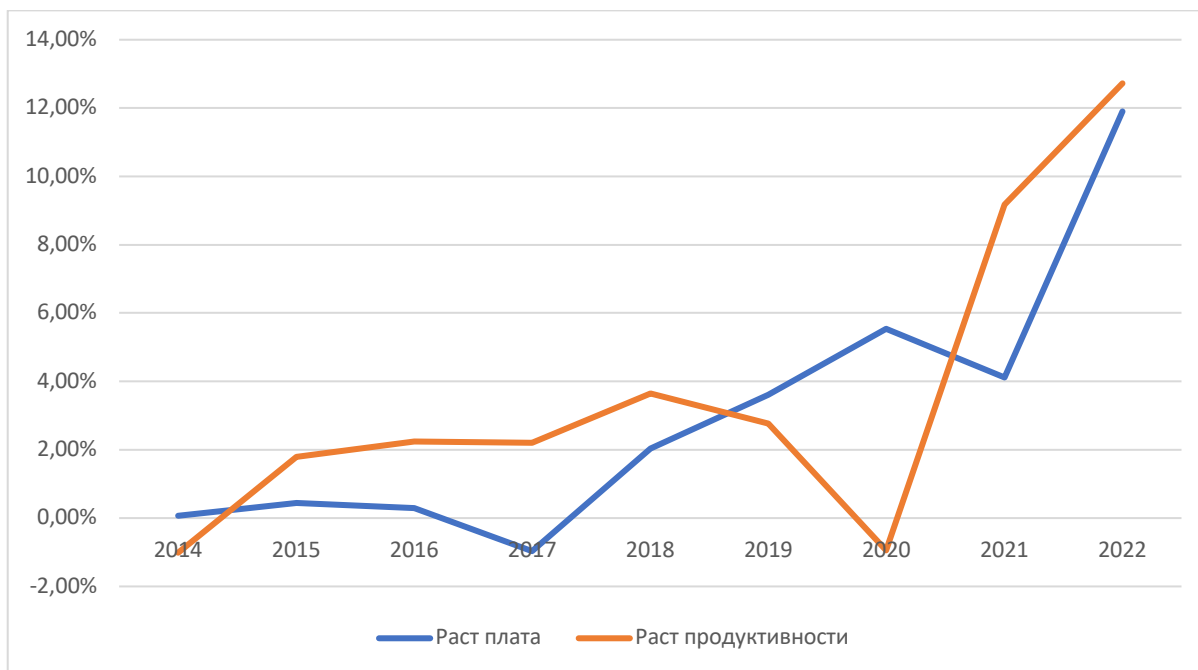
Упоредна анализа цјеновне конкурентности радне снаге у Републици Српској открива интересантну динамику у односу на друге земље у окружењу. Прво, просјечна нето плата у Републици Српској је на сличном нивоу као у Федерацији БиХ, али заостаје за Србијом, Хрватском и, поготово, земљама ЕУ27.

Слика 25. Просјечне исплаћене плате у по земљама, 2022. година (у KM), Извор: Републички завод за статистику Републике Српске, Еуростат и калкулација аутора

Ова разлика у нивоу плата може имати значајне посљедице за цјеновну конкурентност радне снаге у Републици Српској. На примјер, просјечна плата у Хрватској је значајно већа, што може довести до веће миграције ка Хрватској. Са друге стране, нижа плата у Републици Српској може бити атрактивна за инвеститоре који траже нискотрошковну радну снагу, што може допринети побољшању конкурентности одређених сектора економије. Међутим, кључно је осигурати да раст плата буде у складу са животним трошковима и да радници имају довољно зараде за достојан живот. То захтијева балансирање између привлачења инвестиција и остваривања радничких права и стандарда.

Анализа раста плата и раста продуктивности у Републици Српској од 2014. до 2022. године такође открива интересантну динамику. У првих неколико година анализираног периода, тј. од 2014. до 2019. године, забиљежен је много израженији раст продуктивности у односу на раст плата.

Слика 26. Поређење раста плата и раста продуктивности рада (у %), *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске и калкулација аутора*

Ово може бити добро за предузећа и власнике капитала, али није добро да радници добијају смањен дио новостворене додатне вриједности. То доприноси расту неједнакости. Супротно томе, већи је раст плата у 2019. и поготово у 2020. години, што је последица успорења економије и пандемијске кризе. Овакав тренд може бити изазов за економију, пошто раст плата без подржавајућег раста продуктивности може довести до притиска на трошкове за компаније и и ограничити конкурентност економије.

Важно је приметијети да висок раст продуктивности, као што је забиљежено 2021. и 2022. године, може бити одличан сигнал за здрав и стабилан економски развој. Међутим, уколико раст плата превазиђе овај раст продуктивности, може довести до инфлационих притисака и ограничити способност компанија да конкуришу на европском и свјетском тржишту. Одржив раст плата, уско повезан с растом продуктивности, кључан је за балансиран и стабилан економски развој. Потребно је да економске политике и стратегије обезбједе усклађени раст оба аспекта како би се осигурао оптималан стандард живота и конкурентност националне економије.

Као одговор на све описане трендове код запослености и незапослености, Влада Републике Српске усвојила је Стратегију запошљавања Републике Српске 2021–2027. године. Ова Стратегија је усмјерена ка томе да тржиште рада у Републици Српској временом постаје све атрактивније, са продуктивнијом радном снагом, конкурентним платама и знатно бољим условима рада у привреди, доводећи до нових трендова останка и повратка најпродуктивније радне снаге, те до високог степена социјалне укључености и једнаких прилика за све.

У складу са том дугорочном визијом развоја тржишта рада у Републици Српској, одређени су и следећи стратешки циљеви развоја запошљавања до 2027. године:

- 1. повећање запослености продуктивније радне снаге кроз усклађивање понуде и потражње на тржишту рада;**
- 2. повећање унутрашње мобилности и расположивости радне снаге;**
- 3. унапређење функционисања тржишта рада и социјалног дијалога;**
- 4. унапређење социјалне укључености и осигурање једнаких могућности.**

Анализа је показала да је стање привреде Републике Српске по скоро свим кључним параметрима у великој мјери зависно од стања привреде земаља Европске уније. Јако је значајно да се подстиче извоз производа и услуга. Главна слабост домаћег извоза на тржиште ЕУ је његова структура. Високо учешће производа који се сврставају у примарне секторе више свједочи о отежаном извозу индустријских производа него што указује на конкурентност извоза примарних сектора. Технолошко кашњење домаће за свјетском привредом отежава сустижање конкурената на свјетском тржишту, па се радикално реструктурирање реалног сектора домаће привреде намеће као приоритетан циљ. Таква међузависност ће карактерисати и будућа привредна кретања, уз услов да се привреда Републике Српске уклопи у све израженије захтјеве за иновацијама, дигитализацијом и „зеленом економијом“, стварајући већу додатну вриједност него до сада.

Такав жељени привредни развој и императив стварања веће додатне вриједности практично није могућ без продуктивније радне снаге. Зато је први стратешки циљ усмјерен на повећање запослености такве радне снаге, као једне од кључних претпоставки стварања веће додане вриједности. Повећање запослености обезбјеђује се кроз усклађено дјеловање и истовремено јачање понуде и потражње на тржишту рада. Овај циљ је директно у функцији остваривања постављене визије развоја тржишта рада и доприноси стварању нових трендова останка и повратка најпродуктивније радне снаге.

Други стратешки циљ усмјерен је на јачање понуде радне снаге, у условима израженог тренда смањења контингената радно способног становништва и расположиве радне снаге, те слабе територијалне и секторске покретљивости радне снаге унутар Републике Српске. Овим циљем се отвара простор за ефикасније дјеловање на обезбјеђивању квалитетне радне снаге, првенствено кроз образовни систем и механизме дјеловања тржишта рада, али и кроз сложеније инфраструктурне захвате.

Трећим циљем се обезбјеђује унапређивање функционисања тржишта рада и његових механизма, како у ефективности, тако и у ефикасности, те веће коришћење социјалног дијалога и партнерског односа.

Четвртим циљем се обезбјеђује пружање једнаких могућности у запошљавању путем додатне подршке онима којима је неопходна, уз императив да ниједна категорија не смије да буде искључена.

Структура привреде Републике Српске

Структура по начину регистрације и величини

Према подацима Пореске управе Републике Српске, у Републици Српској је на крају 2022. године укупно пословало 44.791 привредних субјеката од чега 19.197 правних лица (од чега 91 велики субјекат) и 25.594 предузетника (од чега су два велика субјекта). Укупан број привредних субјеката у 2022. години је већи за 6,42% у односу на број субјеката у 2021. години.

Табела 5. Структура привредних субјеката у Републици Српској за период 2022-2021. година

	Правна лица			Предузетници			Укупно		
	2022	2021	Индекс 2022/2021	2022	2021	Индекс 2022/2021	2022	2021	Индекс 2022/2021
Микро (до 9 запослених)	16,890	16,180	104.39	25,211	23,262	108.38	42,101	39,442	106.74
Мала (10-49 запослених)	1,791	1,772	101.07	366	349	104.87	2,157	2,121	101.70
Средња (50-249 запослених)	425	413	102.91	15	16	93.75	440	429	102.56
Укупно МСП	19,106	18,365	104.03	25,592	23,627	108.32	44,698	41,992	106.44
Велика (250 и више запослених)	91	93	97.85	2	2	100.00	93	95	97.89
УКУПНО СВИ	19,197	18,458	104.00	25,594	23,629	108.32	44,789	42,087	106.42

Извор: Пореска управа Републике Српске

У структури привредних субјеката у Републици Српској и даље су доминантна МСП са 44.698 субјеката или 99,79% свих привредних субјеката. Број МСП је у 2022. години већи за 6,44% у односу на 2021. годину.

Као и у претходном периоду, у структури правних лица доминирају микро субјекти са 88,4% као и код предузетника гдје микро субјекти чине 98,51% свих предузетника, што је приказано у наредној табели.

У 2022. години остварен је раст броја субјеката по свим врстама у односу на 2021. годину, али је највећи раст забиљежен код микро субјеката и износи 6,7% укупно посматрано, што је и логично, будући да су ови субјекти доминантни у укупној структури МСП. Раст броја субјеката у овој категорији је већи и ако посебно посматрамо правна лица, гдје је за 4,4% већи број субјеката у микро категорији, док је код предузетника број микро субјеката повећан за 8,3%.

По ишћању малих и средњих предузећа, Влада Републике Српске усвојила је Стратегију развоја малих и средњих предузећа Републике Српске 2021–2027. Главно усмјерење ове Стратегије је да се мала и средња предузећа Републике Српске се све усјешније интгришу у европске шокове иновативности, дигитализације и зелене економије, а да млади људи радије бирају предузетничку каријеру и рад у приватном сектору умјесто рада у јавном сектору и огласка у иностранство.

У складу са оваквом дугорочном развојном оријентацијом, постављени су следећи стратешки циљеви развоја МСП и предузетништва у Републици Српској:

- Обновљање и раси предузетничке дјелатности у Републици Српској, са итежиштем на предузетнишву младих и предузетнишву жена;
- Обновљање и јачање конкурентности МСП у глобалним ланцима вриједности;
- Раси учешћа производа, услуга и сектора заснованих на знању и иновацијама у структури МСП.

Први циљ фокусира се на опоравак предузетничке дјелатности од негативних посљедица кризе изазване вирусом COVID-19, као и на развој нових предузетника и малих предузећа. Ово би допринијело равнотјернијем итериторијалном развоју Републике Српске, смањењу заостајка за европским земљама и повећању отпорности на глобалне и регионалне економске кризе.

Други циљ је усмјерен ка извозно оријентисаним предузећима и секторима како би се одржао локални економски развој и запошљавање. Ови сектори су кључни за краткорочни и дугорочни развој економије. Ова предузећа морају бити системски одржана у сталној упакмици да задрже и побољшају своју конкурентску позицију у ланцима вриједности у којима отијају само одабрани, они који су у стању да ишуне све отирије империативе квалитета, рока и цијене.

Трећи циљ односи се на постављени прелазак МСП са конкурентности засноване на ниским трошковима на конкурентност засновану на знању и иновативној оријентацији. Ово подразумева развој сектора услуга, информацио-комуникационих технологија, иситраживања и развоја, дизајна и креативних индустрија. Очекује се да ће оситварење ових циљева допринијети развоју нових модела управљања људским ресурсима и ширењу тих модела на друге секторе, што је важно за опоравак економије Републике Српске и стварање одрживе привреде.

Структура предузећа према дјелатностима

Посматрано по дјелатностима, у 2022. години највећи број предузећа пословао је у следећим секторима: трговина на велико и мало, поправка моторних возила и мотоцикала 28,83%, прерађивачка индустрија 14,03%, дјелатности пружања смјештаја, припреме и послуживања хране и хотелијерство и угоститељство 9,6%. Ови сектори су и у 2021. години имали највећи број предузећа.

Ако посматрамо само **правна лица**, иста су највећим дијелом сконцентрисана у сектору трговине на велико и мало, поправци моторних возила и мотоцикала 32,8% субјеката и прерађивачкој индустрији 18,53%, док су код **предузетника** доминантни услужни сектори: трговина на велико и мало, поправка моторних возила и мотоцикала 25,88% и хотелијерство и угоститељство са 15,38% учешћа у укупној структури. Ови сектори су и 2021. години имали највећи број правних лица, односно самосталних предузетника.

Табела 6. Структура предузећа по дјелатностима у 2022. години

Сектори дјелатности	Правна лица	Предузетници	Укупно	Учешће %
Пољопривреда, шумарство и риболов	945	1,369	2314	5,2%
Вађење руде и камена	202	1	203	0,5%
Прерађивачка индустрија	3,562	2,729	6291	14,0%
Производња и снабдијевање електричном енергијом, гасом, паром и климатизација	313	8	321	0,7%
Снабдијевање водом; канализација, управљање отпадом и дјелатности санације животне средине	218	38	256	0,6%
Грађевинарство	1,465	1,683	3148	7,0%
Трговина на велико и мало; поправка моторних возила и мотоцикала	6,284	6.623	12909	28,8%
Саобраћај и складиштење	1,278	2,129	3407	7,6%
Дјелатности пружања смјештаја, припреме и послуживања хране; хотелијерство и угоститељство	354	3,937	4291	9,6%
Информације и комуникације	764	1,077	1841	4,1%
Финансијске дјелатности и дјелатности осигурања	132	104	236	0,5%
Пословање некретнинама	290	72	362	0,8%
Стручне, научне и техничке дјелатности	1,677	2,329	4006	8,9%
Административне и помоћне услужне дјелатности	536	357	893	2,0%
Образовање	186	331	517	1,2%

Дјелатности здравствене заштите и социјалног рада	680	10	690	1,5%
Умјетност, забава и рекреација	135	202	337	0,8%
Остале услужне дјелатности	174	2,576	2750	6,1%
Дјелатности екстериторијалних организација и органа	2	2	4	0,0%
УКУПНО:	19,197	25,592	44,791	100,0%

Извор: Пореска управа

У односу на 2021. годину број субјеката је растао у свим производним секторима, али је најзначајнији у области производња и снабдијевање електричном енергијом, гасом, паром и климатизација са растом број субјеката од 44,6% и грађевинарства са 13,3%, док је у услужним областима раст остварен у области информације и комуникације за 28,55%, умјетност, забава и рекреација раст од 17,5% затим у области стручне, научне и техничке дјелатности 14%, административне и помоћне услужне дјелатности 13,8% и пословању некретнинама 13,1%.

Структура правних лица по облику организовања

Према облику организовања у структури правних лица и даље су доминантна друштва са ограниченом одговорношћу са 90,8% учешћа у укупном броју субјеката, док акционарска друштва чине само 2,7% укупног броја правних лица.

Табела 7. Структура правних лица према облику организовања у 2022. години

Облик организовања	Микро	Мала	Средња	Велика	Укупно	Учешће %
АД	328	98	85	22	533	2.7
ДОО	15,440	1,576	325	69	17,410	90.8
ОД¹	5	4	-	-	9	0.05
Остало²	1,117	113	15	-	1,245	6.5
Укупно	16,890	1,791	425	91	19,197	100.00

Извор: Пореска управа

У односу на 2021. годину у 2022. години растао је само број друштава са ограниченом одговорношћу, и то за 4,8%.

¹ ОД- ортачко друштво

² Остали облици привредних друштава

Територијална заступљеност

Од укупног броја предузећа, који су у 2022. години пословали у Републици Српској, њих 45,11% пословало је у привредном подручју Бања Лука, затим привредним подручјима Бијељина 16,86% и Добој 11,94%, који такође имају нешто већи проценат МСП у односу на остатак Републике Српске.

Табела 8. Територијална заступљеност по привредним подручјима Републике Српске¹ за 2022. годину

ПРИВРЕДНО ПОДРУЧЈЕ	Припадајуће општине/градови	Правна лица	Предузетници	Укупно	Учешће (%)
БАЊА ЛУКА	Бања Лука, Градишка, Језеро, Кнежево, Котор Варош, Лакташи, Мркоњић Град, Петровац, Прњавор, Рибник, Србац, Источни Дрвар, Купрес, Челинац, Шипово	9,895	10,325	20220	45.1
БИЈЕЉИНА	Бијељина, Братунац, Власеница, Зворник, Лопаре, Милићи, Осмаци, Сребреница, Угљевик, Шековићи	3,113	4,434	7547	16.9
ДОБОЈ	Вукосавље, Дервента, Добој, Модрича, Петрово, Брод, Теслић, Шамац, Пелагићево, Доњи Жабар, Станари	1,759	3,589	5348	11.9
ИСТОЧНО САРАЈЕВО	Вишеград, Пале, Рогатица, Рудо, Соколац, Источна Илиџа, Источни Стари Град, Источно Ново Сарајево, Трново, Хан Пијесак	1,785	2,644	4429	9.9
ПРИЈЕДОР	Козарска Дубица, Крупа на Уни, Нови Град, Приједор, Костајница, Оштра Лука	1,601	2,570	0	9.3
ТРЕБИЊЕ	Берковићи, Билећа, Гацко, Љубиње, Невесиње, Источни Мостар, Требиње, Калиновик, Фоча, Чајниче, Ново Горажде.	1,046	2,030	4171	6.9
УКУПНО		19,106	25,592	44,791	100

Извор: Пореска ујрава

У односу на 2021. годину раст броја субјеката остварен је на подручју Бања Луке, Бијељине и Источног Сарајева.

Структура према власништву

Привредни субјекти у којима су власници искључиво мушкарци чине 63,3% од укупног броја субјеката, док су жене власнице у 25,9% привредних субјеката.

Табела 9. Структура према власништву у 2022. години

Власници привредних субјеката	Правна лица	%	Предузетници	%	Укупно	%
Само мушкарци	11,569	60.55	16,726	65.36	28,295	63.30
Само жене	2,863	14.98	8,715	34.05	11,578	25.90
Остало ³	4,674	24.47	151	0.59	4,825	10.80

Извор: Пореска ујрава

У односу на 2021. годину растао је број МСП у власништву жена за 7,11% и МСП у власништву два или више лица (остало) за 8,06%. Ако посматрамо само правна лица, порастао је број субјеката у власништву два или више лица (остало) за 7,85% док је код самосталних предузетника видљив раст субјеката у власништву жена од 8,53% и код субјеката у власништву два или више лица (остало) за 15,26%.

Када се посматра број регистрованих и угашених субјеката у 2022. години, може се констатовати да је број регистрованих субјеката већи за 14,77% у односу на претходну годину, док је број угашених субјеката у 2022. години већи за 37,54% у односу на 2021. годину.

Табела 10. Број регистрованих и угашених предузећа у 2022. години

Субјекти	Регистровано		Индекс 2022/2021	Угашено		Индекс 2022/2021
	2022	2021		2022	2021	
Правна лица	1,059	825	128.36	455	485	93.81
Предузетници	4,652	4,151	112.07	5,312	3,708	143.26
УКУПНО:	5,711	4,976	114.77	5,767	4,193	137.54

Извор: Пореска ујрава

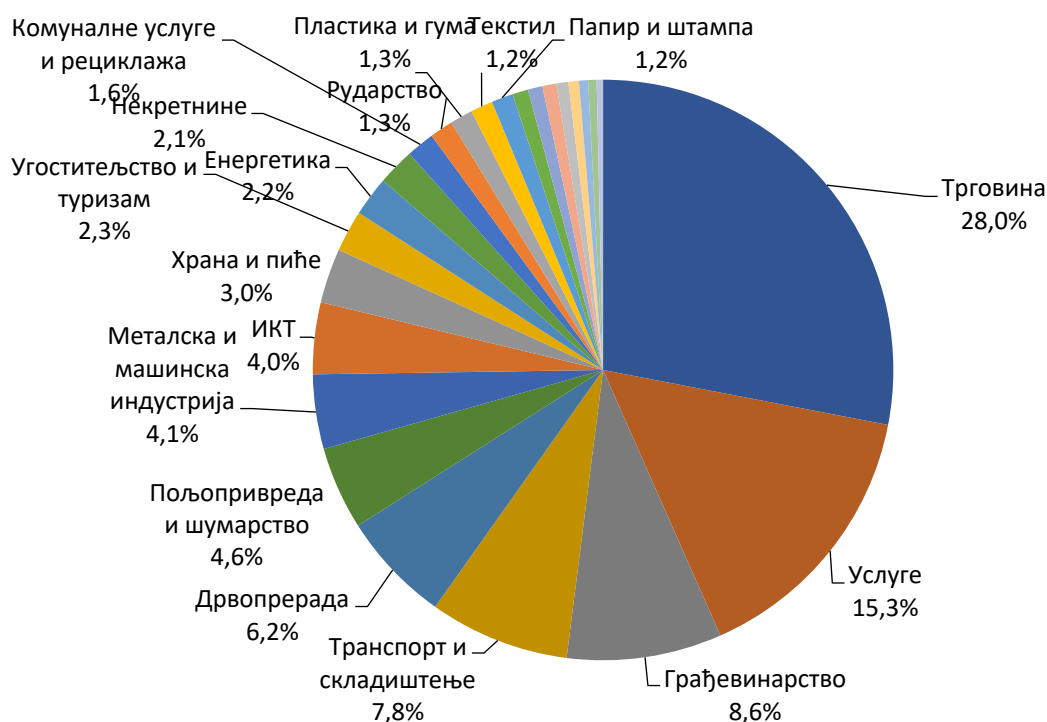
³ Субјекти који су власништву 2 или више лица

Основни показатељи привреде и индустрије Републике Српске

Број предузећа, по секторима

Према подацима Агенције за посредничке, информатичке и финансијске услуге Републике Српске, на подручју Републике Српске у 2022. години пословало је 11.330 активних предузећа (привредних друштава)⁴. Пошто РЕПУБЛИКА СРПСКА има око милион становника, то значи 11 предузећа на 1000 становника. Ако овај просјек упоредимо са просјеком Хрватске који износи око 35 активних привредних друштава на 1,000 становника, онда се види колико Република Српска заостаје. То значи да би РЕПУБЛИКА СРПСКА морала имати још најмање три пута више предузећа, да би се приближила степену развијености најмање развијене чланице ЕУ.

Што се тиче секторске структуре, 28% од свих предузећа чине трговинска предузећа. Слиједе сектори услуга, грађевинарства, транспорта и прераде дрвета. Дакле, само један сектор прерађивачке индустрије је у првих пет сектора према броју предузећа.

Слика 27. Структура по броју предузећа по секторима у Републици Српској у 2022. години, *Извор: АПИФ РС*

Од прерађивачке индустрије највише предузећа је у сектору прераде дрвета (646), металне индустрије (434), производњи хране и пића (318). Занимљиво је да је сектор

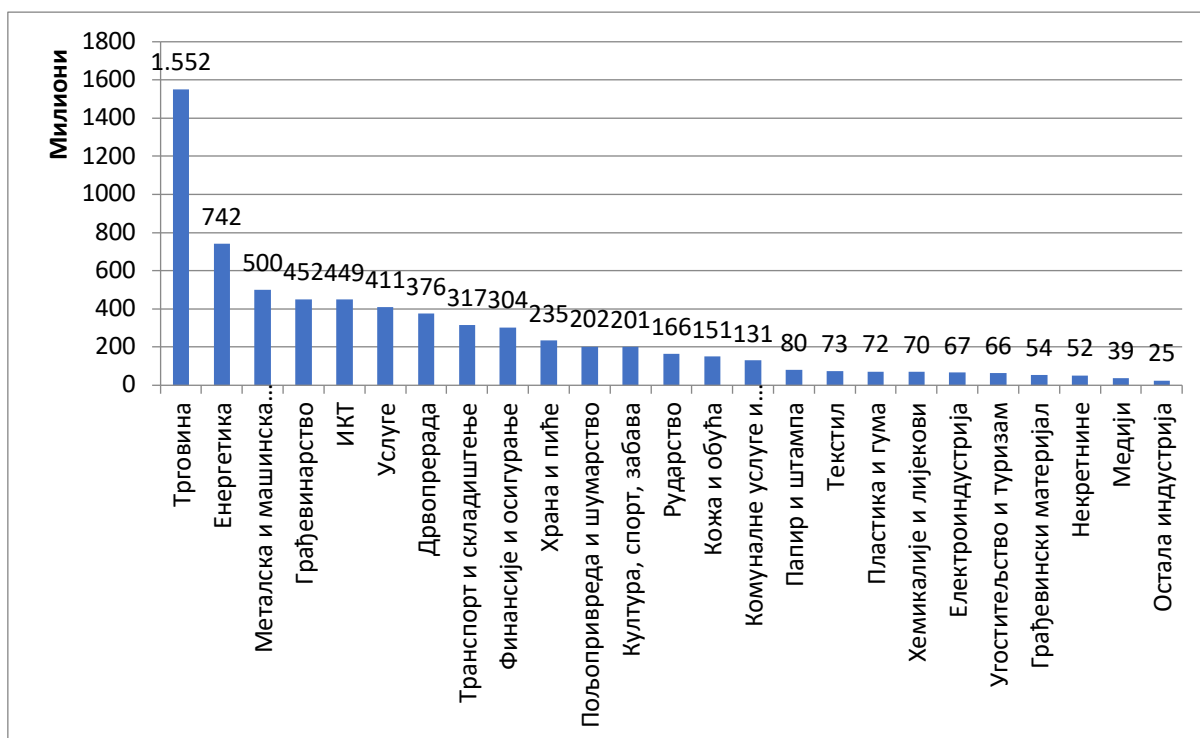
⁴ Активним привредним друштвом се сматра оно привредно друштво које је предало завршне рачуне у појединој години. Овај број се разликује од регистрованих привредних друштава, јер један дио регистрованих предузећа нису активна

информационо-комуникационих технологија за 10 година нарастао са 157 фирми у 2013. години на 417 у 2022.

Бруто додата вриједност

БДВ је кључан показатељ за мјерење економске активности, подстицање раста и одржавање друштвеног благостања. У 2022. години, бруто додата вриједност (БДВ) сектора привреде Републике Српске пружа важан увид у економску динамику и допринос различитих сектора укупном економском расту. Ови подаци одражавају сложеност и разноврсност економске структуре Републике Српске.

Подаци о секторима са највећим бруто додатом вриједношћу садржани су у доњем графикану.

Слика 28. Бруто додата вриједност у Републици Српској у 2022. години, по секторима (у мил. КМ), Извор: АПИФ РС

Највеће учешће у бруто додатом вриједности привреде има трговина са 22,8%, а други и трећи су енергетика (11%) и металско-машинска индустрија (7.3%). Најзначајнији сектор по БДВ-у је трговина, са износом од 1.551.988.632 КМ. Трговина има кључну улогу у економији, обезбјеђујући канале дистрибуције и повезујући произвођаче с потрошачима. Висока БДВ у трговини значи снажну потрошњу и активност на домаћем тржишту.

Енергетски сектор такође остварује значајан допринос са 741.898.301 КМ. Ово указује на важност енергетске независности и ресурса у Републици Српској, истовремено пружајући инфраструктурну подршку другим секторима.

Највећи сектор прерађивачке индустрије, металска и машинска индустрија, с БДВ-ом од 500.292.418 КМ, одражава индустријски карактер привреде. Овај сектор не само да придонио економији, већ и ствара радна мјеста и потиче иновације.

Информационо-комуникационе технологије (ИКТ) издвајају се с БДВ-ом од 449.459.334 КМ, показујући напредак у дигиталној трансформацији. ИКТ сектор често игра кључну улогу у модернизацији и глобалној конкурентности.

Услуге, с БДВ-ом од 411.250.494,7 КМ, обухватају разне секторе попут пословних услуга, здравства и образовања. Висока вриједност овог сектора указује на разноликост и комплексност услужних активности у регији.

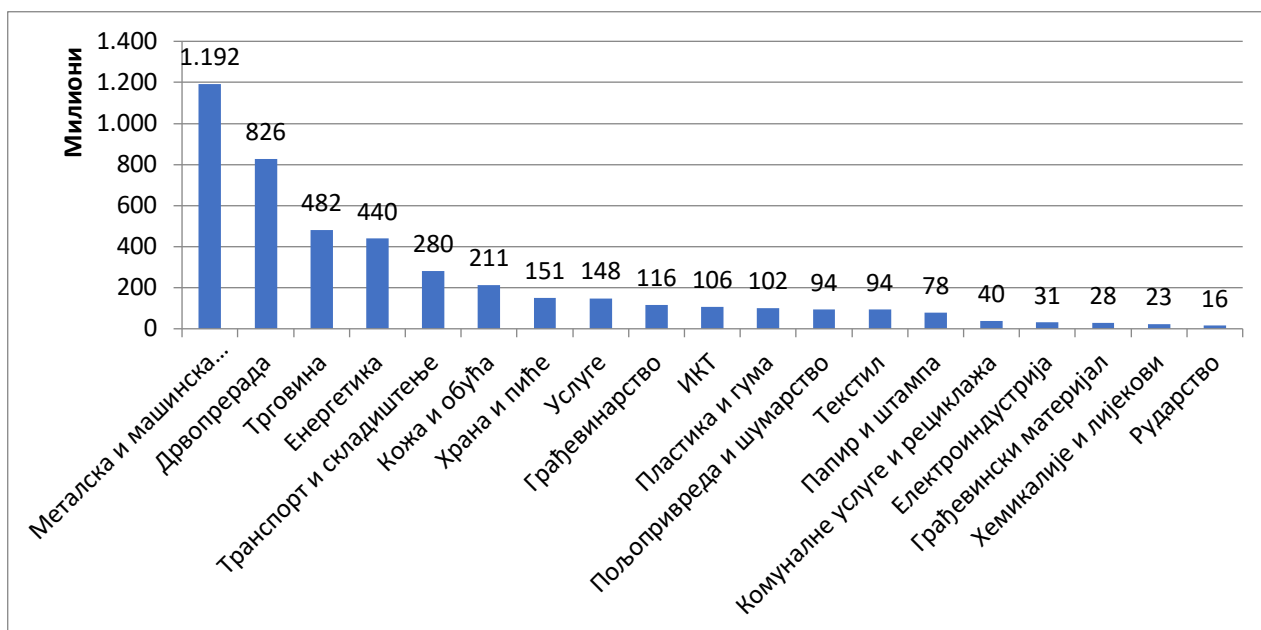
Дрвопрерада, транспорт и складиштење, финансије и осигурање такође остварују значајан допринос, што показује разноврсност економске структуре. С друге стране, сектори са нижим нивоом БДВ-а, могу имати потенцијал за раст и развој кроз стратегије диверзификације и иновација.

Увид у БДВ по секторима пружа смјернице за политике подстицања економске активности. Секторска диверзификација, технолошки напредак и побољшања у образовању могу допринијети повећању БДВ-а и дугорочном економском просперитету.

Важно је нагласити да БДВ није само мјерило економске активности, већ и показатељ ефикасности сектора у стварању додатне вриједности. Даљње анализе и стратегије усмјерене према секторима с нижим БДВ-ом могу помоћи у идентификацији потенцијалних подручја за побољшања и стимулацију раста.

Извоз и извозна оријентација

Извоз има кључну важност за економију и друштво Републике Српске из неколико перспектива. Извоз доприноси стварању радних мјеста и повећању животног стандарда. Сектори попут металске индустрије, дрвопрераде и енергетике остварују значајан приход кроз извоз, што им омогућава ширење пословања и отварање нових радних мјеста.

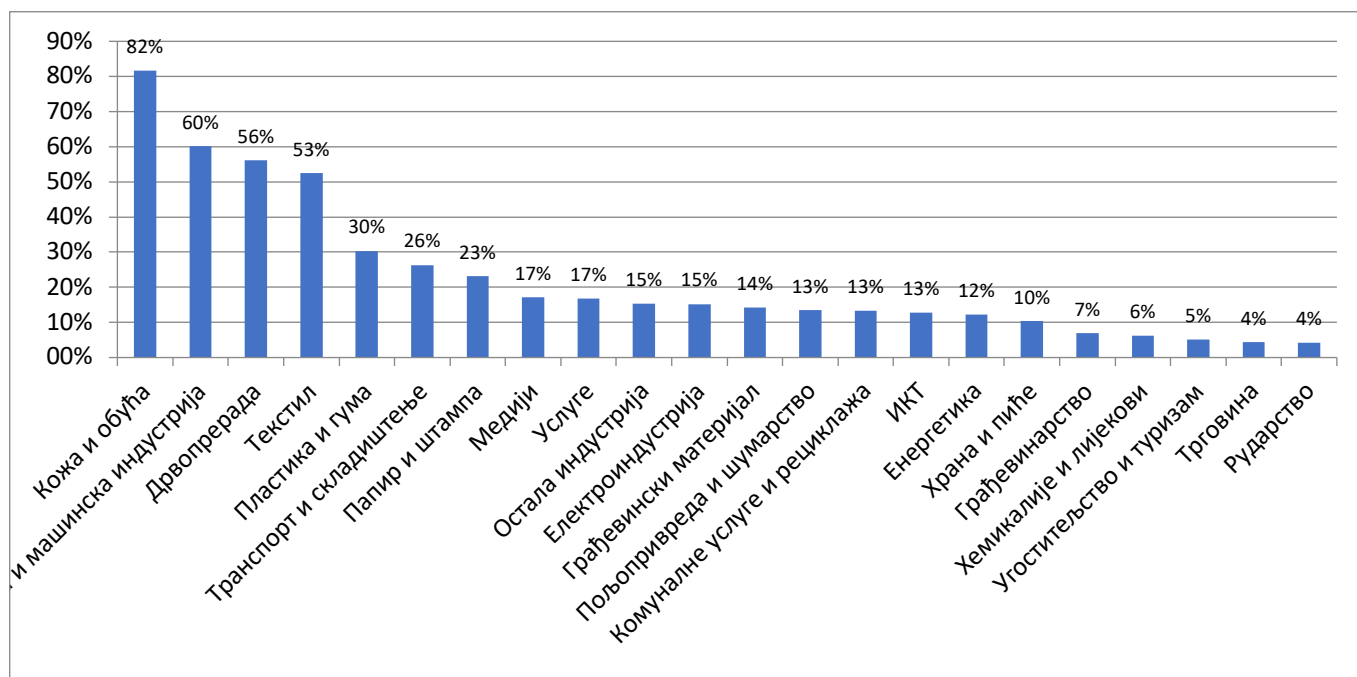
Слика 29. Извоз по секторима, 2022. година (у мил. КМ), *Извор: АПИФ РС*

Металска и машинска индустрија предњачи с вриједношћу извоза од 1,2 млрд КМ. Овај сектор је највећи и најконкурентнији индустријски сектор у Републици Српској, има високу додату вриједност производа, што придонosi укупном приходу од извоза и конкурентске предности на међународном тржишту. Сектори који су усмјерени на извоз, као што су металско-машинска индустрија и дрвопрерада морају побољшавати квалитет својих производа или услуга како би задовољили међународне стандарде. Овај притисак на квалитет доводи до унапређења иновација, технологије и ефикасности производње.

Међутим, разноликост извозних сектора која се види на горњем графикону, смањује зависност од једног тржишта или индустрије, чиме се ублажава ризик од економске нестабилности. Ова диверсификација може осигурати одрживији економски развој.

Удио извоза у укупном приходу сектора открива како се сектори различито ослањају на извозну активност, што има важне импликације на њихову конкурентност и потенцијал за привредни раст. Сектори попут коже и обуће, металске и машинске индустрије, дрвопрераде и текстила истичу се високим удјелом извоза у укупном приходу сектора, према редослиједу од 81,7%, 60,2%, 56,2% и 52,5%. Ови сектори имају снажан фокус на извоз и профитирају од одређене конкурентске предности на међународном тржишту (најчешће од јефтине радне снаге, али понекад и од традиције и знања које резултује високим квалитетом).

Насупрот томе, сектори попут рударства, угоститељства и туризма, и хране и пића, показују ниже стопе удјела извоза у укупном приходу сектора. Ови сектори су више усмјерени на домаће тржиште, а понекад се и суочавају с ограниченим извозним могућностима.

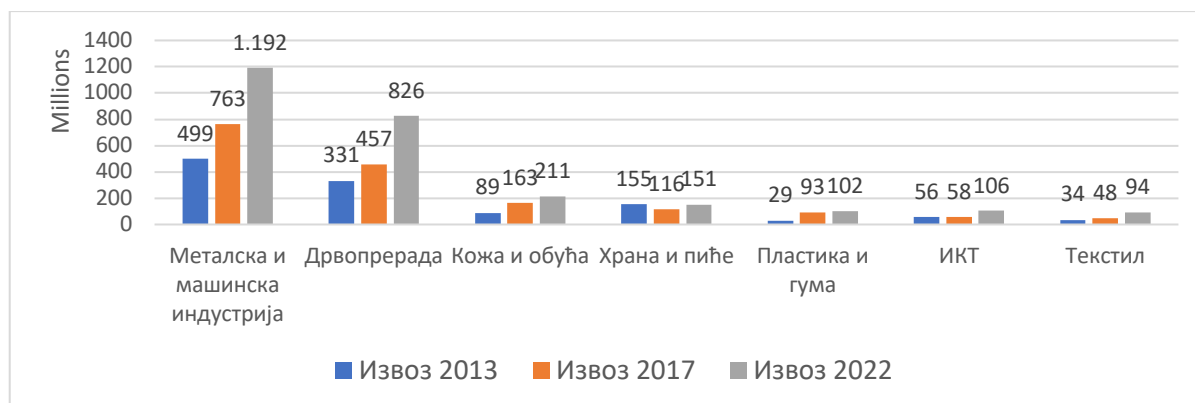

Слика 30. Удио извоза у укупном приходу, по секторима, 2022.година, *Извор: АПИФ РС*

Важно је нагласити да висок удио извоза има и своје негативне стране јер ствара изложеност сектора и економије флукуацијама свјетских тржишта. С друге стране, сектори с нижим удјелом извоза могли би имати прилике за повећање извоза како би побољшали свој раст.

Значај индустрије за економски развој Републике Српске

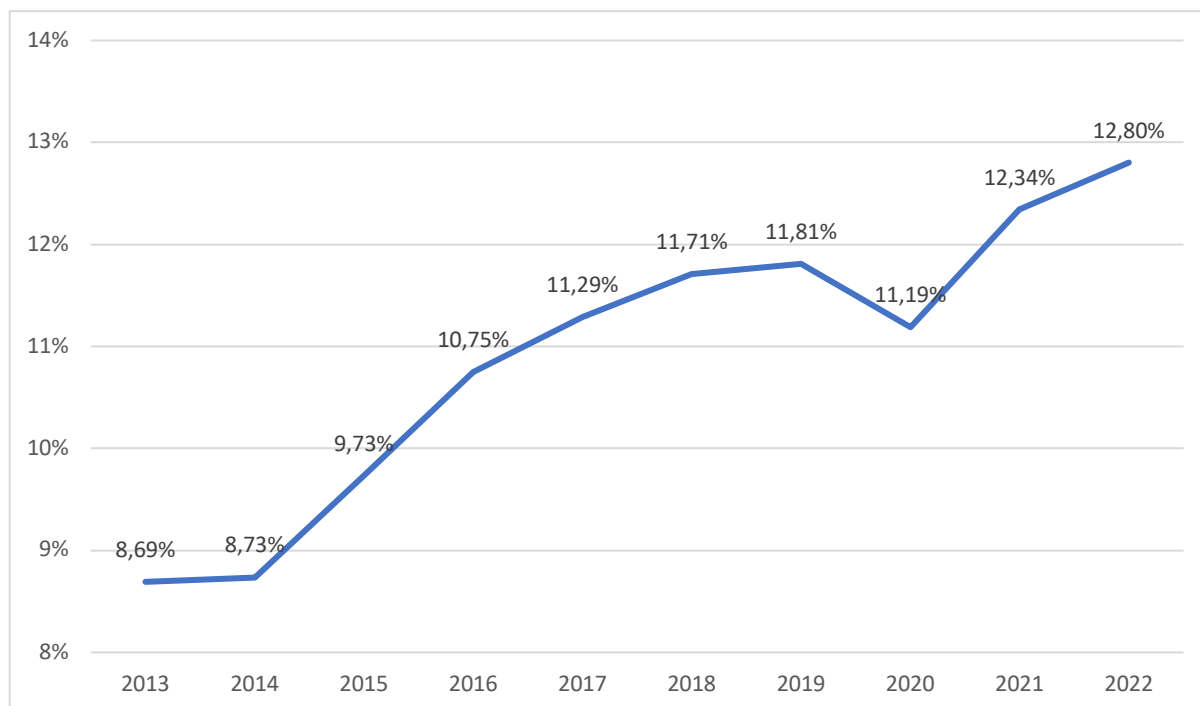
Индустрија је кључна за повећање извоза и кључ за повећање запослености и зарада у привреди Републике Српске. Стога ћемо посебан фокус у цијелој овој анализи перформанси економије Републике Српске усмјерити на овај дио економије. У анализу података на доњем графикону укључујемо сектор информационо-комуникационих технологија (ИКТ), као један од најдинамичнијих економских сектора, са којим ћемо поредити секторе производне индустрије.

Слика 31. Извоз прерађивачке индустрије 2013-2022 у Републици Српској (у милионима КМ), *Извор: АПИФ РС*

Када погледамо само индустрију, види се да је метал и машинска индустрија највећи извозник и да је у 2022. години извезла 693 милиона КМ више у односу на 2013. годину. То значи да је то раст извоза од 138,9%. Дрвопрерада је следећи извозник по величини, тако да се види да је у 2013. извезено 331 милион и да је у 2019. години извезено 826 милиона КМ, што је такође повећање од 149,5%.

Оно што је евидентно је да је у већини сектора снажан раст извоза. Осим прехранбене индустрије, види се сличан тренд и у свим другим секторима, већ значајан раст извоза у периоду 2013-2022. Овај раст указује на то да ови сектори имају значајан извозни потенцијал, па је кључно питање ко је од ових сектора, дакле раст сектора, најпоштенији за привреду и друштво у Републици Српској.

Слика 32. Учешће прерађивачке индустрије Републике Српске у БДП, *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Имајући на уму значај индустрије за привреду, Влада Републике Српске усвојила је Стратегију развоја индустрије Републике Српске 2021–2027. Главно усмјерење ове Стратегије је стварање јаке, одрживе и глобално конкурентне индустрија Републике Српске, која свој развој базира на знању, иновацијама и развоју дигиталне, зелене и кружне економије, са значајним запошљавањем и учешћем у БДП-у, и снажним подржавањем привредног раста и подизања квалитета живота грађана.

Стратегију развоја индустрије Републике Српске ставља фокус на динамичан, паметан, одржив и инклузиван раст као свој први приоритет. Фокусиран на принципе Четврте индустријске револуције, развој се ослања на савремену производњу и услуге високе додате вриједности. Стратегија обухвата хоризонталне и вертикалне политике, гдје се хоризонтална политика бави образовањем, иновацијама, дигиталном трансформацијом и зеленом економијом. Вертикална политика се фокусира на приоритетне секторе са

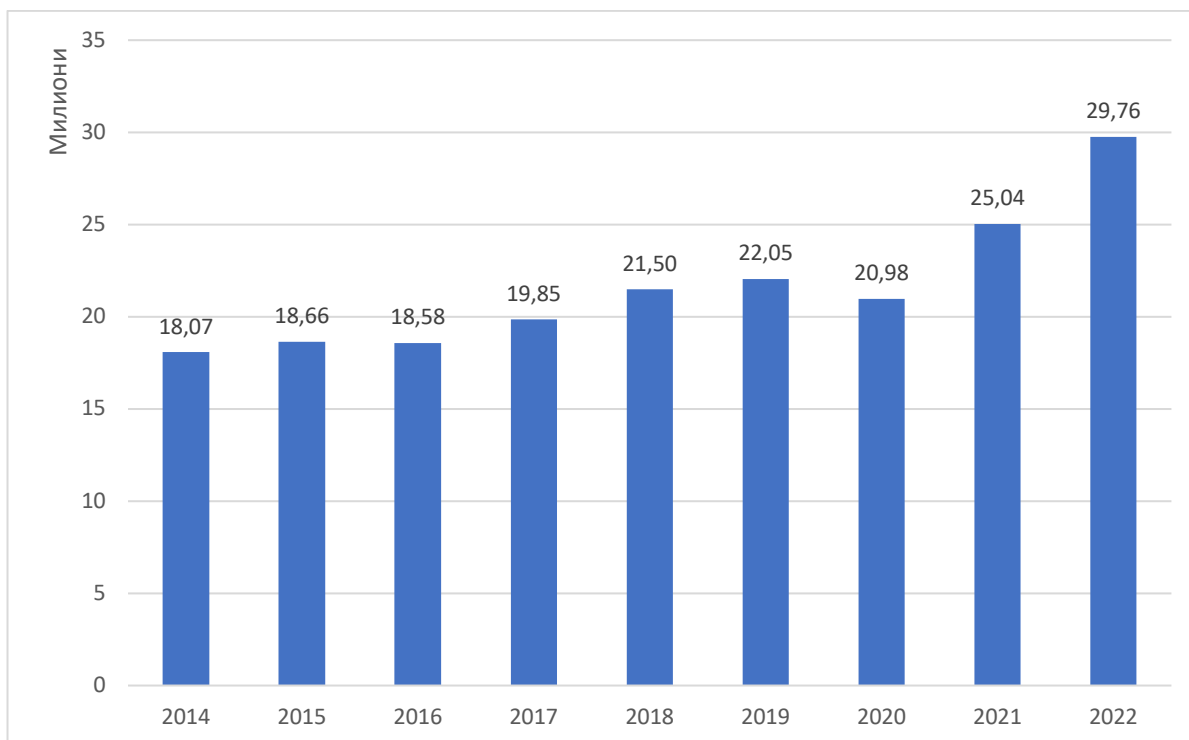
највећим утицајем на раст и развој. Кључни изазови за индустрију укључују недостатак обртних средстава, ниском конкурентношћу производа и недостатак стручне радне снаге. Циљеви стратегије укључују:

- повећање производње више фазе прераде,
- смањење спољнотрговинског дефицита,
- повећање запослености у индустрији,
- повећање инвестиција у индустрију,
- смањење штетних утицаја на животну средину.

Ова стратегија наставља да промовише индустрију као кључни сектор за економски развој и унапређење квалитета живота грађана Републике Српске.

Укупни приходи

Остварени укупан приход активних привредних друштава у Републици Српској, у 2022. години, износи 29,8 млрд КМ. У периоду од 2014. до 2022. године, укупни приход предузећа у Републици Српској показује тенденцију сталног раста, упркос очекиваном паду у 2020. години.

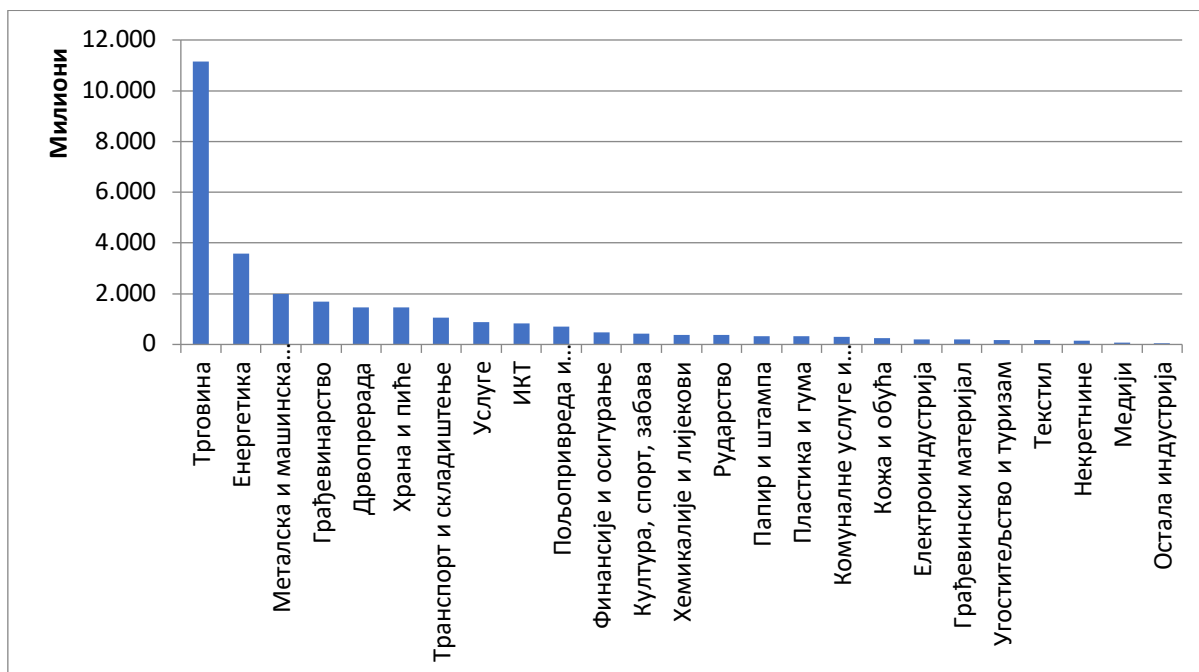

Слика 33. Укупни приход предузећа у Републици Српској, Извор: Републички завод за статистику Републике Српске и АПИФ РС

Постоји конзистентан тренд раста, што указује на економску експанзију привреде. Ови подаци нуде позитиван индикатор о стању и развоју привреде у Републици Српској

током анализираниог периода. У 2014. години, приход је износио 18.07 млрд КМ, а до 2022. године тај број се значајно повећао на 29.76 млрд КМ.

Подаци о секторима са највећим укупним приходом садржани су у доњем графикану.

Слика 34. Укупан приход по секторима, 2022. година (у мил. КМ), Извор: АПИФ РС

Највеће учешће у укупном приходу привреде има сектор трговине са 11,1 милијарди, а други и трећи су енергетика и металска и машинска индустрија са 3,6 и 1,98 милијарди КМ затим грађевинарство са 1,68 милијарди конвертибилних марака. По укупном приходу међу првих 5 је и дрвопрерада са 1,47 млрд КМ.

Најзначајнији сектор по оствареном приходу је сектор трговине. Овај резултат не само да свједочи о снажном малопродајном сектору, већ такође указује на виталну улогу трговине у економском ланцу Републике Српске. Очигледно је да аспект потрошње и тражња за различитим производима и услугама играју једну од кључних улога у економској динамици. Енергетски сектор такође има значајан допринос, с приходом од 3.583.017.571 КМ. Ова бројка одражава важност енергетске независности, а истовремено осигурава стабилност и поузданост енергетског сектора.

Као што је већ речено, и овдје ћемо посебно обратити пажњу на прерађивачку индустрију. Металска и машинска индустрија је највећи индустријски сектор са приходом од 1.980.312.365 КМ. Овај сектор има дубоко укоријењену традицију у земљи, стварајући радна мјеста и унапређујући економску разноврсност. Дрвопрерада, још један важан индустријски сектор, с приходом од 1.469.516.990 КМ, одражава богатство шумских ресурса у регији и снажну традицију дрвопрераде.

Храна и пиће заузимају значајну позицију с приходом од 1.463.758.231 КМ, показујући робустан агроиндустријски сектор, поготово ако се посматра заједно са пољопривредном производњом. Овај сектор не само да пружа храну за домаће

потребе, већ такође има потенцијал за извоз на међународно тржиште. Транспорт и складиштење (1.063.592.376 КМ) те услуге (884.711.635 КМ) представљају виталну логистичку инфраструктуру и подршку, стварајући мост између различитих сектора и тржишта.

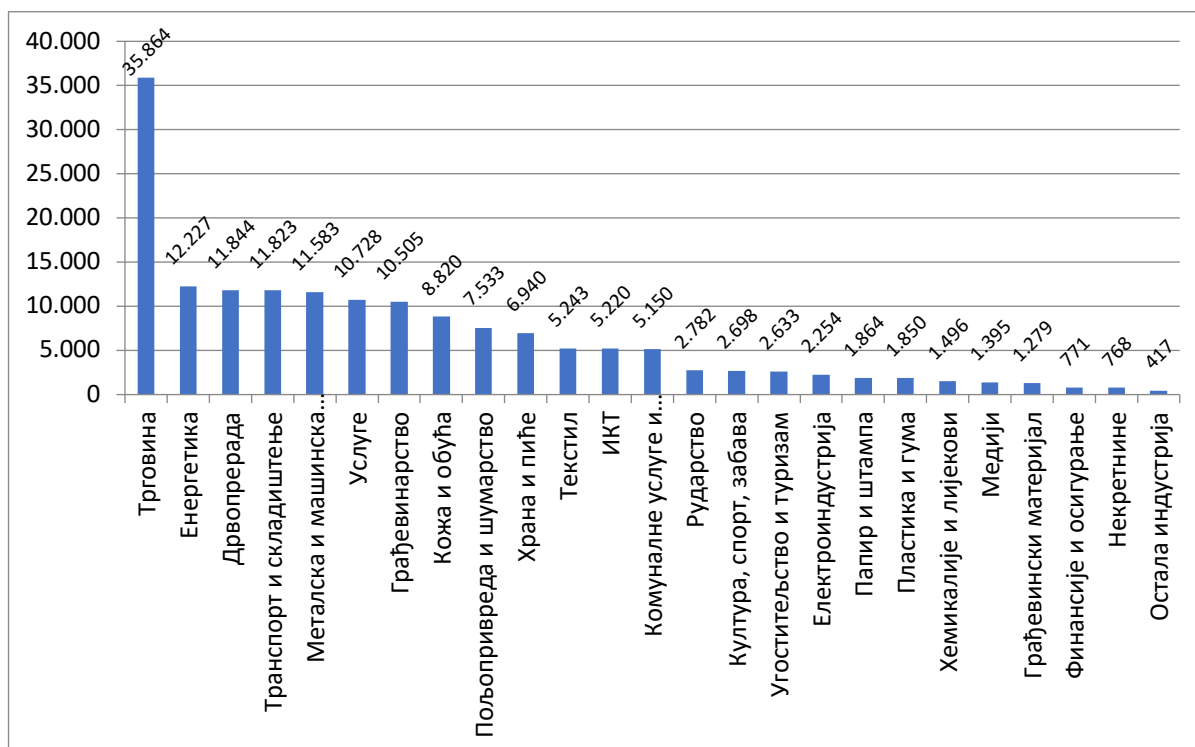
Информационо-комуникационе технологије (ИКТ) биљеже приход од 825.095.702 КМ, указујући на напредак у дигиталној трансформацији и технолошким иновацијама у регији. Финансије и осигурање (465.731.905 КМ) играју кључну улогу у подржавању економске стабилности и пружању сигурности улагачима.

Култура, спорт, забава, хемикалије, рударство, папир и штампа, пластика и гума, комуналне услуге, кожа и обућа, електроиндустрија, грађевински материјал, угоститељство и туризам, текстил, некретнине, медији и остала индустрија доприносе разноврсности и комплетности економске слике.

Подаци о приходу сектора привреде Републике Српске у 2022. години одражавају снажан економски темељ, разнолику производњу и јасну перспективу за даљњи раст. Ова разноликост сектора указује на могућности уравнотеженог приступа економији, што је кључно за одрживи развој и отпорност на економске изазове.

Запосленост по секторима

Ниво запослености по појединим секторима одражава кључне аспекте економије и друштва, пружајући дубок увид у динамику тржишта рада. Овај показатељ има велику важност јер утиче на различите сфере друштва. Сектори с високим нивоом запослености више доприносе бруто домаћем производу и подстичу укупну економску активност. Повећање запошљавања у кључним секторима може подстакнути и потрошњу, стварајући позитиван циклус раста. Поред тога, расподјела запослености има социјалне импликације. Сектори са вишим нивоом додатне вриједности и развијенијим технологијама често имају дубљи утицај на добробит заједнице. Запошљавање у овим секторима придоноси изградњи људског капитала, побољшава квалитету живота и осигурава приступ кључним јавним услугама.

Слика 35. Број запослених по секторима, 2022. година, *Извор: АПИФ РС*

Структура секторског запошљавања у Републици Српској одражава начин прилагођавања економије промјенама у потражњи. Број запослених у различитим секторима Републике Српске пружа увид у тржиште рада и допринос појединих сектора економији. Ови подаци играју кључну улогу у разумијевању динамике запослености и указују на кључна подручја раста или изазова.

Трговина се истиче као сектор с највећим бројем запослених (35.864), што одражава значајну улогу овог сектора у запошљавању локалног становништва. Енергетика, дрвопрерада, транспорт и складиштење те металска и машинска индустрија такође имају значајан број запослених, указујући на њихову економску важност.

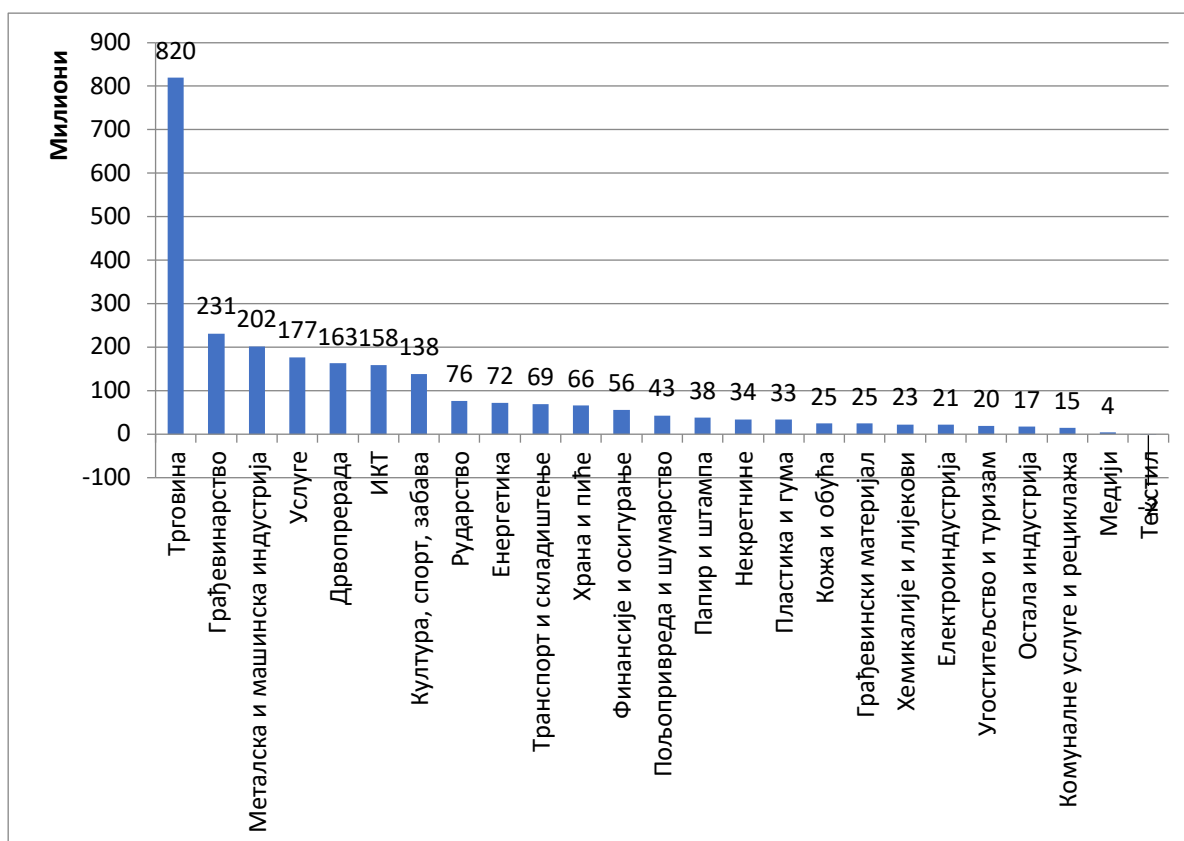
С друге стране, сектори попут финансија, осигурања, некретнина и остале индустрије имају мањи број запослених. Ово указује на мање могућности за запошљавање у тим секторима, као и на специфичности радне снаге која их заузима.

Посебно је важно обратити пажњу на секторе попут ИКТ-а, који упркос релативно ниском укупном броју запослених (5.220) играју кључну улогу у иновацијама и технолошком напретку. Угоститељство и туризам, као и сектор прераде пластике, те други мањи сектори, имају мањи број запослених, али су често важни за развој економије. Ови подаци су важни за формулисање политика запошљавања, образовања и економске стратегије. Развој сектора с високим бројем запослених може се подстицати како би се подржао општи економски раст, док се сектори с мањим бројем запослених могу развијати кроз стратегије диверсификације и иновација.

Профит и профитабилност

Подаци о укупној добити по секторима нам дају индикацију у којим се то секторима прилагођавање промјенама у одвијало у позитивном правцу. Може се претпоставити да су се сектори који остварују добит вратили на стара тржишта или су нашли нова, да су пронашли тржишне нише и производе гдје је могуће остварити добит, да почињу да користе савременије технологије, да мијењају капиталну структуру кроз разне облике финансирања, мијењају интерну организациону структуру, итд. Овакво реструктурисање обично се спроводи у складу са стратешким циљевима о фокусирању на кључни бизнис.

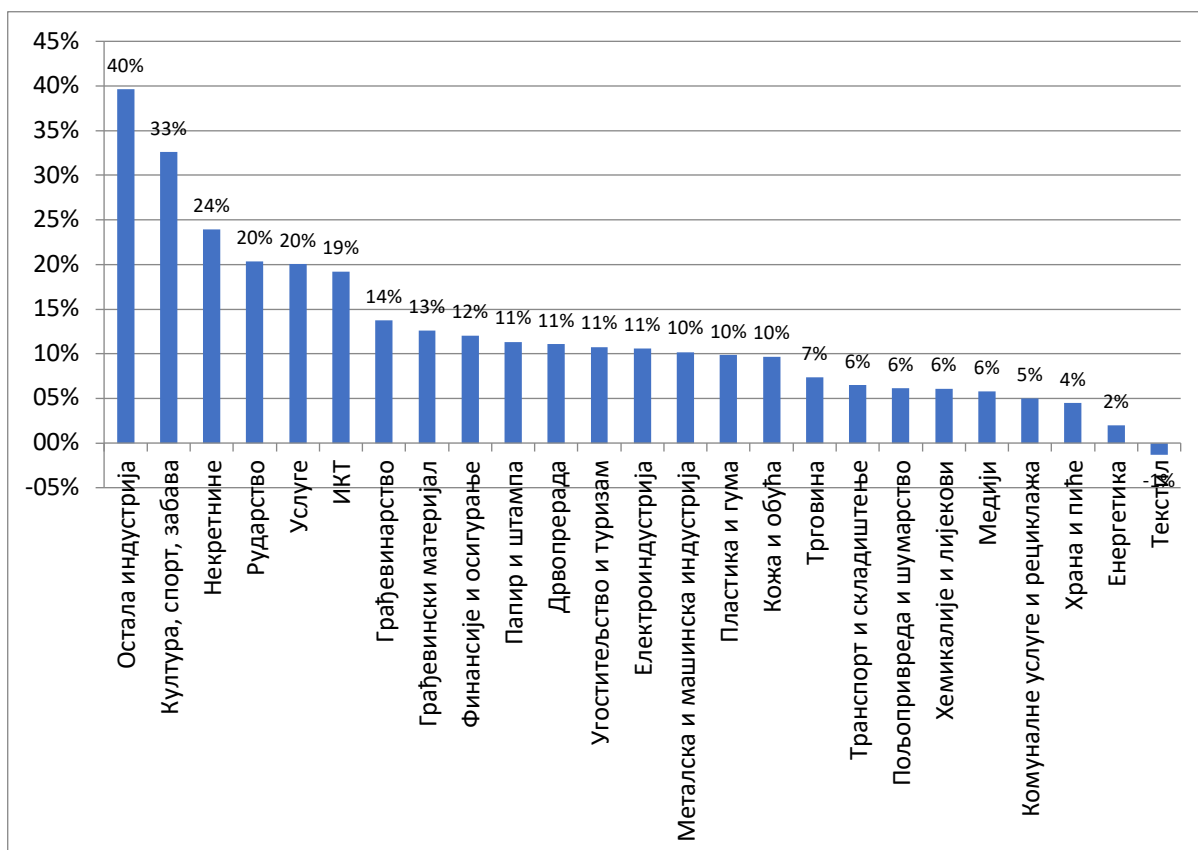
На доњем графикону се виде подаци о укупној добити по секторима.

Слика 36. Добит по секторима, 2022. година (у мил. КМ), Извор: АПИФ РС

Опет је трговина та која има највише одскаче од свих других сектора, а слиједе је грађевинарство и металска и машинска индустрија. Металска и машинска индустрија и дрворерада су прерађивачки сектори који генеришу највише укупне добити. Што се тиче сектора који стагнирају или имају губитке, најлошије стоје сектори текстилна индустрија, док су медији и комунална предузећа у стагнацији.

Домет у перформансама економије још се боље види када се упореде стопе добити цијеле привреде, приказане на доњем графикону.

Слика 37. Стопа добити по секторима, 2022. година (у %), *Извор: АПИФ РС*

Стопа добити је први од показатеља који нам говори о квалитету и успјешности пословања појединих сектора. На првом мјесту је сектор који се статистички класификује као „остала индустрија“ са 40% стопе добити. Међутим, овај сектор се састоји од само 61 фирме и 417 запослених, а бави се углавном производњом медицинске опреме, те производњом играчака. На другом мјесту је култура, спорт и забава, с тим да се мора нагласити да већина добити у овом сектору долази од игара на срећу. На трећем мјесту је сектор промета некретнинама. Први од већих сектора који нешто производе је рударство, а затим и ИКТ сектор. Од прерађивачке индустрије, добро стоје производња грађевинских материјала, дрвопрерада, а металско-машинска и електро индустрија. Све су ово (по броју запослених) велики сектори.

Друга група која се издваја су сектори од трговине до хране и пића, гдје се ради о скромном, али ипак позитивном резултату. Трећа група која се овдје издваја је сектор енергетике и, посебно, текстилна индустрија, која има негативну стопу добити.

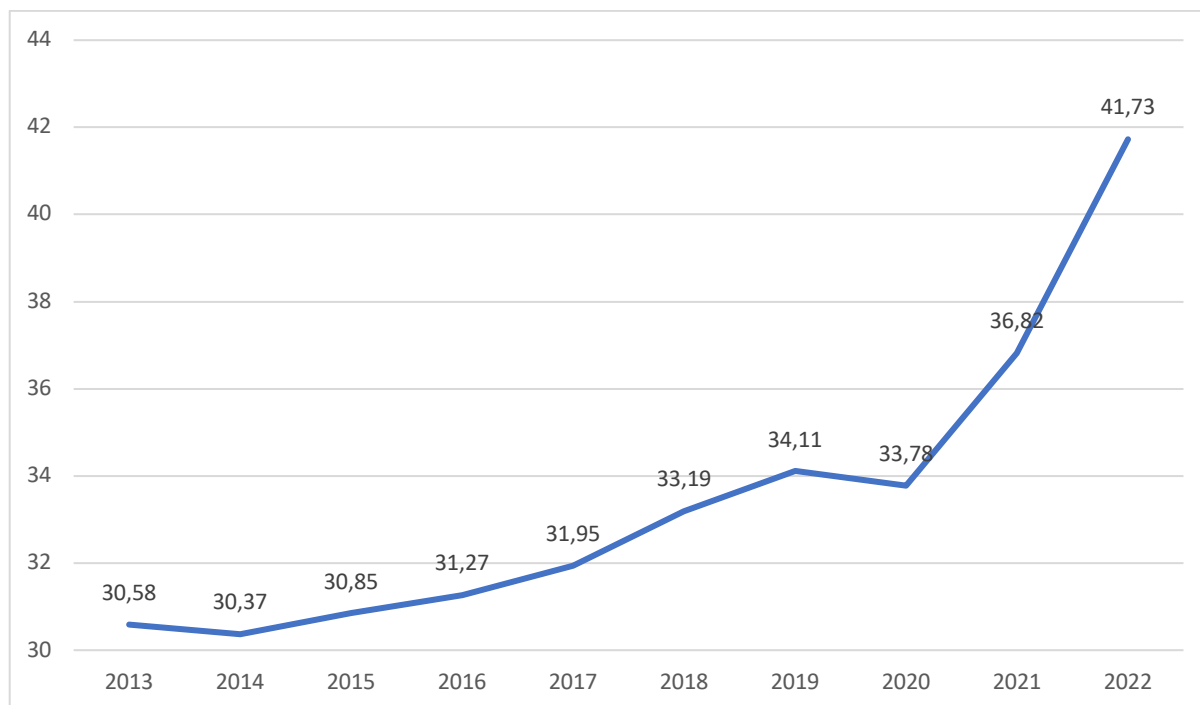
Профит и стопа профитабилности играју кључну улогу у економији Републике Српске. Високи профити омогућују инвестиције, стварање радних мјеста и подстичу економски развој. С друге стране, ниска профитабилност може указивати на изазове и потребу за побољшањем ефективности и ефикасности. Ова финансијска динамика не само да утиче на приватни сектор већ и на јавне финансије, пружајући средства за инфраструктурне пројекте и социјалне програме. Стога, пажљиво праћење профита и стопа

профитабилности кључно је за одржавање економске стабилности, подстицање инвестиција и остваривање дугорочног раста у Републици Српској.

Продуктивност

Продуктивност, кључни показатељ ефикасности сектора и успјешности економије, одражава способност генерисања вриједности из ограничених ресурса. Мјерење бруто додане вриједности по раднику пружа дубљи увид у колико сваки запослени доприноси укупној економској активности.

На доњем графикону се види да продуктивност у Републици Српској, измјерена по БДВ-у по раднику, показује позитиван тренд током анализираних година од 2013. до 2022. године. Вриједности се кретале од 30,6 хиљада КМ у 2013. до 41,7 хиљада КМ у 2022. години.

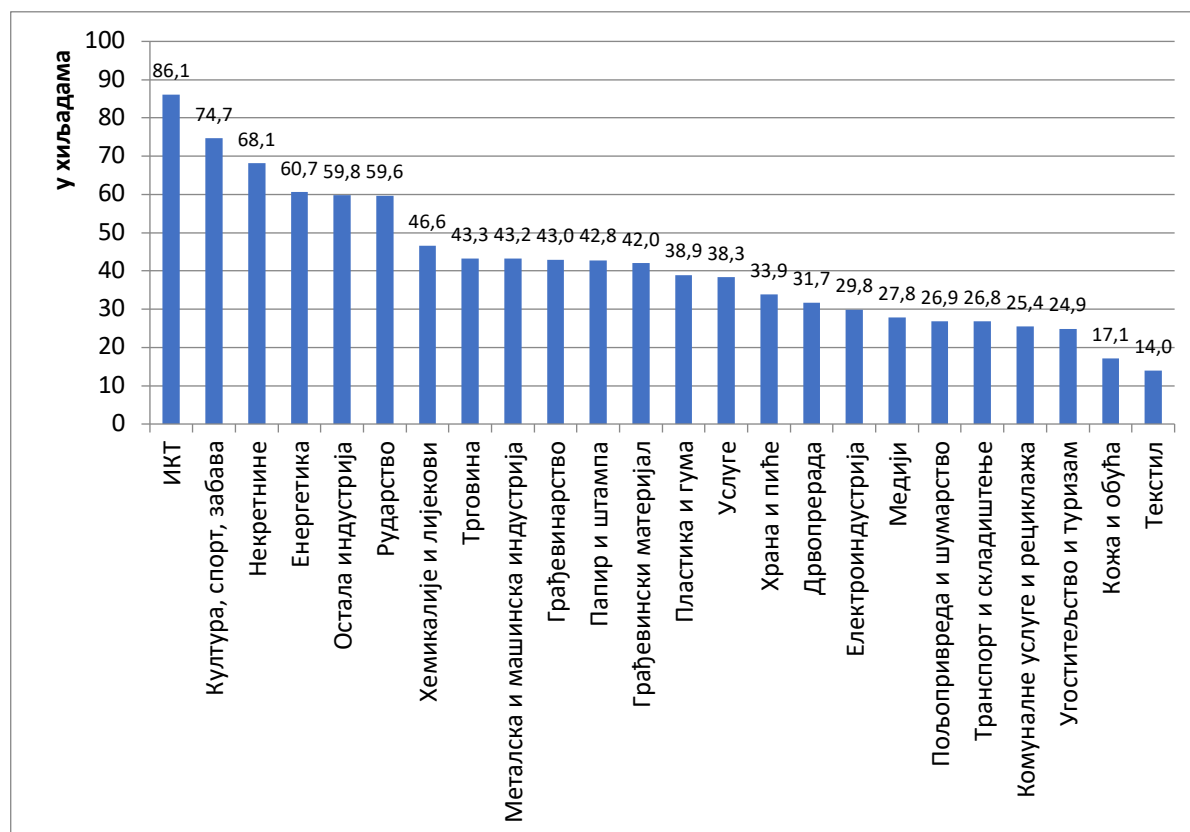
Слика 38. Продуктивност - БДВ по раднику (у хиљадама КМ), *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Стални тренд раста БДВ-а по раднику (са изнимком у 2020.) одраз је повећања продуктивности у економији. Потенцијални фактори укључују ефикасност, технолошке иновације и управљање. Посебно значајан је значајан скок у 2021. и 2022. години, што је резултат пост-пандемијског опоравка, стратешких инвестиција и бољег усмјеравања ресурса. Укупно, ови подаци свједоче о томе да је економија Републике Српске показала повећану производност и ефикасност у алокацији ресурса током последњих година.

Сектори с високом продуктивношћу обично су повезани с софистицираним технологијама, иновацијама и високом стручношћу радне снаге. Ти сектори стварају већу додатну вриједност по јединици рада, чиме подстичу привредни раст.

С друге стране, сектори с ниском продуктивношћу могу указивати на потребу за унапређењем процеса, обуке радне снаге или увођењем технолошких иновација. У цјелини, продуктивност је кључни фактор за постизање конкурентске предности на глобалном тржишту, подстиче иновације и дугорочно осигурава стабилан економски развој. Праћење и унапређење продуктивности остају приоритет за одржавање виталности сектора и укупног економског просперитета.

Подаци о продуктивности рада по секторима у 2022. години у КМ, садржани су у доњем графикону.

Слика 39. Продуктивност сектора – БДВ по раднику, 2022. година (у хиљ. КМ), *Извор: АПИФ РС*

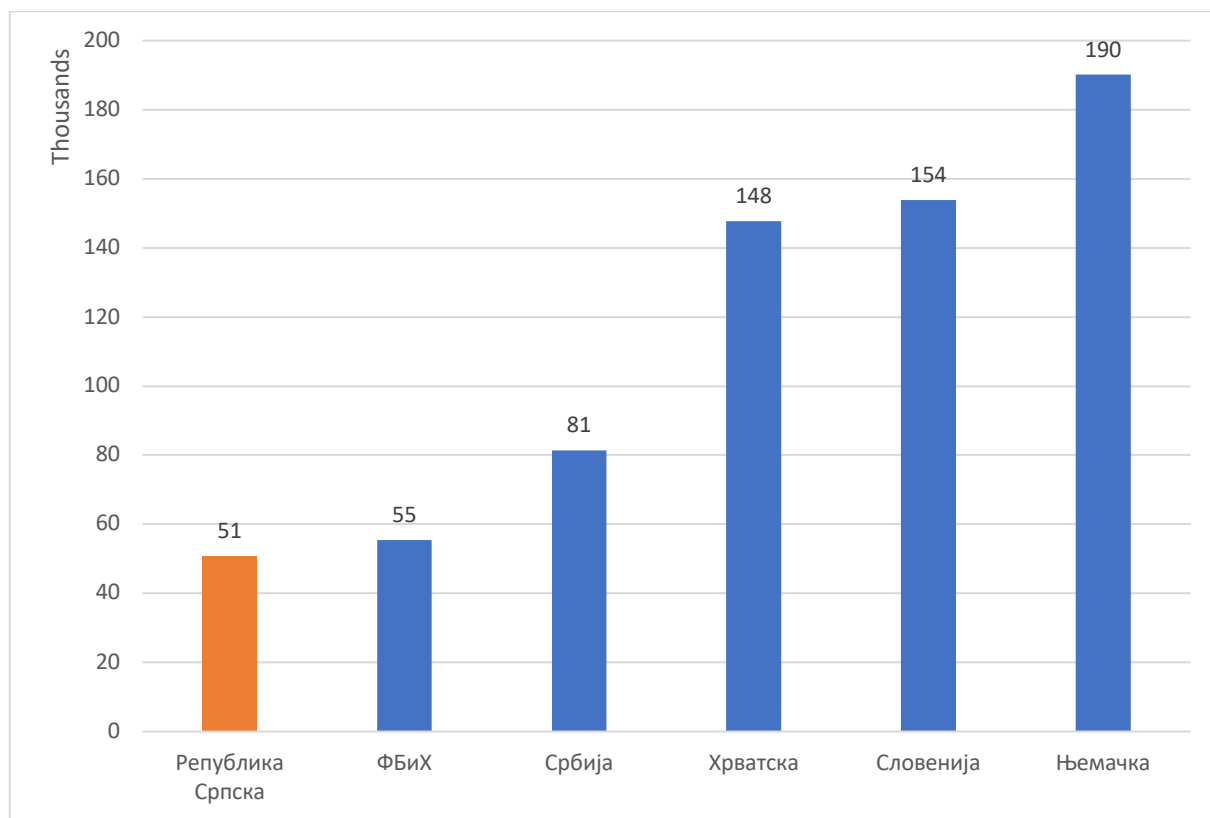
Ако ставимо по страни сектор финансија и осигурање, који остварује изузетно високих 394 хиљаде КМ бруто додате вриједности по запосленом, највишим нивоом продуктивности, односно нивоом БДВ по запосленом издваја се сектор ИКТ. Најнижу продуктивност имају кожа и обућа, те текстилна индустрија.

Важно је нагласити да висока продуктивност не значи увијек и високу запосленост, будући да се модернизација и аутоматизација могу смањити потребу за радном снагом у неким секторима.

Оваква анализа продуктивности помаже идентификовати секторе који би могли имати потенцијал за даље унапређење конкурентности на тржишту. Улагање у обуку, технолошке иновације и развој радне снаге може допринијети побољшању продуктивности и одрживом економском расту у Републици Српској.

На доњем графикону поредимо продуктивност, изражена кроз БДП по раднику, као важан показатељ економске ефикасности и конкурентности економије. У случају Републике Српске, гдје је БДП по раднику износио 50,701 КМ у 2022. години, постоји видљива разлика у односу на неке од земаља у окружењу, као што су Србија, Хрватска, Словенија и Њемачка.

Прије свега, Република Српска заостаје у БДП-у по раднику у односу на остале земље наведене у подацима. На примјер, Хрватска и Словенија имају значајно више вриједности БДП-а по раднику, што је резултат већег фокуса на високу додатну вриједност у њиховим економијама, употребу напредних технологија, истраживање и развој, као и конкурентну привреду која извози више производа и услуга са вишом додатном вриједношћу.

Слика 40. Продуктивност - БДП по раднику, 2022. година, по одабраним земљама (у хиљадама КМ), Извор: Републички завод за статистику Републике Српске, World Bank Open Data, <https://data.worldbank.org> и калкулације аутора

Са друге стране, Република Српска и Федерација БиХ имају сличне вриједности БДП-а по раднику, што може указивати на сличне изазове у економском развоју и структури.

Посљедице ове ситуације могу бити различите. Прво, низак БДП по раднику директно утиче на општи животни стандард и квалитет живота у Републици Српској, посебно у односу на земље са вишим вриједностима БДП-а по раднику. Такође, овакве разлике у продуктивности доприносе и економским неједнакостима између региона у земљи. Ова анализа продуктивности Републике Српске у односу на остале земље показује потребу

за структурним промјенама и улагањем у факторе који доприносе вишој економској ефикасности и конкурентности.

Идентификација индустријских сектора са потенцијалом за даљње унапређење конкурентности

Као што је већ речено, кључно питање који је од ових сектора најкориснији за економију и друштво у Републици Српској. У сврху овакве оцјене, користе се четири критерија. Поред профитабилности, која је већ анализирана, користи се ниво створене додатне вриједности, учешће у извозу и ниво плата у сектору. Ниво створене додатне вриједности најчешће указује на ниво знања који се уграђује у производе и услуге. Профитабилност је кључна за дугорочну одрживост. Учешће у извозу је такође једнако важан критериј јер је извозна оријентација кључна за економски раст и раст запослености. Критериј који је заснован на висини плата мјери перформансе сектора на начин да што је виши ниво плата у поједином сектору то је корисније за друштво.

Табела 11. Индекси конкурентности сектора реалне економије у РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ, 2022.

Сектор	Индекс додатне вриједности	Индекс профитабилности	Индекс извоза	Индекс нивоа бруто плата	Композитни индекс
Металска, машинска и електроиндустрија	1,04	1,16	6,51	1,15	2,46
Дрвопрерада	0,77	1,26	4,51	0,78	1,83
Остала индустрија	1,44	4,50	0,04	0,77	1,69
ИКТ	2,08	2,18	0,58	1,69	1,63
Култура, спорт, забава	1,80	3,71	0,06	0,89	1,62
Енергетика	1,46	0,23	2,40	1,63	1,43
Трговина	1,04	0,84	2,63	0,89	1,35
Некретнине	1,64	2,72	0,00	0,71	1,27
Услуге	0,92	2,28	0,81	1,06	1,27
Рударство	1,44	2,31	0,09	1,24	1,27
Грађевинарство	1,04	1,56	0,63	0,88	1,03
Транспорт и складиштење	0,65	0,74	1,53	0,84	0,94
Папир и штампа	1,03	1,29	0,43	0,97	0,93
Грађевински материјал	1,01	1,43	0,15	0,91	0,88

Пластика и гума	0,94	1,12	0,55	0,87	0,87
Кожа и обућа	0,41	1,10	1,15	0,74	0,85
Хемикалије и лијекови	1,12	0,69	0,13	1,15	0,77
Храна и пиће	0,82	0,51	0,83	0,94	0,77
Угоститељство и туризам	0,60	1,22	0,49	0,76	0,77
Пољопривреда и шумарство	0,65	0,69	0,51	0,96	0,71
Медији	0,67	0,65	0,00	1,08	0,62
Комуналне услуге и рециклажа	0,61	0,57	0,22	1,06	0,61
Текстил	0,34	-0,15	0,51	0,68	0,35

Извор: АПИФ РС и калкулације аутора

Када погледамо горњу табелу и ранг-листу композитног индекса конкурентности види се да је на првом мјесту металска, машинска и електро индустрија са високом профитабилношћу и са осталим карактеристикама које су такође значајно високе, поготово извоз. Дрвопрерада је, очекивано, при врху, на другом мјесту.

Сектор информационо-комуникационих технологија се такође издваја, по свим перформансама, осим по извозу. У овом сектору највећа фирма је Телеком Српске, која је оријентисана на домаће тржиште, па је то утицало на овакав резултат у области извоза. Међутим, овај сектор ћемо разматрати кад будемо анализирали одабир дјелатности заснованих на знању, а, за сада, фокусираћемо се само на индустријске секторе

Када посматрамо остале индустријске секторе приказане у табели 2., већина њих дају мање могућности за развој паметне специјализације. Производња коже и обуће и текстилна индустрија су по својој природи нискоакумулативне гране, па је и за очекивати овакав резултат. То је и логично с обзиром да су то изузетно радно интензивни сектори. Ови сектори имају релативно малу могућност напредовања у смислу раста продуктивности, раста додатне вриједности и раста плата јер је њихова конкурентност заснована на ниској цијени рада.

Њихов потенцијал и корист за цијелу економију и друштво су много мање у односу на, на примјер, металску индустрију, дрвопрераду и електро индустрију, јер они имају ограничене могућности раста плата и раста животног стандарда људи који раде у тим секторима. Због тога је важно нагласити да ови сектори, управо због тог проблема, нису довољно погодни за паметну специјализацију. Очигледно је да је, са становишта паметне специјализације, потребно развијати друге секторе који имају већи потенцијал раста додатне вредности, прије свега, и раста извоза али и раста плата. То представља основ за побољшање животног стандарда у земљи као и основ за борбу против посљедица економске кризе и све теже ситуације на тржишту рада, гдје људи одлазе у иностранство због или незапослености или због малих плата.

Од сектора се релативно лошијим перформансама, издваја се производња пластике. Ова врста производње, иако у "доњем" дијелу табеле, представља сектор који је комплементаран са секторима металске и електро индустрије, као и са дрвопрерадом. С обзиром да је то и прилично профитабилан сектор са профитабилности изнад 7% важно га је укључити у планирање развоја, јер може побољшати конкурентност поменутих сектора.

Након елиминисања горе споменутих сектора, ово су индустријски сектори са највећим развојним потенцијалом:

- металска и електроиндустрија
- дрвопрерада
- пластика

Овдје се мора нагласити да је овдје фокус само на индустријске секторе. На примјер, прерада хране и пића не показује значајне преформансе у претходној анализи, али је потребно подробније разматрати стратешки значај ове производње, поготово заједно са пољопривредном производњом, да би се дао коначан суд. Сличан случај је са енергетиком и туризмом и угоститељством.

Идентификација сектора економије знања са потенцијалом за даљње унапређење конкурентности

Поред прерађивачке индустрије, анализа везано за паметну специјализацију подразумијева и анализу сектора и дјелатности гдје је знање кључни фактор конкурентности. Ово је и у складу са подјелом Свјетског економског форума који конкурентност дијели на три области:

- конкурентност базирана на експлоатацији природних ресурса
- конкурентност базирана на ефикасности и
- конкурентност базирана на знању и иновацијама

У досадашњој анализи је већ обављена анализа конкурентности на бази ефикасности, што у практичном смислу подразумијева индустријске секторе. Сада се анализирају дјелатности који припадају економији знања.

Табела 12. Индекси конкурентности група дјелатности економије знања у Републици Српској

Групе дјелатности унутар сектора	Индекс додатне вриједности	Индекс профитабилности	Индекс извоза	Индекс нивоа бруто плата	Композитни индекс
Израда софтвера	1,72	3,29	8,52	2,08	3,90
Услугне дјелатности базиране на знању*	1,05	2,33	5,23	1,12	2,43
Издавање софтвера	1,44	3,41	2,34	1,34	2,13

Спортске, забавне и рекреацијске дјелатности	1,85	3,69	1,77	0,85	2,04
Производња филмова, ТВ програма и звучних записа	1,87	4,18	0,45	0,88	1,85
ИКТ услужне дјелатности	1,68	0,85	1,63	2,07	1,56
Креативне и умјетничке дјелатности	1,20	2,95	0,48	1,16	1,45
Здравствена заштита	0,88	1,23	0,10	1,38	0,90
Образовање	0,50	0,88	0,17	0,88	0,61

*Извор: АПИФ РС и калкулације аутора *Нису укључене једносјавне услужне дјелатности (нпр. њошавке, фризерске услуге, чишћење, итд.)*

У горњој табели су резултати по појединим индексима и композитни индекс сваке дјелатности. Очекивано, креирање софтвера је у самом врху. Развој високостручних софтверских рјешења омогућава компанијама из Српске да конкуришу на међународном тржишту, чиме се остварује значајан девизни прилив. Повезаност с глобалним тржиштем пружа прилику за трансфер знања и иновација, унапређујући конкурентске предности. Тиме, софтверска индустрија постаје једна од кључних карика у стварању модерне, технолошке развијене економије у Републици Српској.

На другом мјесту су дјелатности које подразумијевају научно-технолошке, стручне (инжењерске, архитектонске, правне и др.), организационе и друге услужне активности засноване на знању. Ове услужне активности могу играти значајну улогу у Републици Српској јер унапређују ефикасност и конкурентност привреде. Ови сектори заједно стварају темеље за одржив економски развој и унапређују квалитет живота грађана у Републици Српској.

Занимљиво је то да су дјелатности везане за спорт имале висок ниво у 2022. години. Ово је изненађујуће, јер у јавности није присутна перцепција да су ове активности од неког великог привредног значаја. Међутим, показало се да ово ипак није реални резултат привредних активности у овој области него резултат једне фирме која се бави трансферима великих фудбалских играча који региструју своје трансфере у Републици Српској због ниског пореза.

Без обзира на детаљну анализу по уским, "малим" дјелатностима, и појединих "клица" за развој будућих конкурентних сектора (креативне индустрије и др.), **по питању економије знања сектор информационо-комуникационих технологија (ИКТ) већ данас један од кључних привредних сектора у Републици Српској. Зато је он неизбјежан у као развојни потенцијал.**

Позиција предузећа из РС и БиХ у међународним ланцима вриједности

Већина домаћих извозно оријентисаних фирми унутар сектора који су анализирани учествује у ланцима вриједности гдје они обављају само једну од компоненти унутар тог

ланца. Ово се не односи само на индустрију, већ се односи и на информационо-комуникационе технологије. Да би се боље разумјела тренутну позицију домаћих произвођача, кориштен је концепт криве осмијеха ("smile curve").

Према овом концепту, додатна вриједност је најмања у фази производње, а највише се додатне вриједности ствара у активностима који претходе производњи, а то су истраживање и развој, као и у активностима које се дешавају након производње, а то су маркетинг и услуге које су везане за финалне производе.

Овај концепт је и емпиријски доказан. На примјер, истраживања Бечког института за међународне економске студије - The Vienna Institute for International Economic Studies (wiiw), показују да се најразвијеније земље најмање баве самом производњом⁵.

У истом истраживању од стране Бечког института креирано је и глобално рангирање земаља према индексу релативне производне специјализације. Тај индекс у ствари говори колико су земље чисто специјализоване за саму производњу, па што је индекс виши то су земље више у дну криве осмијеха.

Нажалост, Босна и Херцеговина је врло лоше рангирана по овом индексу па је од свих земаља она на другом мјесту (Србија је на четвртм). То је врло неповољно за домаћу привреду и значи да домаће фирме у ствари функционишу углавном као радионице за велике европске и свјетске произвођаче.

Посљедично, то значи да се од производа у чијем стварању учествују, најмањи дио издваја управо за домаће фирме. Велика пријетња за та предузећа да дугорочно могу изгубити способност самосталног пословања, те на тај начин постати „заробљена“ у таквим ланцима вриједности. Да би се избјегла опасност да постану „заробљени“, предузећа морају бити иновативна, како њихова дугорочна конкурентност не би била угрожена, посебно појавом нових конкурената који нуде производе или услуге по повољнијим цијенама.

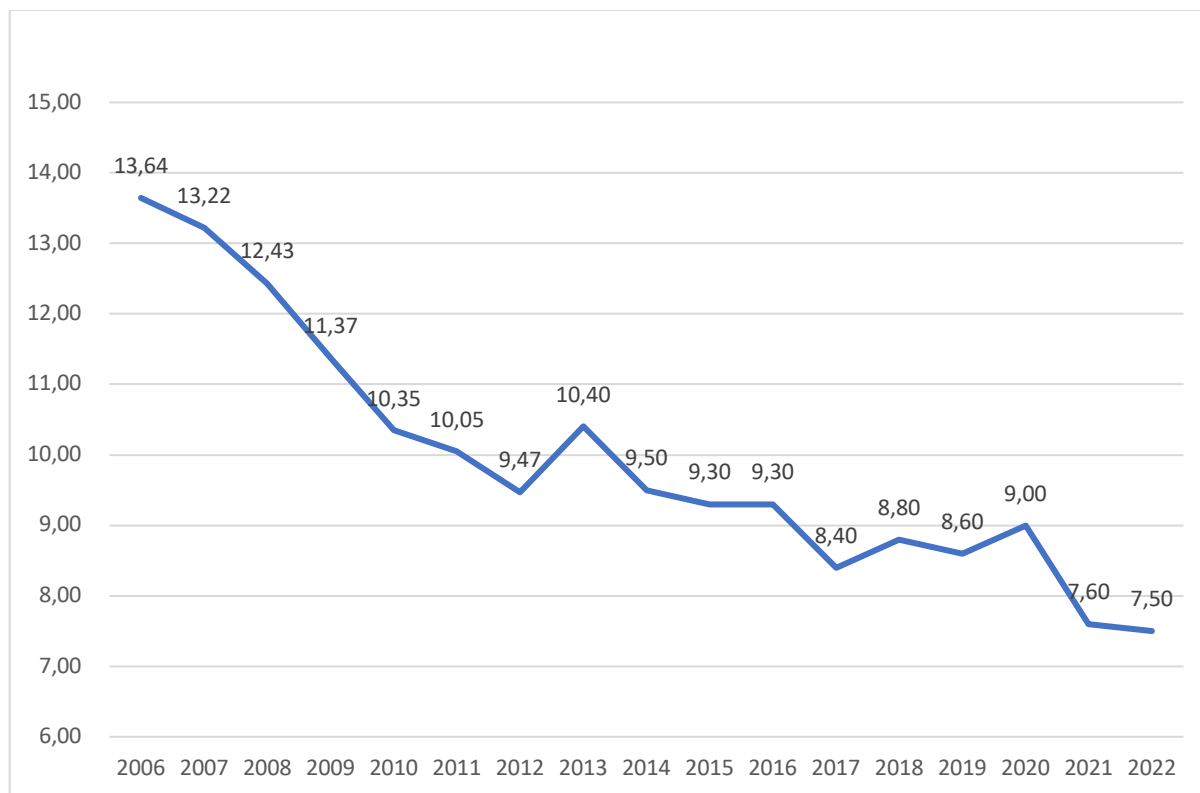
Неопходно је разумјети своју позицију у ланцу вриједности: како могу напредовати, ризици и трошкови тог напредовања, начини повећања профита од учешћа у тим ланцима вриједности итд. На примјер, ако предузеће у ланцу вриједности учествује у склапању опреме, што је фаза са ниском додатом вриједношћу, може започети самостално производити ту опрему или бар поједине компоненте, што повећава вриједност, и, коначно, предузеће може учествовати у активностима који имају већу додатну вриједност, на пример, дизајнирање, брендирање итд. Ово није нимало лак пут који захтијева велике инвестиције у знање и технологију.

⁵ Stoellinger, R., (2018) Smile Curves Economics vs Comparative Advantages: Does Functional Specialisation Matter for Economic Growth, The Vienna Institute for International Economic Studies (wiiw), Vienna, Austria

Пољопривреда

Учешће пољопривреде у БДП-у

Учешће бруто додате вриједности пољопривреде у формирању бруто домаћег производа Републике Српске у 2022. години, износи 7,5%, што је за 0,1% мања вриједност од прошлогодишњег учешћа.

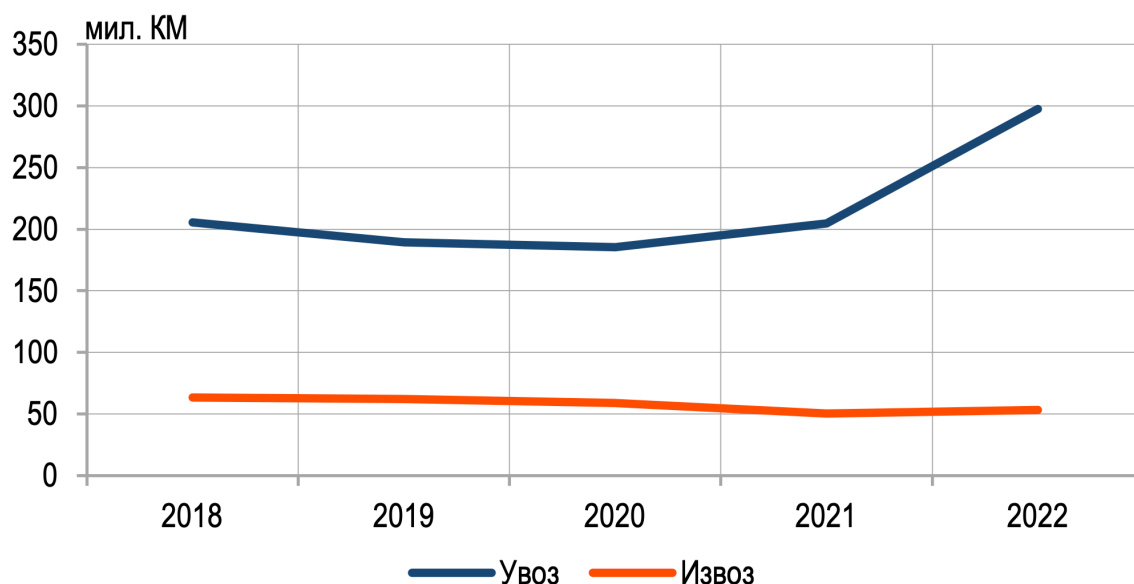
Слика 41. Учешће пољопривреде, шумарства и риболова Републике Српске у БДП-у (у процентима), *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Пад удјела пољопривреде у БДП-у Републике Српске одражава изазове у овом сектору. Прилично конзистентан пад у периоду 2006-2022. године, са 13,6% на 7,5%, указује на изазове у конкурентности и производњи. Пољопривредна производња у Републици Српској није довољно конкурентна и продуктивна због екстензивне производње и релативно малих пољопривредних газдинстава (просјечно газдинство је око 3 хектара) Релативно мала пољопривредна газдинства ограничавају интензивнију и ефикаснију производњу.

Спољнотрговинска размјена пољопривредних производа

Укупна спољнотрговинска размјена пољопривредних производа у 2022. години износила је 350,8 милиона КМ и већа је за 37,6% или 95,8 милиона КМ у односу на прошлу годину. У 2022. години, трговина пољопривредним производима чинила је 2,8% од укупне међународне трговине Републике Српске, при чему је удјело у укупном увозу (4,1%) већи од удјела у извозу (1,0%).

Укупан увоз пољопривредних производа у 2022. години износио је 297,5 милиона КМ и у односу на прошлогодишњу вриједност већи је за 92,9 милиона КМ или 45,4%. Истовремено, вриједност укупног извоза пољопривредних производа износила је 53,3 милиона КМ, што је већи износ за 2,9 милиона КМ или 5,7% у односу на прошлогодишњу вриједност.

Слика 42. Увоз и извоз пољопривредних производа Републике Српске, *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Вриједност производње и запослени у пољопривреди

Према резултатима Анкете о радној снази у 2022. години, у Републици Српској је 54 хиљаде запослених радило у пољопривреди. Број запослених у пољопривреди чини 13,3% од укупног броја запослених.

Од укупног броја запослених у пољопривреди њих 90,7% је радило пуно радно вријеме, а преосталих 9,3% запослених је радило краће од пуног радног времена. Просјечно трајање седмичног рада у пољопривреди током 2022. године износило је 42,3 часа, односно 43,9 часова код мушкараца и 39,4 часа код жена запослених у пољопривреди.

Анализа података о вриједности пољопривредне производње показује значајне флукуације у производњи различитих култура и сточарских производа током истраживаног периода (2013-2022).

На примјеру пшенице, се види значајан скок у производњи између 2015. и 2016. године, гдје је био значајан паду у 2015. години и значајан раст у 2016. години. Остале културе као што су кукуруз у зрну, соја, и уљана репица такође приказују знатне варијације током периода.

Табела 14. Вриједност откупа и продаје одабраних пољопривредних производа
– у хиљадама КМ

Култура / година	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Пшеница, меркантилна	13824	10078	8490	15409	18544	14327	9381	14793	16177	28898
Кукуруз у зрну, меркантилни	5707	12189	7767	9815	11478	8588	8811	12591	23048	37097
Дуван, суви лист	3378	1722	3233	4063	3159	4265	2838	3141	2949	3452
Соја, суво зрно	1193	1914	1884	2643	2982	2282	3132	11064	8572	15277
Уљана репица	566	1228	1082	1631	2494	4159	2229	2812	3252	3108
Кромпир меркантилни	1280	1151	1190	930	1436	1632	1778	1562	1981	3092
Грашак, зелено зрно	-	8	23	16	95	2	5	37	53	0
Свјежа паприка	915	461	885	982	1242	2084	1622	1773	816	643
Краставци	944	365	438	399	256	455	623	307	496	310
Јабукe за прераду	1194	976	1285	811	753	1354	1195	393	1572	810
Крушке	2749	2119	5333	5663	4779	4617	14323	8905	3162	6104
Свјеже шљиве	1481	651	475	947	670	2357	1229	1203	1264	1671
Грожђе за прераду	159	111	1099	1129	1210	512	817	979	1268	920
Лозне саднице и калемови	-	133	-	176	127	4	1023	215	143	-
Говеда ¹⁾	19174	14011	27948	20039	16259	31855	28507	44220	37159	35408
Свиње ¹⁾	11043	10032	9343	13326	14356	17050	17746	16088	10476	13236
Овце ¹⁾	581	513	515	457	451	1002	1262	673	380	546
Остала стока ¹⁾	24	12	6	10	-	2	19	2	1	1
Товљени пилићи (бројлери)	14765	18152	20656	16921	13160	18554	22068	19309	17479	22200
Јаја, конзумна	15373	16156	15331	13543	16101	18941	21200	18321	17606	27464
Једнодневни пилићи	9669	9504	9813	7150	4136	3122	3940	3674	3298	4163
Млијекo кравље	62894	57483	61648	65048	73042	86590	83572	85071	80528	99633
Мед	360	219	403	250	267	180	164	167	218	329
Шаран	1690	1122	4260	3349	2201	1585	1455	2042	1849	2487
Остала слатководна риба	9018	9413	11557	11014	7721	8928	11313	9555	11094	13460

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

У сточарским производима, производња говеда и свиња такође има флукуације, али је генерални тренд растући, осим код овчарства где је примијећен благо опадајући тренд.

Млијекo кравље и јаја су стални производи са растућим трендом производње. Рибља производња такође показује варијације у производњи током периода, с тенденцијом раста, осим код шарана где је забиљежен пад у 2015. години. Ови подаци указују на значајне измене у пољопривредној и сточарској производњи у Републици Српској, са

великим утицајем специфичних услова и потреба на тржишту током анализираног периода.

Сточни фонд

Сточарска производња има велики значај за развој аграрног сектора и представља поуздан индикатор развоја аграрног сектора једне земље, па тако и Републике Српске.

Значај развоја сточарске производње се између осталог огледа и у томе, што се гајењем преживара искориштавају површине под природним травњацима (ливадама и пашњацима), које у укупној структури пољопривредних површина заузимају нешто више од једне трећине. Осим тога, највећи дио ратарске производње је у функцији сточарске производње, која је водећи извор прихода за већину пољопривредних газдинстава у Републици Српској. Република Српска има добре услове за развој сточарства узимајући у обзир укупне површине земљишта и удјеле ливада и пашњака, који нису у довољној мјери искориштени. Један од проблема са којима се сусреће сточарство јесте мали број грла по фарми и уситњеност газдинства.

Говедарство представља најзначајнију грану, али и најзахтјевнију, с дугим производним циклусом и ангажманом радне снаге. Број говеда се кретао између 180 и 200 хиљада, с фокусом на јунад и телад за клање.

Свињарство, с дугом традицијом, има око 410 хиљада свиња, доминирајући у структури стоке са 17% удјелом. Овчарство, с разноврсним стадима од 20 до 1.300 грла, производи јагњеће месо и млијеко, често на традиционалним и модерним фармама.

Живинарство је најорганизованија грана, пружајући висококвалитетну храну (пилетину и јаја) с брзим обртом капитала. Бројлери чине 77%, коке носиле 22%, с осталим врстама мање заступљеним.

Пчеларство у Републици Српској користи повољне природне услове, а број кошница расте, иако осцилира због климатских утицаја. Производња меда је око 1.400 тона с годишњим порастом од 12%, а просечна производња по кошници износи 8,7 кг.

Табела 15. Број стоке и кошница пчела - стање 1. децембар, у хиљадама

ГОДИНА	Говеда	Свиње	Овце	Козе	Живина	Кошнице
2017	205	463	612	32	4655	145
2018	197	467	612	38	4194	154
2019	189	515	656	39	4485	108
2020	186	619	591	30	4081	167
2021	186	491	559	25	4284	135
2022	183	410	553	21	4833	159

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Сточарство у Републици Српској, са својим специфичностима у различитим гранама, доприноси разноврсности аграрног сектора и игра важну улогу у економији. Као што се може видјети у подацима, сточни фонд опада, поготово након 2020. године, у свим областима осим у живинарству. Разлоге треба тражити у демографском напуштању села, и, истовремено, слабој исплативости и продуктивности сточарске производње у Републици Српској.

Структура биљне производње

Уобичајена је подјела и праћење употребе ораница и башта према четири биљне врсте: жита, индустријско биље, повртарско и крмно биље.

У анализираном периоду дошло је до дјелимичне измјене сјетвене структуре на обрађеним површинама у Републици Српској. Површине под житима су се нису значајно мијењале. Релативно највеће повећање је код индустријског биља, јер су површине увећане за 62%, углавном као посљедица успостављања уговорних односа са прерађивачима уљарица. Површине под поврћем стагнирају на око 13 хиљада ха. Површине под крмним биљем значајно расту.

Табела 16. Биљна производња, засијане површине у хектарима

	2018	2019	2020	2021	2022
Укупно	189062	187486	204301	201428	199637
Жита	145914	147087	163967	153698	144099
Индустријско биље	7708	9438	8610	9987	11710
Повртно биље	16348	12105	12438	12069	13587
Крмно биље	13666	11492	13427	24734	29482

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Анализа структуре употребе ораница индиректно говори о степену интензивности пољопривредне производње. Најинтензивнија и највреднија производња по ха је код поврћа и индустријског биља, а те производње су у случају РС заступљене на само 12% укупно обрађених површина. Највише се сију жита, јер су мање радно и капитално интензивна, технологија њихове производње је релативно једноставна, а могућност њиховог складиштења и продаје добра. Интерес за сијањем крмног биља је директно условљен његовом потрошњом у исхрани домаћих животиња.

Рурална инфраструктура

По питању руралне инфраструктуре нема довољно података и довољно информација за извођење налаза у овој анализи. Мора се нагласити да су потребни додатни подаци и информације ради адекватене анализе.

То зато што је ревитализација инфраструктуре и услуга у руралном подручју од велике важности за Републику Српску. Та ревитализација је континуирана активност локалног развоја, и представља предуслов унапређења квалитета живота у руралном подручју, са крајњим циљем задржавања постојећег и привлачења новог становништва у тај простор. Ревитализација инфраструктуре у условима све рјеђе насељености, данас мора тежити примјени иновативних модела јавно приватног партнерства који се већ примјењују у развијеном дијелу свијета, а које постају могуће у условима све већег степена дигитализације и интернетизације друштва.

Предуслов примјене оваквих модела између осталог је и у описмењавању руралног становништва по питању дигиталних услуга, унапређење покривености руралног простора са телекомуникационом кабловском и оптичком мрежом, као и другом основном инфраструктуром, као што је путна и саобраћајна инфраструктура, јавни превоз, водоснабдијевање, управљање отпадом, улична расвјета, пошта, банка и други инфраструктурни садржаји. Једнако важна је и социјална инфраструктура и друге јавне услуге коју чине културни и спортски садржаји, те садржаји који се односе на социјалну и здравствену заштиту, његу и чување дјеце и старијих и сл.

Физичка инфраструктура (пут, вода, струја, интернет и др. инфраструктура) представља предуслов за осигурање квалитета живота руралних становника, али и предуслов за привлачење инвестиција у рурална подручја, развој нових бизниса и привлачење нових становника у рурална подручја. Иако се у развијеним земљама развијеност руралних подручја мјери приступом широкопојасној мрежи, са амбицијом да цијело рурално подручје ЕУ буде покривено том мрежом, у Републици Српској сва физичка инфраструктура је приоритетна, а ранг приоритета поједине врсте инфраструктуре зависи од типа руралних подручја и удаљености од градских центара, густине насељености, те укупне економске развијености подручја. У складу са надлежностима појединих органа власти од локалне до централне па и осталих представника јавног и приватног сектора, унапређење руралне инфраструктуре је одговорност свих органа власти и свих актера руралног развоја.

Јавне услуге у руралним подручјима односе се на доступност образовања, здравствене заштите, јавног превоза, финансијских услуга, поштанских услуга, социјалне заштите, услуга културног и спортског садржаја и др. Иако је циљ руралног развоја смањење јаза између руралних и урбаних области у свим аспектима квалитета живота, обезбјеђење јавних услуга за ријетко насељена рурална подручја је велики изазов, не само за земље у развоју, већ и за развијене земље. У том смислу прибјегава се различитим рјешењима, од додјељивања појединих послова приватним субјектима, преко формирања јавно-приватних партнерстава или задржавања јавних услуга уз субвенционирање пружања тих услуга од стране различитих нивоа власти. С обзиром да су ове услуге битне за

задржавање становништва у руралним подручјима, врло је важно да сви субјекти руралног развоја учествују у изналажењу рјешења за обезбјеђење јавних услуга у руралним подручјима.

Због значаја пољопривреде и руралног развоја за укупан привредни развој, Влада Републике Српске усвојила је Стратегију развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске 2021–2027. Главно усмјерење ове Стратегије је да се пољопривреда Републике Српске развија на одржив начин, уз примјену савремених знања, индустријализована са прехрамбеном индустријом и пољопривредом, а да су њена рурална подручја привлачна младима за животно и привређивање.

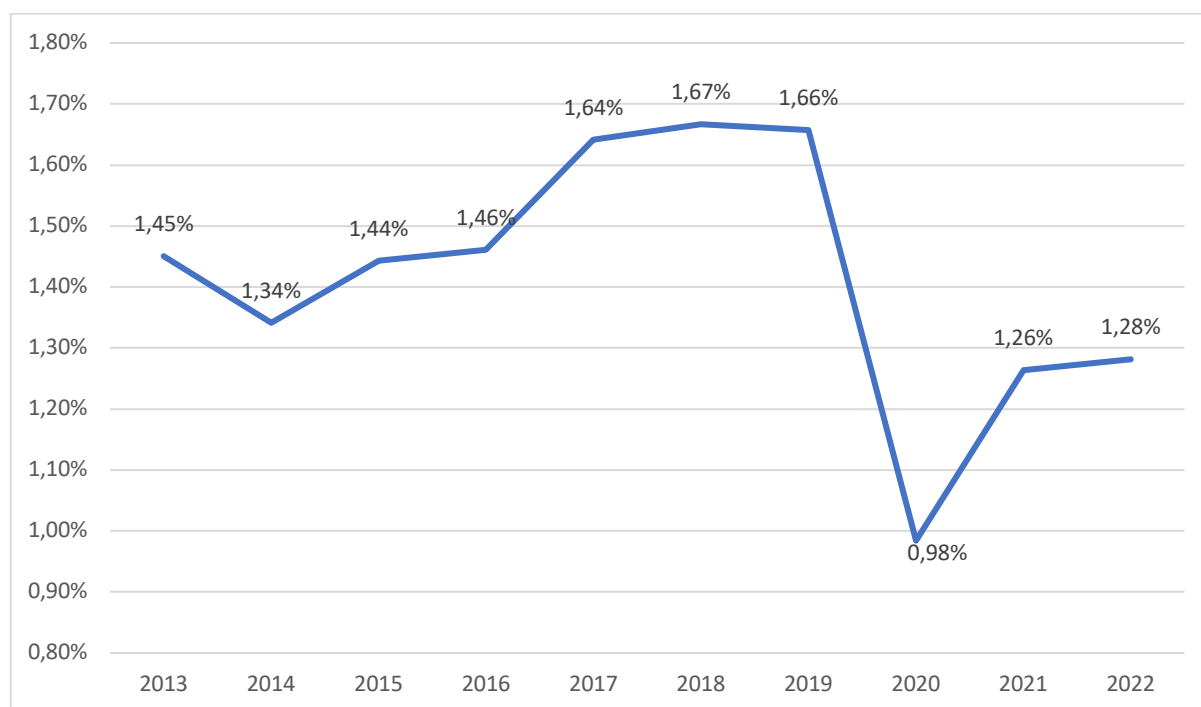
У складу са оваквом дугорочном развојном оријентацијом, постављају се следећи стратешки циљеви развоја туризма у Републици Српској:

1. Повећање обима и продуктивности пољопривредне производње. Обим пољопривредне производње треба повећавати на два начина, повећањем производних капацитета (површине обрађеног и на друге начине искориштеног пољопривредног земљишта или броја стоке) и бољим искориштењем постојећих производних капацитета, без нужног повећања обрађених површина и сточног фонда (већим приносима по јединици површине или по грлу).
2. Повећање конкурентности и развој ланаца вриједности у пољопривредно-прехрамбеном сектору. Унапређење конкурентности и јачање ланаца вриједности треба подстицати из два правца, с једне стране унапређењем ценовне конкурентности, а с друге стране унапређењем квалитативне конкурентности, како малих и средњих, тако и великих пољопривредних произвођача.
3. Заштита природе и одрживо кориштење природних ресурса. Заштита природе и одржива употреба природних ресурса оствариваће се кроз реализацију следећих специфичних циљева: Заштита и уређење пољопривредног земљишта; Заштита и одржива употреба воде у пољопривредној производњи; Већа производња енергије из обновљивих извора у пољопривреди; Повећање обима пољопривредне производње на принципима органске производње; Побољшање праксе управљања отпадом из пољопривреде и прехрамбене индустрије; Очување и одрживо управљање биљним и животињским генетичким ресурсима; Разграничење подручја са природним ограничењима за пољопривредну производњу;
4. Ревитализација руралних подручја; (Економска ревитализација руралних подручја; Ревитализација инфраструктуре и услуга у руралним подручјима; Ревитализација идентитета руралних подручја; Демографска ревитализација руралних подручја)
5. Унапређење институционалног и законодавног амбијента за развој пољопривреде (Унапређење законодавног оквира у сектору пољопривреде и прехрамбене индустрије; Јачање институционалних капацитета за управљање сектором пољопривреде; Успостављање пољопривредног информационог система; Унапређење система за примјену знања у пољопривреди)

Туризам

Учешће туризма и угоститељства у БДП

У дјелатности туризам и угоститељство, бруто додата вриједност у 2022. години износила је 186 милиона КМ, и то је поново на истом нивоу у односу на 2019. годину. У 2020. години овај сектор претрпио је значајну штету, која оставила траг на цијелом посматраном периоду и умањила могућности развоја овог сектора у будућности. Анализирајући учешће туризма и угоститељства у укупном друштвеном производу евидентно је да он заузима мали проценат, свега 1,28% у 2022. години, што је и даље доста мање од 1,66% у 2019.

Слика 43. Учешће туризма и угоститељства у БДП (%), Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Туристички промет Републике Српске

Анализа туристичког промета Републике Српске урађена је на основу статистичких података Републичког завода за статистику. Приказан је број туристичких долазака и ноћења (домаћих и страних) у периоду од 2013. до 2022. године. Број долазака домаћих и страних туриста у периоду од 2013. до 2022. године константно је у благом порасту. До 2017. године у укупном броју туриста примарно мјесто заузимају домаћи туристи, док период од 2017. до 2019. године карактерише веће учешће страних у односу на домаће туристе у укупном броју долазака. Током 2020. године, појава пандемије, створила је велике проблеме у туризму како на глобалном нивоу, тако у и Републици Српској. У 2020. години стопа раста долазака туриста смањена је у односу на 2019. годину за 52,46%. Стопа смањења долазака страних туриста износи чак 69,71%, док је стопа пада долазака

домаћих туриста 31,66%. У 2021. и поготово 2022. години се види снажан опоравак доласка туриста гдје су у 2022. години доласци повећани са 9,8% у односу на 2019. годину

Табела 17. Број долазака туриста, Република Српска, 2013–2022. године

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
УКУПНО	253653	260160	294781	323908	344659	381802	400268	190271	295038	439781
Домаћи туристи	140886	141898	158571	166063	168293	179674	181401	123966	175763	217634
Страни туристи	112767	118262	136210	157845	176366	202128	218867	66305	119275	222147

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Број остварених ноћења у Републици Српској у посматраном периоду од 2013. до 2022. године је, такође, биљежио раст. Изузетак чине 2014. и 2020. година када долази до пада у укупном броју остварених ноћења. Разлог пада у броју остварених ноћења у 2014. години су велике поплаве које су задесиле Републику Српску и регион. Пад броја ноћења у Републици Српској током 2020. године посљедица је пандемије изазване вирусом корона. Број остварених ноћења у 2020. години је смањен за 45,37% у односу на 2019. годину. Евидентна је и разлика у односу броја остварених ноћења домаћих и страних туриста. Број ноћења страних туриста смањен је у односу на 2019. годину за 61,30%, док су домаћи туристи остварили 28,10% ноћења мање у односу на 2019. годину. У 2021. и поготово 2022. години се види снажан опоравак ноћења туриста гдје су у 2022. години ноћења повећани за 6,5% у односу на 2019. годину

Табела 18. Број ноћења туриста, Република Српска, 2013–2022. године

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
УКУПНО	629663	598668	686944	740601	794543	926939	972855	531447	748275	1036569
Хотели	478407	458219	530337	570964	633875	719161	750505	406913	582336	846358
Мотели	40023	44628	55225	58866	53335	61351	65507	49010	55342	61800
Пансион и преноћишта	24533	25592	33068	32646	25283	26737	25781	12616	13192	19572
Остало	86700	70229	68314	78125	82050	119690	131062	62908	97405	108839

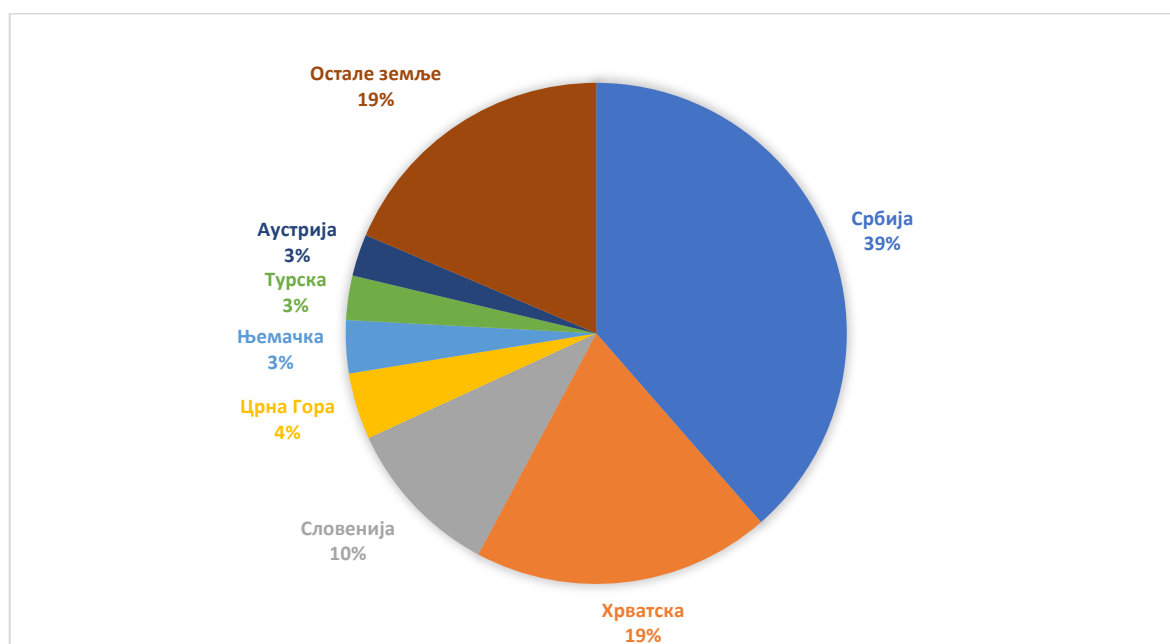
Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Према подацима Завода за статистику просјечно задржавање туриста је мало, у просјеку се задржавају два до три дана. Највећи број ноћења остварује се у бањским мјестима око 38%, а то чини трећину у односу на укупан број остварених ноћења у Републици Српској, док просјечна дужина боравка у бањским мјестима износи 5,4 дана. Планинска мјеста остварују 24% од укупног броја остварених ноћења са просјечном дужином боравка 3 дана.

Дакле, просјечна дужина боравка туриста у Републици Српској износи 2,8 дана. Уколико се посматрају домаћи туристи, они бораве у просјеку 2,7 дана, док страни туристи се задржавају просјечно 2,9 дана. Разлог мањег задржавања туриста на дестинацијама у Републици Српској произлази из неколико фактора. Један од њих је и сама просторна оријентисаност Републике Српске, недостатак ауто-путева и брзих цеста, неафирмисан авио-превоз, лоша сарадња између менаџмента туристичких дестинација и непотпун туристички производ. Изузетак чине бањска и планинска мјеста, са прецизно дефинисаним туристичким производом, у којима је просјечан број дана задржавања нешто већи и износи 5,4 дана.

У посматраном периоду од 2013. до 2022. године евидентно је да се број страних туриста удвостручио. Подаци говоре да, осим земаља региона и Европе, туристи из Азије показују интересовање и за Републику Српску.

Страни туристи који остварују највећи број ноћења у Републици Српској долазе из Србије (39%), Хрватске (19%), Словеније (10%). У осталом дијелу остварених ноћења учествује преко 40 земаља, од којих су најбројнија учешћа туриста из Црне Горе (4%), Њемачке (3%), Турске (3%), и Аустрије (3%).

Слика 44. Ноћења страних туриста у 2022. години (%) према земљи пребивалишта,
Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Смјештајни капацитети

Смјештајни капацитети представљају веома важну туристичку супраструктуру за даљи развој туризма у Републици Српској. Угоститељски објекти за смјештај у којима се корисницима услуга пружају услуге смјештаја, исхране и пића или само услуге смјештаја су: хотел, мотел, туристичко насеље, камп, пансион, хостел, преноћиште, одмаралиште,

апартман, кућа за одмор, соба за изнајмљивање и други објекти за пружање услуга смјештаја.

Према подацима Републичког завода за статистику у 2019. години на подручју Републике Српске постојало је 219 објеката који су располагали са укупно 10.740 лежајева и 5.051 смјештајне јединице. Током 2020. године услед посљедица пандемије изазване вирусом корона (COVID-19), је дошло до благог пада броја смјештајних јединица (5.017) и угоститељских објеката (207). Број угоститељских објеката се и у 2022. години задржао на истом нивоу док је број соба и лежајева порастао (на 5395 и 11768, респективно)

Табела 19. Смјештајни капацитет угоститељских објеката у Републици Српској

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Објекти	207	221	221	220	233	229	219	207	208	207
Смјештајни капацитети										
собе	4678	4573	4681	4649	4969	5072	5051	5017	5238	5395
лежаји ¹⁾	9835	9706	9801	9654	10397	10775	10740	10653	11134	11768

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Напомена: Републички завод за статистику у своје статистике не уврштава приватни смјештај (апартман, кућа за одмор, соба за изнајмљивање и објекте сеоског туризма).

Подаци из табеле указују да је присутан раст у броју смјештајних јединица, поготово ако се посматра број соба и лежајева. Хотели и мотели су најзаступљеније врсте угоститељских објеката у којима је и остварен највећи број ноћења у Републици Српској.

Искоришћеност смјештајних капацитета у Републици Српској износи 24,82%. То је показатељ да је искоришћеност смјештајних капацитета још увијек на ниском нивоу, јер у просјеку смјештајни капацитети се користе 90 дана у току године, док су преостали период празни. Стварно стање на терену је нешто другачије, те ти подаци упућују на постојање тзв. „сиве економије“, те ће у наредном периоду бити неопходно посветити пажњу рјешавању овог проблема.

Под појмом „приватни смјештај“ третира се пружање услуге смјештаја и исхране или само смјештаја корисницима изнајмљивањем апартмана, кућа за одмор, соба за изнајмљивање, те пружање угоститељских услуга на селу, односно услуге смјештаја, те припремања и послуживања хране и пића које је произведено на пољопривредном газдинству из програма сопствене производње.

Приватни смјештај у функцији туризма поприма све већи значај. Физичка лица која пружају угоститељске услуге смјештаја на селу и услуге у апартманима, кућама за одмор и собама за изнајмљивање (приватни смјештај) као један од значајних сегмената угоститељства, дуго су била у тзв. сивој зони, с обзиром на то да су по питању обрачуна пореза и такси третирана као предузетници, а узимајући у обзир да су то смјештајни

објекти са малим бројем лежаја, који нису били у могућности да одрживо послују, те је махом долазило до случајева одјаве дјелатности убрзо након саме регистрације. Законским рјешењем из 2017. године уводи се могућност пружаоцима услуга у приватном смјештају да се по питању обрачуна пореза и такси третирају као физичка лица, а не само као предузетници, чиме долази до одрживог модела регистрације и пословања датих субјеката.

Табела 20. Број регистрованих објеката приватног смјештаја и број лежаја

Година	Укупно		Апартмани		Куће за одмор		Собе за изнајмљивање		Смјештај на селу	
	Број објеката	Број лежаја	Број објеката	Број лежаја	Број објеката	Број лежаја	Број објеката	Број лежаја	Број објеката	Број лежаја
2011.	3	20	0	0	0	0	1	8	2	12
2012.	9	80	0	0	0	0	5	62	4	18
2013.	8	83	2	24	0	0	2	22	4	37
2014.	9	104	2	30	2	10	1	16	4	48
2015.	14	150	3	10	2	8	6	80	3	52
2016.	12	73	6	22	0	0	4	27	2	24
2017.	37	192	27	108	0	0	7	56	3	28
2018.	330	1.659	217	862	34	242	37	293	42	262
2019.	816	4.006	548	2.151	110	787	92	686	66	382
2020.	901	4.365	573	2.214	137	895	102	766	89	490

Извор: Агенција за посредничке, информатичке и финансијске услуге (АПИФ)

На основу приказаних података евидентно је да је од 2011. број приватних смјештаја у константном порасту. Прекретницу и нагли раст броја смјештајних капацитета у категорији приватни смјештај донио је Закон о угоститељству из 2017. године, којим је, уз велики број олакшица у пословању, регулисан и начин регистрације предузетника и физичких лица заинтересованих за бављење овом дјелатношћу.

Према подацима Агенције за посредничке, информатичке и финансијске услуге највећи број регистрованих смјештајних капацитета у приватном смјештају заузимају апартмани (популарни назив „стан на дан“) 64%, док најмањи удио у приватном смјештају чини смјештај на селу са 10%. Иако је број смјештајних капацитета на селу у сталном порасту, он још увијек није на задовољавајућем нивоу. Разлог томе је низак ниво свијести локалног становништва о мјесту и улози туризма у одрживом развоју, недостатак традиције, прилично низак ниво инфра и супра структуре уређености, скроман туристички производ, те слаб маркетинг.

Имајући на уму значај туризма за привредни развој, Влада Републике Српске усвојила је Стратегију развоја туризма Републике Српске 2021–2027. *Главно усмјерење ове Стратегије је да Република Српска постане најпожељнија туристичка дестинација Западне Балкана за активни одмор, ауθενичне доживљаје и туризам заснован на одрживом развоју, која ће јући мултикултуралности и тољубивости промовише ими Републике Српске, ствара рагна мјеста и привлачи инвестиције.*

У складу са оваквом дугорочном развојном оријентацијом, постављају се следећи стратешки циљеви развоја туризма у Републици Српској:

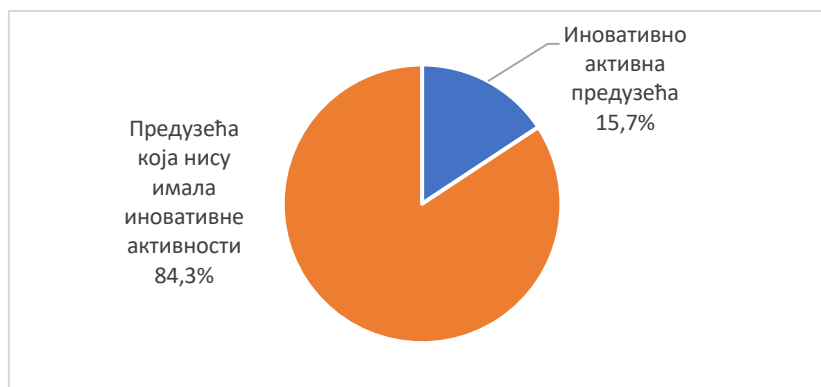
1. унапријеђен туристички производ,
2. унапријеђен дестинацијски маркетинг,
3. развијени квалитетни људски ресурси,
4. унапријеђено подстицајно окружење за развој туризма.

Истраживање, развој и иновациони потенцијали

Приватни сектор

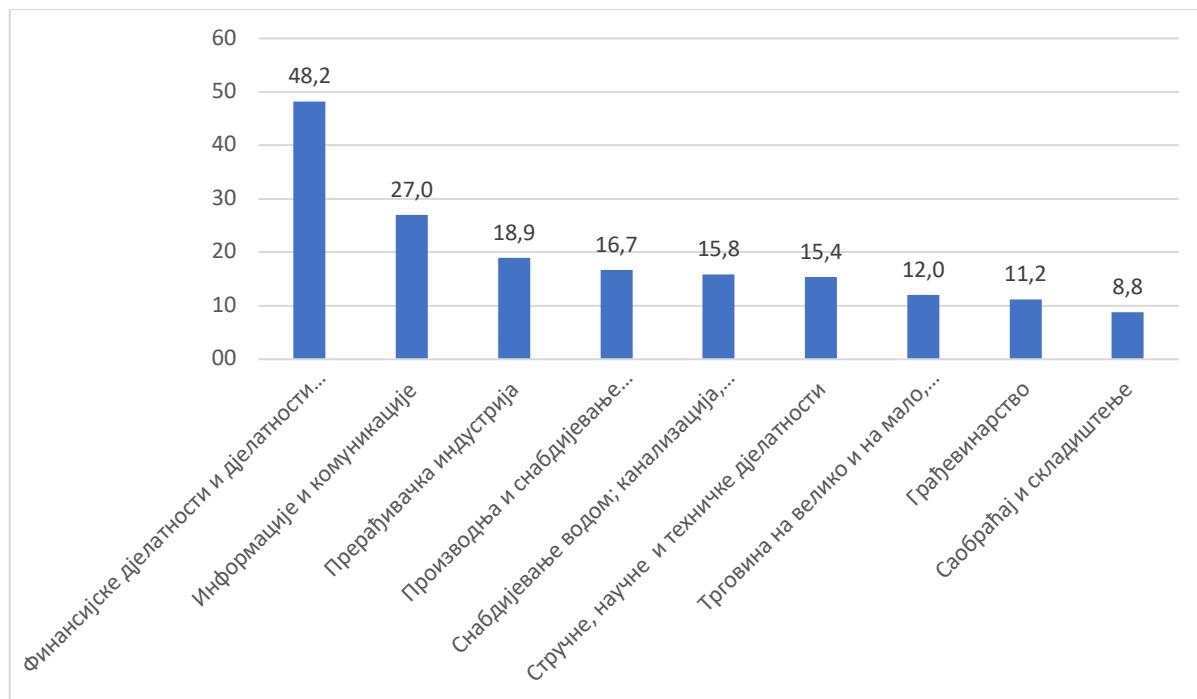
Предузећа су главни покретачи иновација свугдје у свијету. Међутим, домаћа предузећа у цјелини мало троше на истраживање и развој. Пословни издаци за истраживање и развој у Републици Српској износе свега 0,01% БДП-а, у поређењу са 2% БДП-а за Европску унију и просјечно 0,32% за државе кандидате.

Иновације су нису често присутне у Републици Српској на нивоу предузећа, тек у релативно малом броју случајева. Од 2018 предузећа анкетираних у истраживању Републичког завода за статистику, њих 317 је имало неку врсту иновативне активности, тј. само 15,7% (нека друга истраживања показују мање иновативних активности, пошто се овдје рачунају и активности нове на нивоу фирме, а не на нивоу Републике Српске). Неколицина правих успјешних примјера тек оцртавају иновациони потенцијал Републике Српске, а не системско коришћење спознајних вриједности ове земље.

Слика 45. Предузећа у Републици Српској према иновативношћу, 2020–2022., *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Највећи проценат иновативно активних фирми је у сектору финансија и осигурања (48% од укупног броја фирми у овом сектору). Након те области, сектор информација и комуникација такође уводи иновације и на трећем мјесту је прерађивачка индустрија. Као што се може видјети на доњем графикону, и у ова два сектора има релативно мало фирми са неком врстом иновативних активности, а већина и даље нису усмјерене на било коју врсту иновација.

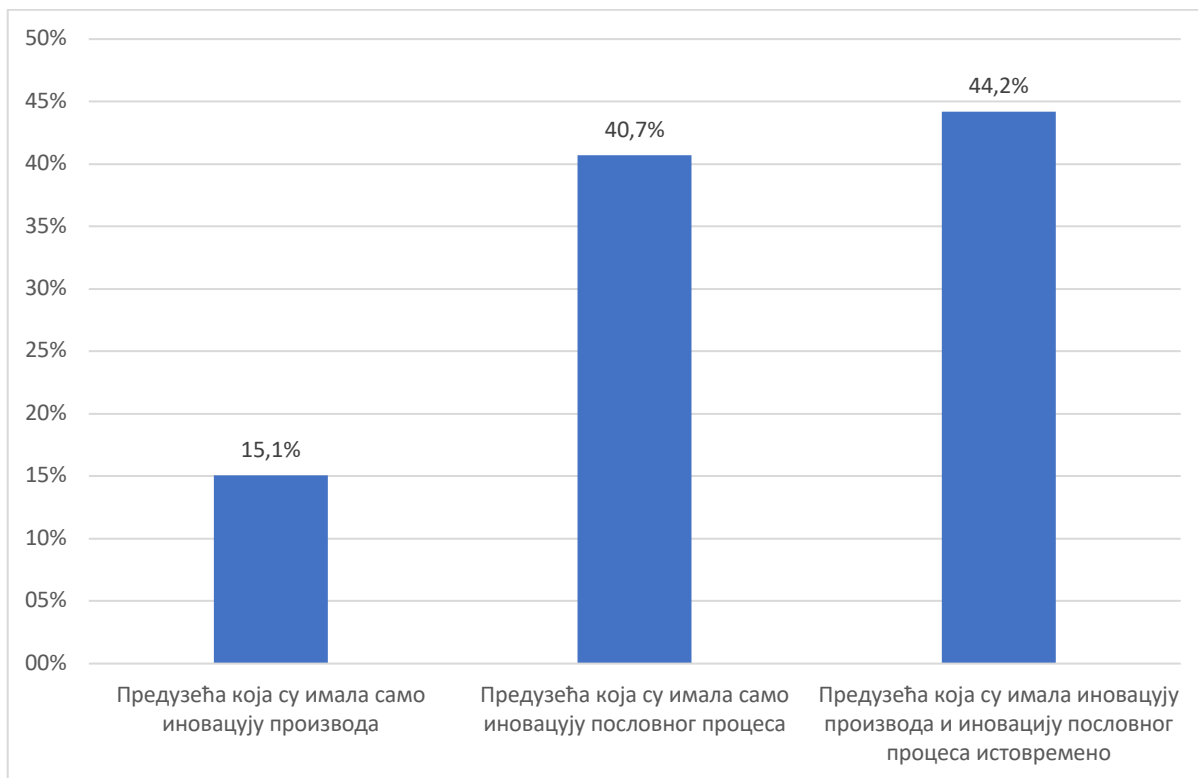
Слика 46. Удио иновативно активних фирми у укупном броју, по секторима (у %), 2022.,
Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Тражња за истраживачко-развојним услугама и иновацијама је слаба, дијелом зато што се предузећа боре да задрже своју позицију на међународним тржиштима, у свјетлу оштре конкуренције из других земаља. У 2022. години, само 15,1% научно-истраживачког кадра је запослено у приватном сектору. Ријетки су и случајеви интеракције предузећа са државним научно-истраживачким системом.

Предузећа немају довољну подршку јавног сектора, а према истраживањима Републичког завода статистику, мање од 2% предузећа развијају нове технологије у сарадњи са државним научно-истраживачким институцијама, један дио развија нове технологије интерно (34%), у сарадњи са другим предузећима (19%) или са страним стручњацима (33%), или до њих долази путем лиценци (10%).

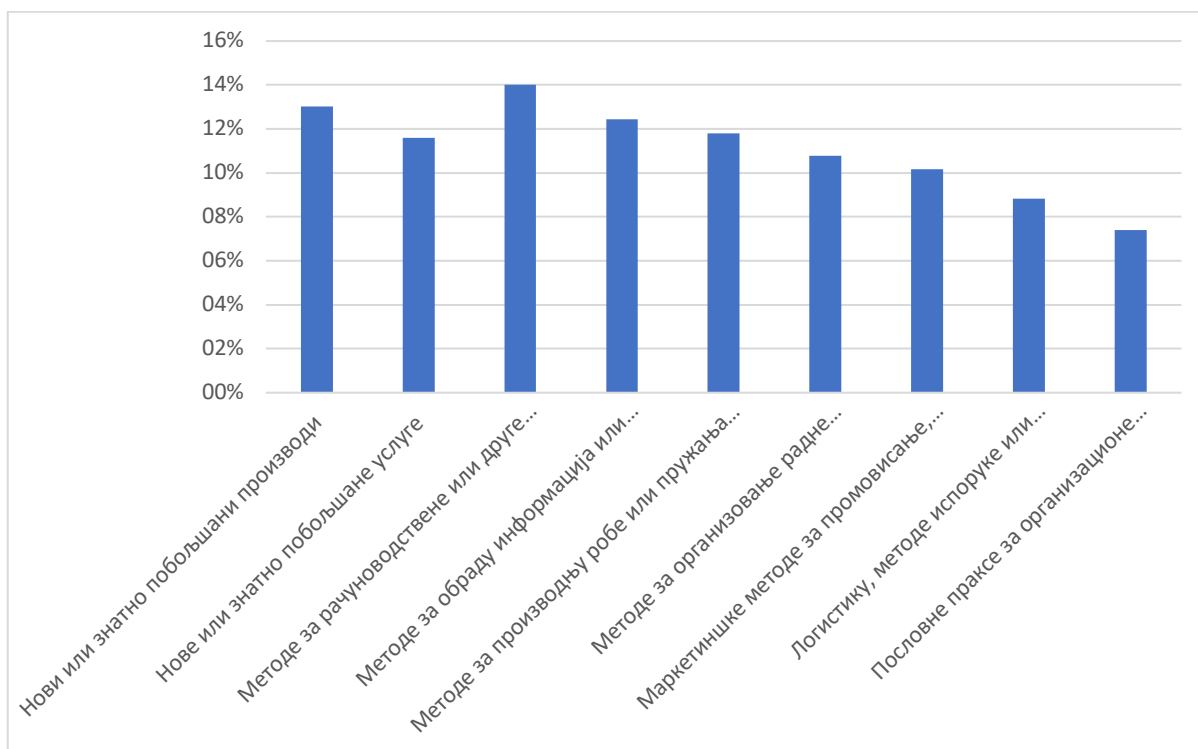
Већина предузећа се налази у позицији која није најповољнија за иновирање производа и услуга. Наиме, значајан дио њих налази се релативно ниско у ланцима вриједности тако да они производе дијелове и компоненте који користе њихови партнери из иностранства за креирање финалних производа (чак и произвођачи најмјештаја производе готов производ, али га врло често продају иностраном партнеру који га пласира на тржиште као свој производ, под својим брендом).

Већина предузећа је ширила капацитете, дакле уводили су нове машине у производњу и радила на процесу унапређењу процеса производње, те обуке радника. Међутим, за дискусију је колико то се може сматрати као иновацију јер је то иновација на нивоу фирме, а то није нешто што се први пут појављује у Републици Српској.

Слика 47. Иновативна предузећа према врсти иновације у периоду 2020–2022., *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

У истраживању Републичког завода за статистику за период 2020. - 2022. година, фирме које су у том периоду имале само иновацију производа чине 15,1% од укупно иновативно активних фирми. Иновацију пословног процеса је имало 40,7%, а највећи дио фирми је имао иновацију производа и иновацију пословног процеса у исто вријеме и тај удио износи 44,2%.

Слика 48. Иновативна предузећа према активностима иновације производа и иновације пословног процеса, 2020-2022, *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Све ове промјене које су фирме обављале су углавном настале на бази захтјева купаца и у погледу квантитета, дакле, проширења наруџби и у погледу подизања квалитета. Неке од фирми су раде освајање појединих производа зато што је купац тражио да се таква позиција освоји и прошири понуда, а некад је то био захтјев да се подигне квалитет производа, увођењем напредније технологије.

Што се тиче самог извођења унапређења, најчешће то фирме раде саме, понекад и уз екстерну помоћ стручњака из регије и из иностранства. Проблем у извођењу технолошких промјена је најчешће недостатак расположиве стручне помоћи фирмама. Што се тиче финансирања унапређења производње, фирме то раде углавном из својих средстава и финансирање из кредита и уз подршку страних партнера неки од њих су били корисници грантова међународних пројеката.

Посебно се мора нагласити проблем које фирме истичу као тренутно највећи, а то је недостатак стручног кадра. Овај проблем поприма размјере у којима, не само да угрожава конкурентност и иновативност предузећа, већ, понекад, и њихов опстанак.

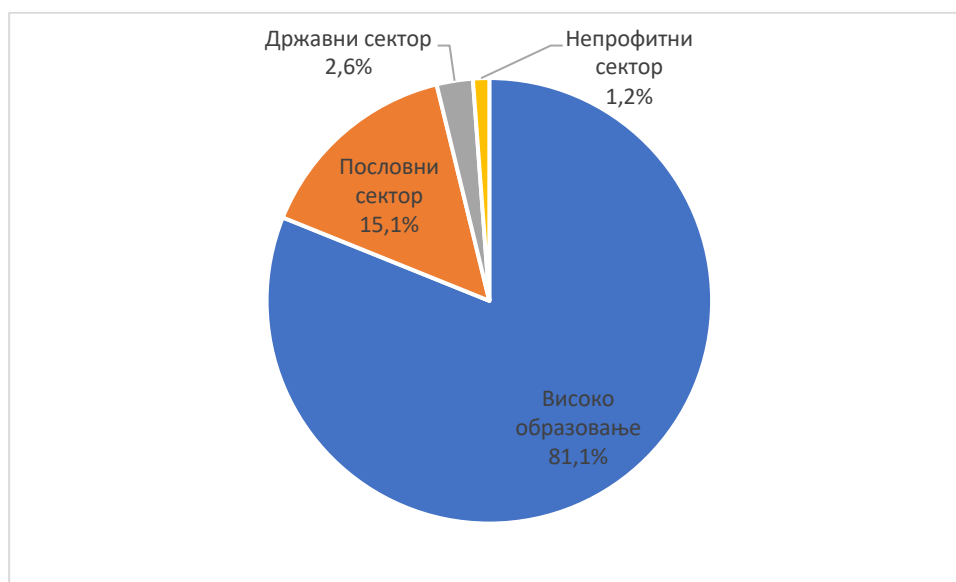
Јавни сектор

Предузећа често наглашавају да је финансијска помоћ јавног сектора релативно мала, а да је стручна помоћ коју пружају јавне институције недовољна и неадекватна. Мишљење људи из предузећа анкетираних у истраживању Републичког завода за статистику јесте то да универзитетске и државне научно-истраживачке институције дају мало резултата од привредне важности (што је у супротности са њиховом позитивном

оцјеном појединих научника, које предузећа често ангажују код примјене нових технологија).

Бруто домаћи издаци за развој и истраживање у Републици Српској су јако мали. Укупна средства за научно-истраживачки рад у Републици Српској износила су само 0,2% БДП-а 2022. године⁶. За поређење, у Сједињеним Америчким Државама бруто домаћи издатак за научно-истраживачки рад износи 3% БДП-а. У осталим земљама ОЕЦД-а он износи у просјеку 2,3% БДП-а, у земљама Европске уније 1,9%, а за земље кандидате за Европску унију 0,7%. Чак и ако су стварна средства намијењена истраживању и развоју приватног сектора већа од оних који се наводе у службеним подацима за Републику Српску, издаци за научно-истраживачки домаће земље пуно су мањи од просјека Европске уније и земље ОЕЦД-а.

У Републици Српској већина средстава за научно-истраживачки рад долази из буџета и то за истраживања која спроводе углавном државне институције (универзитети и научно-истраживачки институти).

Слика 49. Истраживачи запослени на пословима истраживања и развоја, 2022., *Извор: Републички завод за статистику Републике Српске*

Као што се види на горњем графикону, већи дио домаћих научно-истраживачких капацитета концентрисан је у високом школству и осталим државним институцијама. То су, најчешће, двије врсте државних научно-истраживачких института у Републици Српској:

- Универзитетски истраживачки институти. Углавном се баве основним истраживањем те осигуравају научно-истраживачку основу за универзитетско образовање, докторске студије те служе за научно усавршавање универзитетског кадра.

⁶ РЗС РС Годишњак 2022

- Државни истраживачки институти, основани с циљем спровођења примењеног истраживања и експерименталних развојних активности од важности за домаћу привреду и културу те за развој индустрије, државне власти и осталих институција

Просјечна продуктивност домаћих научника (број чланака објављених у научним часописима на хиљаду становника у Републици Српској је 0.19) креће од једне петине до једне десетине просјека за високоразвијене земље. Што се тиче патената, просјек високоразвијених земаља је око 200 патената на милион становника, док је просјек у Републици Српској 1.67 патената на милион становника. Готово потпуна неповезаност научно-истраживачке и пословне заједнице, додатно отежана слабом тражњом за иновацијама од стране предузећа, указује на релативно мале потенцијале истраживања и развоја, те домаћих иновационих достигнућа и конкурентности.

Иновациони потенцијали одабраних сектора

Овај дио анализе представља резиме Извјештаја о квалитативној анализи за паметну специјализацију у Републици Српској. Пуни садржај Извјештаја о квалитативној анализи за паметну специјализацију у Републици Српској је далеко обимнији и детаљнији, док су овдје приказани само главни налази.

Квалитативна анализа која је овдје резимирана укључује испитивање потенцијала за истраживање и иновације у приватном и јавном сектору, академској заједници и другима, како би се додатно истражиле додатна питања које претходна квантитативна анализа није обухватила. Ова анализа је укључивала интервјуе с релевантним учесницима из приватног и јавног сектора, академске заједнице и других.

Кључни резултати прикупљања квалитативних података су систематизовани по идентификованим областима и укључују међусекторске области с приликама и препрекама. Колекција информација је већином обављена кроз дубинске интервјуе, које је спровео аутор ове анализе, одговоран за припрему листе заинтересованих страна и упитника, у сарадњи с Министарством за научноистраживачки развој, високо образовање и информационо друштво Републике Српске, европским *Joint Research Centre JRC*-ом и Радном групом. Интервјуи су обављани од јуна до октобра 2023. године и трајали су око 60 минута.

Циљ мапирања економских, научних и технолошких потенцијала Републике Српске је да понуди одговор на питање: У чему да се Република Српска паметно специјализује да би подигла конкурентност и раст своје економије?

Кључни сектори за развој паметне специјализације укључују металску и електроиндустрију, дрвопрераду и сектор пластике. Осим тога, информационо-комуникационе технологије су се издвојиле по профитабилности и доприносу додатној вредности.

Узимајући у обзир све важне квантитативне показатеље приказане у квантитативној анализи на нивоу Републике Српске, привредни сектори са највећим развојним потенцијалом су сљедећи:

- информационо-комуникационе технологије
- металска и електроиндустрија
- дрвопрерада
- пластика

Овдје су укључени и налази квантитативног истраживања на нивоу Босне и Херцеговине које је обавио европски *Joint Research Centre* из Севиље. Циљ тог квантитативног мапирања економских, научних и технолошких потенцијала у Босни и Херцеговини био је идентификација главних праваца развоја стратегије паметне специјализације (СЗ) за БиХ. Анализа се једним својим дијелом фокусира на Републику Српску.

Главни закључак те анализе је да Република Српска значајно зависи од индустрија које су радно интензивне и ниског технолошког нивоа. Идентификовано је 14 индустрија које имају економски потенцијал због високог степена специјализације, запошљавања и додате вриједности. Ове индустрије заузимају значајан удио у укупном запошљавању и додатој вриједности у Републици Српској.

Сектори укључују рударство неферосних метала, прераду и конзервирање воћа и поврћа, производњу производа од житарица, производњу припремљених сточних хранива, производњу обуће, пићење и обраду дрвета, производњу на бази основних и племенитих метала, производњу електричне енергије, изградњу инфраструктурних објеката, жељезнички теретни транспорт, истраживање и експериментални развој у природним наукама и инжењерингу, ветеринарске активности, угоститељство и медицинску и стоматолошку праксу. Према налазима те анализе, иако се поједине индустрије истичу по економском потенцијалу, недостатак индустрија са високим нивоом истраживања и развоја што указује на потребу за улагањем у иновације и технолошки напредак.

Коначно, анализа научног потенцијала указује на опадање броја научних публикација у неким кључним областима, иако постоје области у којима су постигнути позитивни резултати у повећању научних достигнућа. Анализа образовних података такође указује на несразмјеру између образовних специјализација и потреба индустрије.

На бази свих ових квантитативних анализа, потенцијалне приоритетне области за паметну специјализацију у Републици Српској укључују:

- информационе технологије и дигитализацију
- металску и електроиндустрију
- дрвну индустрију
- производњу пластике
- производњу хране и пића
- туризам
- енергетику и заштиту животне средине

Овај одабир служио је као основа за даљи процес квалитативне анализе према JRC-овој методологији.

Информационо-комуникационе технологије

Сектор информационих и комуникационих технологија (ИКТ) у Републици Српској игра све важнију улогу у економији Републике Српске и очекује се да настави расти, стварајући нове пословне прилике и подржавајући економски раст. У ИКТ индустрији у Републици Српској постоје различите категорије ИКТ фирми. Неке од фирми функционишу као подизвођачи, само у фази кодирања. Код оваквих фирми, доминантна компанија у ланцу диктира све аспекте, а домаће фирме углавном се баве кодирањем за одређене сегменте, са истраживањем и развојем који је већ обављен у иностранству. Други значајан дио ИКТ предузећа у Републици Српској усмјерен је на истраживање и развој софтверских производа према директним спецификацијама клијената. Трећи, најмањи дио ИКТ предузећа сам дизајнира, креира и лансира своје сопствене производе.

Основа конкурентске предности сектора ИКТ у Републици Српској је стручна и искусна базична радна снага. Многе ИКТ фирме у региону поносе се својим базичним "цоре" тимовима, који чине професионалци са знатним знањем и искуством. Стручност особља омогућава квалитетна ИКТ рјешења и привлачи међународне клијенте.

Упркос стручној базичној радној снази, радна снага која није базична често показује недостатке у вјештинама. То је посебно случај са новим запосленим који долазе директно из образовног система и онима који прелазе из других професија. То захтијева додатну обуку и додатне трошкове.

Међутим, сектор није без изазова. Миграција стручњака ИКТ из Републике Српске у ЕУ и западне земље резултира "одливом мозга". Ово доприноси губитку интелектуалног капитала, и смањеним иновацијама. Такође, све ИКТ фирме, а посебно стартапи се суочавају с потешкоћама у приступу капиталу, а инфраструктурни проблеми се тичу довољног приступа широкопојасној конекцији и покривености одређених подручја. Ове препреке морају се превазићи како би сектор остао одржив и конкурентан.

Који је потенцијал за иновације ИКТ сектора у Републици Српској?

Као што је већ речено, Република Српска има три главне врсте ИКТ фирми: оне фокусиране само на кодирање, оне које дизајнирају, програмирају и прилагођавају рјешења директним клијентима и оне које развијају сопствене производе или услуге за тржиште. Сваки од та три модела има различит иновациони потенцијал.

Фирме које се фокусирају на кодирање могу иновирати оптимизацијом својих процеса кодирања путем усвајања најбољих пракси и стандарда кодирања. Такође могу иновирати кроз аутоматизацију рутинских задатака кодирања путем коришћења алатки за вјештачку интелигенцију. Међутим, један од најважнијих корака у ком фирме које се фокусирају на кодирање могу остварити свој иновациони потенцијал је прелазак ка

дизајнирању производа путем увођења дизајна у своје процесе, уз сарадњу и подршку партнера у ланцу вриједности.

Фирме које прилагођавају рјешења директним спецификацијама клијената могу иновирати унапређујући методологије дизајна, већим фокусирањем на корисничко искуство како би боље разумјеле потребе клијената, те користећи агилне методологије. Такође и код њих, најважнији простор за остварење иновационог потенцијала је прелазак на развој својих сопствених производа искориштењем дубоког разумијевања тржишних потреба и трендова индустрије. Овај процес може почети идентификацијом непокривених потреба садашњих клијената, алокацијом ресурса за интерне тимове за развој производа, сарадњом са постојећим клијентима у тестирању нових производа и постепеним усмјеравање фокуса ка сопственим рјешењима.

Трећа категорија, фирме које развијају властите ИКТ производе, би требало да се активно посвећују иновацијама развијањем властитих ИКТ производа или услуга. Њихова основна стратегија за иновације укључује концептуализацију, дизајнирање и изградњу властитих рјешења. Да би препознале праве могућности за иновације, ове фирме морају уложити вријеме, труд и ресурсе у истраживање тржишта. Разумијевање тржишних трендова, преференција купаца и нових технологија постаје кључно како би информисало процес развоја њихових производа. Ширење на међународна тржишта може подстакнути иновације излагањем ових фирми разноликим потребама купаца и конкуренцији. Иновирање се често претвара у континуиран процес јер се ове фирме непрестано обавезују на ажурирање и унапређивање својих производа или услуга како би остале конкурентне и испуниле тржишне захтјеве.

Кључна ђрејорука за секћор: У ИКТ секћору је очигледно да би се ђребало фокусираћи на ђревазилажење ђоложаја чисћој кодирања за сћране ђарћнере. То ђогразумијева сћимулисање развијања сћособносћи за дизајнирање ђроизвода код фирми оријенћисаних искључиво на кодирање и снажно сћимулисање груће две каћећорије ИКТ ђредузећа - оних који дизајнирају ђроизводе дирекћно за већ ђознаће клијенће, и, ђосебно, груће врсће ђредузећа које дизајнирају своје ђроизводе и ђласирају их на ђржишће, а након ђоћа и ђружају услуге. То захћјева годаћну врсћу знања и вјешћина за ИКТ секћор - не само ђроћрамирање и информациону ђехнолоћију, већ и знање у обласћи исћраживања ђржишћа, маркетинћа, ућрављања различитћим ђроцесима и слично.

Металска и електроиндустрија

Металска и електроиндустрија је водећи економски сектор и највећи извозни сектор у Републици Српској. Индустрија има значајан потенцијал, са снажном људском и ресурсном базом, као и дугом традицијом која подржава развој различитих активности. Индустрија је показала отпорност у обнови производње и спремност да усвоји модерне технологије. Има значајан потенцијал за раст продаје, извоза и запошљавања.

Међутим, индустрија се суочава с изазовима као што су:

- Често учествује у ланцима вриједности с доминантним ЕУ партнерима, обично као добављачи дијелова и компоненти, стварајући ограничење у иновацијама и дизајну производа.
- Миграција радника из Републици Српској у ЕУ представља озбиљну пријетњу будућности индустрије јер смањује доступност стручне радне снаге.

Без обзира на изазове, индустрија има значајне предности:

- Стручну радну снагу као кључну предност.
- Полупроизводи и готови производи испуњавају строге квалитативне норме, осигуравајући да задовољавају међународне стандарде и регулативе.
- Ови производи су знатно јефтинији од произвођача из ЕУ, што привлачи пажњу партнера из ЕУ који воде рачуна о трошковима.
- Близина тржишта Европске уније нуди логистичку погодност, омогућавајући брже вријеме одговора и смањење трошкова транспорта.
- Цијена електричне енергије у Републици Српској је много нижа него у сусједним земљама и земљама ЕУ.

Нижа цијена производа у металској и електроиндустрији Републике Српске заснива се на нижим трошковима рада у поређењу са ЕУ. Стручни инжењерски кадар и производни радници знатно су јефтинији у Републици Српској него у ЕУ. Овај конкурентска предност омогућава РС да освоји тржишни удио и успостави чврсту позицију на конкурентним тржиштима. Међутим, миграција стручњака из Републике Српске у ЕУ представља озбиљну пријетњу таквом моделу конкурентности јер смањује доступност стручне радне снаге.

Без обзира на то, стручна радна снага, висок квалитет и ниска цијена производа, близина тржишта Европске уније и ниски трошкови енергије у Републици Српској, пружају економично окружење за производњу. Ови фактори стварају привлачну понуду за међународне partnere који траже квалитетне производе уз ниже трошкове.

Који је потенцијал за иновације металске и електроиндустрије у Републици Српској?

Као што је већ поменуто, фирме унутар металско-електро сектора у Републици Српској имају ниску позицију унутар европских ланаца вриједности. Често се баве производњом дијелова и компоненти, а такав положај ограничава њихов потенцијал за стварање веће додатне вриједности, али такође ограничава и њихов иновациони потенцијал. Њихове инвестиције усмјерене су углавном ка машинама и опреми и врло често су без стратегија које би њихово пословање усмјериле ка иновативним активностима.

Неопходно је направити искорак према производима веће додате вриједности и напредним технологијама како би индустрија поправила свој положај унутар ланаца вриједности. **Кључ је у преласку на производњу технолошки комплекснијих производа и услуга, са вишом додатом вриједношћу.** Овај помак не само да захтијева дугорочну оријентацију, већ и захтијева развијање вишег нивоа знања и вјештина унутар сектора.

Саставни дио ове трансформације је интеграција напредних технологија попут ЦНЦ обраде, аутоматизације, роботике и одрживих пракси. Путем ширења ових технологија,

индустрија може унаприједити своје производне способности, омогућавајући креирање сложенијих производа и веће прецизности, чиме се подстичу иновације.

Унутар металско-електро индустрије у Републици Српској, неколико области обећава иновације. Паметна производња, аутоматизација, роботика, системи обновљиве енергије и употреба одрживих материјала су области са значајним неискоришћеним потенцијалом. Ове прилике представљају путеве за унапређење процеса, оптимизацију квалитета производа и повећање конкурентске способности сектора.

Тренутно се иновационе иницијативе у металско-електро индустрији у Републици Српској углавном фокусирају на унапређење процеса. Фирме улажу у нове технологије, углавном кроз нову опрему, затим унапређују организацију рада и пружају обуке радницима. Потребне купаца дјелују као катализатор за ове иницијативе и то, најчешће, подстиче набавку нових технологија. Ове промјене се углавном финансирају самостално, што указује на тренутне ограничене могућности спољне подршке.

Међутим, искориштавање ових прилика захтјева високо стручну радну снагу. Да би се искористили иновациони потенцијали, потребно је развити фокусиране образовне програме и програме обуке. Ови програми треба да се усредсреде на напредне технологије за производњу, аутоматизацију, дигитализацију и одрживе праксе. Развијање ових вјештина омогући ће индустрији да интензивира трансформациону процесе и позиционира се као регионални центар за напредну производњу.

Сарадња између предузећа је кључна за оптимизацију производних капацитета и рјешавање проблема. Многе фирме имају вишак капацитета у одређеним операцијама, али се суочавају са проблемима у другима. Ова чињеница наглашава потребу за развијањем партнерстава међу фирмама како би се одржала ефикасност производње. Међутим, стварање културе сарадње није лако. Недостатак квалитета информација, нереална очекивања, забринутост због конкуренције и претходна негативна искуства отежавају успостављање чврсте сарадње.

Иновациони потенцијал је кључ за трансформацију металске и електроиндустрије у Републици Српској. Интеграција напредних технологија може подићи производне способности индустрије, омогућавајући креирање сложенијих производа, са већом додатном вриједношћу. Међутим, остваривање овог потенцијала захтијева стратегијске програме образовања и обуке како би се развиле потребне вјештине и компетенције. Сарадња између предузећа је кључна за оптимизацију производних капацитета и рјешавање проблема. Прихватањем иновација и подстицањем сарадње, металска и електроиндустрија у Републици Српској може се боље позиционирати, подстицати економски раст и просперитетну будућности на овим просторима.

Кључна ђрејорука за секћор: *Шћо се ћиче секћора мећалске и елекћроиндусћрије, очићледна ђрејорука је усмјерићи се на ћог-секћоре ћроизводње дијелова за машине, возила, уређаје и аћараћи, као и на израгу самих машина, уређаја и аћараћи. Важно је исћићи да се овдје не мисли само на фирме које ћроизводе ћоћове ћроизводе у овим ћогсекћорима, већ и на оне које учесћвују у ћој ћроизводњи са ћојединачним дијеловима. То су ућлавном врсћи ћроизводње које имају већи ниво сложеносћи у*

йоређењу са йроизводима као шйю су мейалне консйрукције, мреже, йрађевинска армайура и слични йроизводи.

Дрвна индустрија

Република Српска има јаку традицију и добар међународни углед у производњи висококвалитетних дрвних производа и намештаја који задовољавају како домаћу, тако и инострану тражњу. Међутим, постојећи недостаци спречавају потпуно искориштење ове предности. Структура ове индустрије је још увијек базирана на фирмама које се баве примарном прерадом дрвета, попут пилана, мада се ово мијења током времена у корист фирми са вишим фазама прераде дрвета.

Унутар ланаца вриједности дрвне индустрије, један дио пословања обухвата произвођаче који не производе готове производе. Они углавном праве полуготове производе за већ дефинисане купце. Постоји све више домаћих предузећа које се упуштају у производњу властитих готових производа, па чак и брендова. Понекад ове фирме немају капацитет за спровођење истраживања, развоја и дизајна производа, па надокнађују недостатак оутсоурцингом таквих услуга.

Кључни разлог због којег су домаће фирме из дрвне индустрије присутне на тржишту Европске уније је способност производње стандардних дрвних производа високог квалитета по нижој цени од конкуренције истог нивоа квалитета.

Још једна конкурентска предност је растући број домаћих предузећа које се упуштају у стварање сопствених готових производа и чак брендова. Међу тим фирмама, њихово стручно знање у раду са тврдим врстама дрвета је основа ове предности.

У оквиру ланаца вриједности дрвне индустрије, чак и полупроизводи који се производе у Републици Српској придржавају високих стандарда квалитета, обезбјеђујући усклађеност са међународним нормама и прописима. Ови полупроизводи такође су знатно јефтинији од оних од етаблираних произвођача у ЕУ, што је њихова највећа конкурентска предност.

Фирме такође истичу географске предности. Близина тржишта ЕУ омогућава логистичку практичност, омогућавајући брзе одговоре и смањење трошкова транспорта. Такође, цијена електричне енергије у Републици Српској значајно је нижа него у сусједним земљама и земљама ЕУ. Релативно нижа цијена енергије, заједно са стручном радном снагом и квалитетном домаћом сировином, ствара економски повољно окружење за производњу производа од дрвета.

Сви ови фактори заједно чине атрактивну понуду за међународне партнере који траже квалитетне дрвне производе са релативно ниским цијенама. Међутим, проблем представља недостатак локалне радне снаге, посебно у занатским вјештинама столарије и у дизајну. Рјешавање овог недостатка захтјева стратешке интервенције како би се подстакло развој вјештина и привукли нови талентовани људи. Ако се премости овај

недостатак, потенцијал индустрије може бити остварен, додатно јачајући њену конкурентска предност.

Који је потенцијал за иновације у дрвној индустрији у Републици Српској?

Тренутно се иновационе активности у дрвној индустрији у Републици Српској усредсређују на два приоритета: побољшање процеса и побољшање производа.

Побољшање процеса се претежно иницира притисцима од стране крајњих купаца, али и изазовима који се јављају током производног процеса. Изазови који се јављају током производног процеса често се рјешавају набавком опреме или запошљавањем стручних производних радника. Опрема се често набавља без ригорозне анализе квалитативних захтјева за производ и квантитативних захтјева за производни процес, што резултира неискоришћеним капацитетима опреме.

У многим фирмама постоји жеља за побољшањем управљања и организације. Међутим, често недостаје свеобухватно разумијевање потреба, циљева, методологија, ресурса, трошкова и рокова потребних за извођење таквих трансформација. Често постоји воља да се организација и стил управљања прилагоде у начелу, док се и даље циља на одржавање старих начина рада фирме.

Други начин побољшања, унапређење производа, захтјева ангажовање високо образоване радне снаге, заједно са примјеном савремених метода за развој производа, дизајн, симулацију, оптимизацију, техничку припрему, производњу, монтажу, паковање и друго. Међутим, овај подухват доводи до повећаних трошкова, што је изазов са којим се многе фирме тешко носе.

Већина предузећа нема неопходне технологије (нпр. скенере, софтвер, тестирање и лабораторијску опрему) за иновације постојећих производа и увођење нових. Иновациони процеси за производе и процесе у дрвној индустрији обично немају систематска рјешења. Веома мало предузећа има системе награда за запослене који доприносе идејама за побољшања процеса и производа.

Такође постоји проблем доступности високо образованог особља. Доступност ове радне снаге је алармантно ниска. То је дијелом због недостатка високошколских установа у области механичке обраде дрвета. Ово директно утиче на недостатак стручности у сектору прераде дрвета, што представља значајну препреку за унапређење квалитета производа и процеса.

Добра ствар је то што сектор прераде дрвета, у просјеку има низак ниво комплексности производа. Разлог за то огледа се у материјалима, технологијама, примјени производа, димензијама производа, доступности природних ресурса и степену завршетка дрвних производа у идентификованим фирмама. Ово је један од разлога зашто постоји више предузећа са сопственим готовим производима у сектору прераде дрвета него у секторима са већим технолошким захтјевима.

Такође, фирме у сектору прераде дрвета су мање склоне међусобној сарадњи због својих често заокружених технолошких капацитета. Сарадњу између предузећа за

прераду дрвета омета још и недостатак поузданих информација о технолошким могућностима других предузећа. Недостатак повјерења, који произилази из претходних негативних искустава, страха од конкуренције, преузимања купаца и сл., такође представља изазов за успостављање боље сарадње између предузећа и стварање потенцијалног иновационог система у сектору дрвопрераде.

Кључна препорука за сектор: *Гојови производи су у овој индустрији много мање сложени него у металској и електроиндустрији, а што је један од разлога зашто овдје има више финалних производа у поређењу са њим другим секторима. Дрвна индустрија има много већи потенцијал од металске и електроиндустрије за стварање њених производа и понуду на тржиштима. Подсектори на које треба обратити више пажње су прије свега сектор намештаја, али и сви други њени дрвени производи. То могу бити различите тржишне нише као што су луксузне дрвене кућије за вино и слични производи где се може остварити већа година вриједности.*

Производња и обрада пластике

Индустрија пластике у Републици Српској је релативно мала, али растућа грана економије. Број индустрија које користе пластику у својим производима у Републици Српској постаје све већи, што потенцијално пружа тржишне могућности за домаће фирме у индустрији обраде пластике и алата. Међутим, такве могућности могу искористити само фирме чија се конкурентност базира на развоју људских ресурса, познавању тржишта и коришћењу напредних технологија.

Ова индустрија у РС се истиче на тржишту због своје прилагодљивости и могућности рециклирања. То су кључни стубови њеног успјеха, омогућавајући индустрији да задовољи јединствене потребе купаца док доприноси циљевима одрживости. Осим тога, све већа посвећеност индустрије циркуларној економији, заједно са све већом производњом производа на бази рециклираних и биоразградивих материјала, позиционира је као одговорног играча у прерађивачкој индустрији. Како свијет све више ставља акценат на одрживост, индустрија пластике РС иде путем стварања еколошких рјешења за широк спектар индустрија и примјена.

Индустрија пластике у Републици Српској одликује се својим флексибилношћу и способношћу да нуди производе прилагођене купцу, што задовољава широк спектар индустрија и примјена. Такође, све више производа из ове индустрије може да се рециклира, што је у складу са глобалним циљевима одрживости. Могућност рециклирања ових производа осигурава да се могу поновно искористити у нове материјале, смањујући потребу за производњом пластике настале од гранулата на бази нафте и минимизирајући отпад. Значајна иницијатива је производња гранулата од рециклиране пластике након потрошње (Post Consumer Recycled - ПЦР), који се прави од пластике која се сакупља са различитих извора и претвара се у висококвалитетне сировине. Кориштење ПЦР гранулата смањује загађење пластиком и штеди драгоцене ресурсе.

Ова индустрија шири се повећањем извоза, посебно на тржишта ЕУ и даље. Овај раст покрећу неколико фактора, укључујући конкурентне цијене, квалитет производа и придржавање међународних стандарда. Европска унија, посебно, има строге регулативе у вези са пластиком и рециклажом. Способност индустрије да прилагоди производе да задовоље специфичне потребе купаца појачава њену конкурентност на тим тржиштима.

Такође, близина тржишта Европске уније омогућава логистичку предност, омогућавајући брже вријеме одговора и смањење трошкова транспорта. Уз то, цијена електричне енергије у Републици Српској много је нижа него у сусједним земљама и земљама ЕУ. Релативно нижа цијена енергије у РС, заједно са стручном радном снагом, пружа економично окружење за производњу.

Индустрија пластике се и даље суочава са изазовима. То укључује проблем смањења квалификоване радне снаге, растуће цијене улазних ресурса, потребу за континуираним улагањем у употребу иновативних и одрживих материјала, као и превазилажење логистичких и регулаторних препрека повезаних са међународним тржиштима.

Међутим, конкурентске предности прилагодљивости, рециклирања и посвећености одрживости пружају чврсту основу за раст. Прихватањем циркуларне економије и повећањем производње производа на бази рециклираних и биоразградивих материјала, индустрија пластике РС на добром је путу да допринесе економском расту и одрживости земље.

Који је потенцијал за иновације у индустрији пластике у Републици Српској?

У посљедњих неколико година, иновативне и паметне машине и технологије приближиле су индустрију пластике у РС принципима циркуларне економије. Ова промјена парадигме истиче да пластика може бити одржива када се користи исправно и, најважније, када се ефикасно рециклира. Путовање ка остваривању овог визије показало је како иновациони потенцијал може трансформисати индустрије, чак и оне тако распрострањене као што је пластика.

Једна од најочљивијих промјена у индустрији пластичне амбалаже јесте промјена у захтјевима, очекивањима и навикама потрошача. Утицај ове промјене био је посебно видљив током пандемије ЦОВИД-19, гдје је дошло до значајног повећања потрошње једнократне амбалаже за храну. У области амбалаже за храну, пластични материјали су неопходни због својих јединствених својстава, укључујући економичност и једноставност прераде.

И поред њихове неоспорне корисности, Република Српска, као и многа друга подручја, суочава се са изазовима везаним за одлагање пластичног отпада. Проблеми као што су микропластично загађење, недовољна инфраструктура за сакупљање и рециклирање, и ширење једнократних и контаминираних производа од пластике постају све присутнији. Да би се суочили са овим изазовима, индустрија се окреће напредним технологијама и иновацијама.

Једно од најважнијих рјешења лежи у рециклирању, иако то представља скуп изазова, посебно када су у питању материјали који долазе у контакт са храном. Европска унија

недавно је донијела директиву која прецизно дефинише процесе и технологије за рециклирање материјала и дозвољени проценат додатака при производњи амбалаже која ће доћи у контакт са храном. Ова директива наглашава улогу биоразградиве амбалаже у напредовању циркуларне економије.

Биоразградива амбалажа, дизајнирана за специфичне производе, може звучати као обећавајуће рјешење. Иако се папир може разградити у природи већ првом кишом, хемикалије ослобођене током тог процеса могу бити опасније од пластичних остатака. Важно је препознати да ће пластика и даље имати улогу у модерном животу, али иновацијама се може смањити еколошку штету и интегрисати их у свеобухватну циркуларну економију.

Произвођачи пластичне амбалаже имају бројне прилике да допринесу циркуларној економији. Међутим, њихов успјех зависи од усклађености са очекивањима купаца, динамиком тржишта, регулативама и цијенама. Сарадња је кључна за остваривање ових циљева, при чему сви заинтересовани - од произвођача пластике до корисника, купаца и рециклера - морају радити заједно.

Ефикасност и штедња енергије сада су кључни фактори током цијелог процеса производње пластике. Европске директиве се фокусирају на рециклиране материјале, смањење емисија и смањење отпада. Изазов је осигурати да сви дијелови ланца вриједности буду одговорни према животној средини. Унапређење управљања отпадом, сортирања, детекције, рециклирања и процеса поновне употребе је неопходно за прихватање на тржишту.

Циркуларна економија је тимски напор, а образовање је њен основни аспект. Да би се ефикасно суочили са изазовом пластичног отпада, потребни су прописи који се фокусирају на сортирање и рециклирање пластике. Праћење европског пута увођењем обавезних квота за рециклирање, као што је захтјев за рециклирање минималног процента ПЕТ амбалаже (25% до 2025. године и 30% до 2030. године), представља обећавајући корак.

Индустрија пластике у Републици Српској је на ивици трансформационих промјена. Иновације у материјалима, процесима и технологијама, у комбинацији са промјенама потрошача према одрживости, отварају пут циркуларној економији. Индустрија пластике се развија према амбалажи са тањим зидовима, која се лакше рециклира, па чак и биоразградивим рјешењима. Сарадња између заинтересованих страна, образовање и регулативни оквири ће бити кључни за остваривање потенцијала циркуларне економије у овом сектору. Како индустрија наставља да иновира и прилагођава се, има потенцијала да смањи свој еколошки утицај и допринесе одрживијој будућности.

Кључна порука за сектор: *Што се тиче производње и прераде пластике, кључне тенденције у овом сектору су повећање употребе пластике која може да се рециклира и, с друге стране, повећање уједначења рециклираног материјала у сировини коришћеној за производњу пластике. На тај начин, индустрија пластике у Републици Српској постаје*

одржива на дући рок и прелази на модел циркуларне економије, што је иакође врло важно за све секторе.

Производња хране и пића

Република Српска има богату традицију у производњи хране и пића, а сектор обухвата широк спектар активности, од пољопривреде и сточарства до прераде хране и производње пића. РС производи разне прехранбене производе, укључујући млијечне производе, месне производе, пекарске производе, конзервисано поврће и воће, сокове, газирана пића, минералну воду и алкохолна пића.

Република Српска има неколико конкурентских предности у производњи хране и пића. Ове предности доприносе способности земље да производи и извози различите прехранбене производе.

- Повољни услови за примарну производњу хране, што омогућава производњу различитих квалитетних сировина за прехранбену индустрију, укључујући житарице, воће, поврће, млијеко и месо.
- Традиционални и аутоктони производи везани су за традиционалне прехранбене производе, као што су сиреви, сухомеснати производи и пецива. Ови јединствени и висококвалитетни производи привлаче потрошаче који траже аутентична кулинарска искуства.
- Индустрија хране и пића у Републици Српској чини кораке ка модернизацији, а фирме уводе нове технологије за прераду и паковање и развијају иновативне производе. Ово се поготово односи на велике фирме које заснивају своје пословање на масовној производњи, које убрзано аутоматизују своје погоне
- Стратегијски положај Републике Српске у срцу Балкана омогућава приступ регионалним и међународним тржиштима. Она служи као мост између Западне и Источне Европе, што је атрактивна локација за извоз хране.
- Релативно нижи трошкови производње у Републици Српској, укључујући трошкове рада и земљишта, могу довести до конкурентних цијена прехранбених производа, чинећи их привлачним како за домаће тако и за међународне купце.
- Квалитет и безбједност хране. Прехранбена индустрија у Републици Српској уложила је напоре да побољша квалитет и безбједност својих производа, усклађујући своје стандарде са регулативама Европске уније. Осигурање квалитета и придржавање стандарда за безбједност хране су кључни за успех извоза.

Одлазак стручне радне снаге из Републике Српске је значајан проблем за прехранбену индустрију. Смањење домаће радне снаге доводи до недостатка квалификованих радника, што може успорити производњу и повећати трошкове рада. Како би ријешиле овај проблем, поједине фирме, не само у прехранбеној већ и свим другим индустријама, доводе стране раднике. Ово може помоћи у одржавању конкурентности на тржишту, али истовремено може стварати изазове везане уз интеграцију страних радника у домаћу културу и заједницу.

Који је потенцијал за иновације у производњи хране и пића у Републици Српској?

Потенцијал за иновације у производњи хране и пића у Републици Српској пружа прилике за унапређење конкурентности индустрије, квалитета производа и одрживости. Иако Република Српска има богату културну баштину и разноврсни сектор производње хране, постоји простор за иновације и напредак у неколико кључних области.

Република Српска има снажну традицију производње традиционалних прехранбених производа и пића. Иновације у очувању ових традиција уз истовремено модернизовање процеса производње могу довести до јединствених и висококвалитетних производа који привлаче како домаће тако и међународне потрошаче.

Производња хране и пића има потенцијал за развој нових и иновативних производа прилагођених промјенљивим преференцијама потрошача. Ово укључује здравије намирнице, алтернативне производе на биљној основи и производе са специфичним нутритивним бенефитима. Континуиране иновације у технологијама за безбједност хране, као што су праћење у стварном времену, детекција патогена и системи контроле квалитета, могу помоћи у очувању и побољшању безбједности и квалитета прехранбених производа РС.

Усвајање напредних технологија обраде, попут високог притиска, микроталасне обраде и ултразвучне технологије, може побољшати квалитет производа, продужити рок трајања и смањити потребу за конзервансима. Еколошки прихватљиви и одрживи материјали за паковање, као и интелигентна паковања која пружају информације о свјежини производа, могу бити области иновација у прехранбеној индустрији РС.

Иновације у стратегијама извоза, укључујући истраживање тржишта, брендирање и прилагођавање производа, могу помоћи произвођачима из Републике Српске да приступе новим међународним тржиштима и увећају своју базу купаца.

Даља интеграција аутоматизације и роботике у процесе производње хране, попут аутоматизованог сортирања, сјечења и паковања, може побољшати ефикасност и смањити трошкове производње. Истраживање додатне обраде, попут претварања вишкова или производа нижег квалитета у прерађене производе попут џемова, умака и грицкалица, може смањити отпад хране и повећати профитабилност. Иновације у сектору кувања и туризма, укључујући фестивалске манифестације хране, часове кувања и гастрономске туре, могу промовисати јединствене укусе и кулинарске традиције и привући туристе. Подстицање иновација путем субвенција, државних дотација и подстицаја може стимулисати истраживање и развој и усвајање технологије у индустрији хране и пића.

Сектор производње хране и пића РС има потенцијал за иновације и развој на различите начине како би задовољио потребе савремених потрошача, унаприједио квалитет производа и проширио присуство на међународним тржиштима. Прихватање иновација не само да може побољшати конкурентност индустрије, већ и допринијети економском расту и одрживости у региону.

Кључна препорука за сектор: Фокус у прехранбеној индустрији Републике Српске укључује подржавање предузећа које су изградиле или имају потенцијал да изграде

локалне брендове на основу географској поријекла или традиционалних производа. Такође, фокус би требало да се усмјери на фирме које производе или имају лиценцијал сајворе производе који задовољавају специфичне захјеве њихових ниша, било да су у њима производи повезани са здрављем или другим областима (на примјер, безглутенски производи). За фирме оријентисане на масовну производњу је фокус на аутоматизацији и роботизацији процеса производње, истовремено развијајући домаће капацитете за снабдијевање сировинама (ово постоји у производњи млијека и узгоју живине, али је недовољно развијено у свим другим врстама меса и других пољопривредних производа).

Туризам

Туристичка индустрија у Републици Српској у посљедњим годинама значајно расте у погледу долазака туриста и ноћења. У току 2022. године у Републици Српској је остварено 439.781 долазака и 1.036.569 ноћења туриста. У укупном броју ноћења, учешће домаћих туриста износи око једне трећине, док су двије трећине страни туристи.

Захваљујући својој јединственој позицији, комбинацији климе, богате историје и културе, те изванредним природним ресурсима, Република Српска је доживела врло висок пораст како у доласцима туриста, тако и у ноћењима током посљедњих десет година. Могућност развоја атрактивних и јединствених туристичких производа и искустава заснованих на културном и природном наслеђу земље представља прилику за повећање конкурентности туризма у Републици Српској на глобалном туристичком тржишту.

Главни туристички производи Републике Српске везани су за културне и природне ресурсе. Већину једнодневних или дводневних излета из југоисточних земаља организују регионалне туристичке агенције. Ове туристичке понуде обично укључују транспорт, посјету атракцијама и храну. Локалне фирме зависе од тражње коју стварају глобални или регионални туроператори и често морају радити са ниским маржама. Ови излети су у већини случајева организовани од стране међународних туроператора, што локалним пружаоцима услуга оставља ниске марже и мало прилика за додатну продају посјетиоцима.

Туризам у Републици Српској високо је сезонски и концентрисан на туристичке активности на ограниченом броју дестинација (Бања Лука, Јахорина, Требиње, итд.). Такође, туристи обично остају само око 2 ноћи у просјеку и троше веома мало док су овдје. Инерција је једна од карактеристика туристичких активности у Републици Српској, па стога постоји низак ниво иновација у погледу приступа тржишту и увођења туристичких производа. Неки постојећи туристички производи односе се на градски туризам, туризам на отвореном/авантуристички туризам, вјерски туризам, транзитни туризам, зимски туризам, спа туризам, итд. Постоји велики потенцијал за даљи развој постојећих производа и увођење нових (МИЦЕ/сектор састанака, здравствени, гастрономски, рурални/агро, итд.). Такође је неопходно радити на интеграцији дестинација и креирању заједничких понуда.

Раст туризма у Републици Српској био је значајан током посљедњих десет година, али сектор се суочава са бројним изазовима и ограничењима у укупном пословном окружењу, као и у секторском окружењу, што га спречава да буде конкурентнији на међународном тржишту.

Кључни изазови су:

- висока сезоналност и концентрација на ограниченом броју дестинација
- кратко трајање боравка и ниски трошкови туриста
- низак ниво иновација у погледу приступа тржишту и увођења туристичких производа
- недостатак подршке сектору у постизању кључних циљева - као што су побољшано дијељење користи, заштита животне средине, отпорност и одрживост
- недостаци у пословном и секторском окружењу

Недавна пандемија успорила је раст туризма у Републици Српској, тиме погоршала пословне перформансе приватних актера у туризму и повећала незапосленост у сектору. Стога би Република Српска требала претворити ову кризу у прилику предузимањем проактивног приступа и покретањем систематског и координисаног развоја туризма.

Који је потенцијал за иновације у сектору туризма у Републици Српској?

Република Српска има значајан потенцијал за иновације у сектору туризма. Иако је постоје изазови, укључујући посљедице рата и политичку нестабилност, у развоју туристичке индустрије остварен је значајан напредак у посљедњим годинама.

Република Српска посједује богато културно и историјско наслеђе. Постоји потенцијал за иновације у стварању доживљаја историјских искустава, као што су туре виртуалне стварности или водичи проширене стварности који пружају посјетиоцима дубље разумијевање историје земље. Требало би уложити више труда у управљање културним локалитетима и природним парковима како би дочекали туристе и пружили им јединствена искуства. Надаље, локалитети културне баштине и природни паркови требало би да сарађују са актерима на појединим дестинацијама у развоју атрактивних искустава за посјетиоце (управљање дестинацијама).

Природне љепоте, планине, нетакнуте ријеке и језера, нуди прилике за еколошки прихватљив и авантуристички туризам. Тренутно, у Републици Српској правну заштиту уживају 34 подручја природе, односно површина под заштитом износи 73.038,43 хектара, што је процентуални удио од 2,96% територије Републике Српске. Заштићена су 34 подручја у сљедећим категоријама: два резервата природе (категорија Ia), три национална парка (категорија II), 17 споменика природе (категорија III), три заштићена станишта (категорија IV), шест паркова природе (категорија V) и три подручја са одрживим коришћењем природних ресурса (категорија VI).

Од посебног значаја је и чињеница да је Одбор за свјетску баштину Организације Уједињених нација за образовање, науку и културу (UNESCO), дана 28.7.2021. године, прогласио Строги природни резерват "Прашуму Јањ" код Шипова природним добром од свјетског значаја. Овај прашумски локалитет је тако постао прво природно добро из

Републике Српске и Босне и Херцеговине уписано на UNESCO Листу свјетске баштине. Прашума Јањ уврштена је у оквиру проширења локалитета свјетске баштине UNESCO „Исконске букове шуме Карпата и других региона Европе“, које је тренутно највеће серијско добро свјетске баштине са укупно 94 локалитета у 18 земаља. Иновације се могу засновати на оваквим природним ресурсима и искористити за развој одрживих пракси у туризму, укључујући еко-куће и активности у области авантуристичких спортова. Коришћење технологије попут 3Д скенирања и штампања омогућава виртуелну реконструкцију древних локалитета и артефаката како би се побољшало искуство посјетилаца.

Традиционална локална кухиња представља скривени потенцијал. Иновације у овој области могу укључивати промоцију локалних гастро искустава путем технологије хране, као што су апликације за доставу хране са традиционалним јелима или чак часови кулинарства за туристе који желе научити да припремају домаће специјалитете.

Укључивање локалних заједница у туризам ствара аутентичне производе. Иновације у туризму омогућавају локалним заједницама да покажу своју културу и традицију. Технологија попут мобилних апликација и виртуелне стварности побољшава искуство посјетилаца и олакшава путовање.

Инвестирање у обуку за стручњаке у туризму како би унаприједили своје вјештине и знање, посебно у областима угоститељства, заштите културне баштине и одрживих пракси у туризму.

Да би потпуно искористила свој иновациони потенцијал у сектору туризма, Република Српска треба се усредсредити на вишедимензионални приступ који укључује сарадњу између владе, локалних заједница, приватног сектора и међународних организација. Додатно, привлачење страних инвестиција и стварање доброг пословног окружења може помоћи у убрзању иновација у сектору туризма земље.

Несигурно и непредвидиво пословно окружење отежава иновације и инвестиције, посебно у туристичкој индустрији с ниском стопом дигитализације. Партнерства су кључна за развој туристичких производа и висококвалитетних искустава. Независним путницима је тешко креирати итинирере изван главних туристичких центара, јер је приступ информацијама ограничен, а сарадња између пружалаца услуга је недовољна. Потребна је боља интеграција туристичких производа и услуга те сарадња како би се конкуренција с другим дестинацијама у региону побољшала.

Кључна препорука за сектор: Први фокус је на стандардном и туризму у којем је Република Српска традиционално добра, а то је ски туризам. Република Српска има неке од најбољих ски центара на Балкану. Такође, улаже се у нове инфраструктурне пројекте како би привукли више љубитеља зимских спортова. Расући потенцијал који би циљао на клијенте са заједно је развој еко туризма и туризма који нуди традиционалне и културне садржаје. Република Српска има разноврсне природне љепоте, планине, шуме, језера, ријеке, те подручја са значајним културно-историјским наслеђем. Следећи фокус је у области фестивалског туризма. Посебно изражена важност фестивала који се одржавају у Републици Српској и привлаче

велики број људи, посебно младе људе, иако да би њихов фокус био на људској понуди везаној за фестивале који привлаче људе.

Хоризонтална динамика иновационих потенцијала

Дигитализација привреде

Предузећа у Републици Српској из различитих сектора истичу огроман потенцијал међусекторског партнерства за подстицање иновација, проширење тржишног домета и стварање међусобно корисних партнерстава. Сарадња између сектора у Републици Српској може бити моћан катализатор за иновације, раст и позитиван друштвени утицај.

Подручје информационих и комуникационих технологија (ИКТ) и дигитализације, уз то што је врло профитабилан и динамичан сам по себи, истиче се и као водећи у међусекторској сарадњи. Овај сектор је јединствено позициониран да утиче на иновације, дигитализацију и дигиталну трансформацију различитих индустрија у Републици Српској. За секторе као што су металска и електроиндустрија, дрвна индустрија и друге, ИКТ може пружити паметна рјешења за производњу, интеграцијом Интернета ствари (ИоТ) и анализе података ради оптимизације производних процеса, смањења застоја и унапређења контроле квалитета. Сарадња може такође бити усмјерена на управљање ланцима снабдијевања, коришћењем дигиталних платформи за праћење и управљање залихама, производњом и дистрибуцијом.

Сарадња са прерађивачком индустријом омогућава усвајање технологија индустрије 4.0, увођећи нову еру оптимизованих производних процеса. ИКТ може побољшати сигурност хране и праћење у прехранбеној индустрији, обезбјеђујући контролу квалитета и усклађеност са међународним стандардима. За сектор туризма, ИКТ може унаприједити туризам путем дигиталног маркетинга, паметног управљања дестинацијама и побољшања искустава посјетилаца путем проширене стварности и мобилних апликација.

Чиста енергија и заштита животне средине

Такође, веома важне области које имају значајан утицај на све остале секторе су енергетика и заштита животне средине. Конкурентска предност нижих цијена електричне енергије у Републици Српској, у поређењу са сусједним земљама и чланицама ЕУ, доноси користи енергетски интензивним индустријама. Република Српска има значајан потенцијал за производњу електричне енергије и извози електричну енергију. Прво, постоји значајан потенцијал хидроелектрана, са много ријека и водних токова. Коришћење ових водних ресурса путем малих и великих хидроелектрана представља велику предност Републике Српске у погледу енергије. Такође, расте интерес за обновљиве изворе енергије као што су вјетар и соларна енергија. Биомаса и биогас из шумских и пољопривредних остатака такође доприносе производњи чисте енергије. Упркос обиљу електричне енергије, прекиди у снабдијевању, посебно у мањим

општинама, узрокују застоје у производњи и повећане трошкове. Да би се суочили са тим изазовима, многе фирме усвајају мјере штедње енергије и истражују обновљиве изворе енергије како би смањиле утицај на животну средину и ослањање на конвенционалну енергију. Неке су створиле рјешења за обновљиву енергију, попут производње соларне енергије или пренамјене отпадних дрвних материјала у биомасу, која служи као извор енергије у оквиру њихових производних циклуса.

Праксе одрживости, оптимизација ресурса и поштовање еколошких регулатива су важне теме у овим индустријама. Одговорно управљање отпадом, ефикасна употреба ресурса и међународне сертификације, као што су ИСО 9001, ИСО 14000 и ФСЦ (у случају дрвне индустрије), истичу њихову посвећеност еколошкој одрживости. У индустрији пластике, управљање отпадом, укључујући једнократну пластику и одбачени материјал за производњу, представља озбиљан проблем. Иако су стопе рециклирања ниске, напори за рециклирање пластике расту како би се смањила еколошка штета и ослањање на увозни пластични гранулат.

Процеси производње са високом потрошњом енергије доприносе емисији гасова са ефектом стаклене баште, што захтјева примјену енергетски ефикасних технологија. Подстицање еколошки прихватљивих технологија може даље смањити еколошки отисак. Иако енергетске и еколошке теме нису примарни фокус неких сектора (ИКТ, туризам), већина предузећа све више усваја енергетски ефикасне и одрживе праксе како би минимизовала свој еколошки отисак.

У свим овим различитим индустријама у Републици Српској, енергетска ефикасност и одрживост се јављају као заједничка нит. Иако се суочавају са различитим изазовима, посвећеност унапређењу енергетске ефикасности, смањењу еколошког утицаја и поштовању еколошких регулатива су заједнички трендови у економији Републике Српске. Сви ови проблеми наглашавају важну улогу циркуларне економије у Републици Српској у смањењу отпада, оптимизацији употребе ресурса и ублажавању еколошких изазова. Повећање броја фирми које промовишу одговорно управљање отпадом, рециклажу и прераду материјала усклађује се са потребом РС за одрживим праксама, посебно у индустријама као што су пластика и дрво. Повећањем стопа рециклаже и усвајањем енергетски ефикасних технологија, РС смањује свој угљенични отисак и ослањање на увозне материјале. Циркуларна економија такође пружа економске прилике и еколошке користи, подстичући одрживост и усаглашеност са међународним еколошким регулативама у различитим индустријским секторима земље, чиме постаје све важнији концепт и приступ за одрживију будућност у РС.

Саобраћајна инфраструктура

Транспорт је кључни сегмент инфраструктуре који има важну улогу у економском развоју и функционисању друштва. У контексту Републике Српске, анализа транспортних података пружа увид у транспортне трендове и показује његову важност у контексту различитих модалитета.

Друмски саобраћај, као доминантан модалитет, представља значајан фактор у транспортној матрици Републике Српске. Раст превезених путника и робе на друмовима у континуитету током година наглашава важност овог начина транспорта. Друмски путнички и тонски километри такође приказују значајан пораст, показујући не само увећање транспортних потреба већ и усмјеравање инфраструктурних инвестиција ка овом модалитету. Овај континуирани раст је резултат побољшане путне инфраструктуре и савремених технологија у друмском сектору, што доприноси бржем и ефикаснијем превозу.

Табела 21. Промет путника и робе у саобраћају, остварени путнички и тонски километри

	Железнички саобраћај				Друмски саобраћај				Ваздушни саобраћај ¹⁾	
	превезени путници, хиљ.	превезена роба, хиљ. t	путнички километри, мил.	тонски километри, мил.	превезени путници, хиљ.	превезена роба, хиљ. t	путнички километри, мил.	тонски километри, мил.	превезени путници	превезена роба
1996	1649	127	32	7	12152	672	448	87	-	-
1997	1236	178	34	3	17266	601	492	99	-	-
1998	1570	265	52	12	19398	556	674	120	-	-
1999	1299	473	41	31	19207	486	616	112	-	-
2000	1145	951	38	83	21765	385	811	106	-	-
2001	1100	1060	40	118	22319	256	646	48	-	-
2002	904	1174	37	132	7408	565	563	92	-	-
2003	847	1319	35	105	6441	455	477	105	-	-
2004	838	2637	34	170	6308	506	499	177	53561	-
2005	822	5324	34	414	7032	576	602	220	3964	-
2006	768	5346	36	413	7261	960	645	430	6467	-
2007	711	5323	35	397	7695	1310	605	523	5526	-
2008	728	5076	39	366	7435	1548	568	642	11889	-
2009	448	4101	27	327	6152	1397	450	620	6973	-
2010	402	5087	25	387	7244	1447	449	689	4566	-
2011	317	5191	22	425	8326	1741	458	1006	8372	-
2012	321	5372	23	457	8300	2063	563	942	6397	-
2013	211	5191	15	455	8264	2444	457	1101	8734	-
2014	173	5009	12	428	9133	2665	432	1223	27734	-
2015	178	4964	13	450	6736	3747	405	1318	22793	-

2016	160	4416	11	374	4133	3522	385	1341	21697	-
2017	117	4529	7	386	6203	4020	418	1545	20761	-
2018	137	4569	9	372	6536	4184	370	1505	36411	-
2019	160	4567	15	404	6074	2940	342	1477	149968	-
2020	58	3798	4	363	2276	2982	176	1346	43962	-
2021	60	4385	3	380	2533	3420	236	1466	139898	-
2022	82	4791	4	416	2768	3665	330	1414	343008	-

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Посматрањем података о жељезничком саобраћају у Републици Српској, примјећује се различита динамика у различитим аспектима. Превоз путника је искусио периоде пораста од 1996. до 2001., након чега је долазило до стагнације и опадања. С обзиром на ове податке, могло би се закључити да је жељезнички саобраћај за путнике доживио извјесне тешкоће у последњим деценијама. Супротно томе, превоз робе на жељезници је стабилан. Овакви трендови указују на значајну промјену у улози жељезничког сектора, више усмјереног према логистичким и превозним потребама.

Иако подаци за ваздушни саобраћај у овом сету су ограничени, могу се извести одређени закључци. Пораст у броју превезених путника и робе у ваздушном саобраћају у последње три године указује на потенцијалну важност овог модалитета. Иако можда има мањи удио у општем транспортном сектору, ваздушни саобраћај може бити кључан за повезивање са међународним тржиштима и за потребе брзог превоза.

Анализа транспорта у Републици Српској показује комплексну слику у коме различите врсте саобраћаја имају различите динамике. Друмски саобраћај и даље доминира, али је значајан тренд увећања и одржавања нивоа превоза робе на жељезници. Ваздушни саобраћај, иако мањи у удјелу, има потенцијал за развој. Ово може служити као основа за разумијевање промјена у транспортном сектору и за усмјеравање будућих стратегија и инвестиција у инфраструктуру транспорта у Републици Српској.

Комуналне услуге и комунална инфраструктура

Водовод

У последњем деценију, Република Српска свједочила је значајном развоју своје водоводне мреже, што се одражава у расту дужина водоводне мреже, главног довода и разводне мреже, као и у повећању броја водоводних прикључака и уличних хидраната.

Први значајан тренд је раст укупне дужине водоводне мреже. Од 6697 км у 2013. години, дужина мреже је знатно порасла на 10381 км у 2022. години. Ово говори о интензивном инвестиционом приступу и посвећености унапређењу водоснабдијевања.

Табела 22. Водоводна мрежа у Републици Српској

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Укупна дужина водоводне мреже, km	6697	6997	7384	7463	7676	7817	8087	8956	9211	10381
Дужина главног довода, km	1353	1366	1450	1458	1480	1378	1379	1538	1575	1655
Дужина разводне мреже, km	5344	5631	5934	6005	6196	6439	6708	7418	7636	8726
Број водоводних прикључака ³⁾	235809	242875	246806	237017	238875	246312	253634	261724	269259	275936
Број уличних хидраната	8465	8503	9101	9501	9613	9931	10076	10504	10866	11157

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Дужина главног довода је била у сталном порасту, иако је било неколико година са лаким смањењем (као што је 2018. година). С обзиром на то да је главни довод основна карика у водоводном систему, овај параметар одражава инвестиционе тенденције и фокус на модернизацију и побољшање инфраструктуре.

Дужина разводне мреже такође показује конзистентан раст, од 5344 км у 2013. до значајних 8726 км у 2022. години. Ово указује на ширење мреже и повећање капацитета за дистрибуцију воде.

Број водоводних прикључака је у сталном порасту, иако је било одступања у 2016. и 2017. години. Овај параметар одражава потребу за повећањем приступности воде грађанима и привредним субјектима, што је резултат стратегијских планова у овој области.

Број уличних хидраната, такође је у сталном порасту. Од 8465 у 2013. до 11157 у 2022. години, овај параметар показује фокус на безбедност и ефикасност водоводне мреже.

Анализа трендова у развоју водоводне мреже у Републици Српској од 2013. до 2022. године показује сталан и значајан напредак у инфраструктурном развоју. Ови подаци не само што одражавају ангажованост јавних предузећа у области водоснабдевања, већ и упућују на постизање стандарда квалитета и доступности воде за све грађане. Овакве инвестиције у водоводну инфраструктуру представљају кључни корак у остваривању одрживог и сигурног водоснабдевања у будућности.

Канализација

Канализациона мрежа представља кључни аспект инфраструктурног развоја који има дубоке утицаје на животну средину и здравствено-санитарне аспекте живота грађана. Преиспитивајући податке о развоју канализационе мреже у Републици Српској у периоду од 2013. до 2022. године, евидентан је напредак и стратегијско усмјеравање ка обухватном и одрживом управљању отпадним водама.

Табела 23. Канализациона мрежа у Републици Српској

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Укупна дужина затворене канализационе мреже, km	1605	1659	1677	1723	1728	1725	1846	1870	1882	1931
Дужина главног колектора, km	376	363	390	392	392	376	376	378	378	376
Број канализационих прикључака	119484	121621	123320	120288	118366	121393	131697	133984	137440	141767
Број уличних сливника	10755	10887	10871	11254	13461	13307	13945	14094	14258	14422

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Укупна дужина затворене канализационе мреже постепено је расла, од 1605 km у 2013. години до 1931 km у 2022. години. Ово не само да одражава стални ангажман у развоју инфраструктуре водоснабдијевања, већ и потребу за постизањем стандарда заштите животне средине. Усмјеравање на изградњу затворене мреже показује фокус на смањење отпада и спречавање загађења водних токова.

Паралелно с тим, дужина главног колектора, иако са флукуацијама, задржавала је константан тренд. Ово указује на стагнацију у развоју усмјеравања и управљања отпадним водама кроз централне канализационе системе. Развој главног колектора доприноси бржем преносу отпадних вода до трактова обраде, што је од суштинског значаја за избјегавање еколошких проблема. Неповољно је то што нема повећања у овом дијелу, иако потребе, како становништва, тако и привреде расту.

Импресиван тренд је и брзи раст броја канализационих прикључака, који су се увећали са 119484 у 2013. на 141767 у 2022. години. Ово свједочи о значају проширења канализационе мреже ка новим насељима и становницима, чиме се подстиче безбједан и хигијенски стандард.

Са 10755 уличних сливника у 2013. до 14422 у 2022. години, постоји изражен раст у броју ових елементарних дијелова канализационог система. Ово је битан показатељ за спречавање поплава и осигуравање одговорне управе водом у случају претераних падавина.

Историјски подаци о развоју канализационе мреже у Републици Српској одају комплексан портрет фокуса и стратегије управљања отпадним водама. Оваква инвестициона стратегија, изражена кроз усмјерене пројекте и планове проширења, представља напор ка сигурном и еколошки одговорном животу за грађане. Суштински, континуиран развој канализационе мреже је неопходан не само за здравље грађана, већ и за одрживост животне средине и плодотворан раст заједнице у целини.

Отпад

Анализа података о генерисању и управљању отпадом у периоду од 2018. до 2022. године у Републици Српској пружа увид у промене у количинама отпада и ефикасност система управљања отпадом.

Произведени отпад показује лагани тенденцијски пад у последње три године, смањујући се са 395737 тона у 2018. на 382341 тона у 2022. години. Овај пад је резултат активности за смањење отпада, образовање јавности и примјене рециклаже.

Табела 24. Производња и прикупљање отпада у Републици Српској (у тонама)

	2018	2019	2020	2021	2022
Произведени отпад	395737	399826	390426	392000*	382341
Прикупљени отпад	269803	275858	278457	287986	289281
Од домаћинстава	195275	207039	206531	221911	222754
Од других извора ¹²⁾	74528	68819	71926	66075	66527
Трајно одложени отпад ¹³⁾	294666	321178	334713	356548	366609
Отпад предат на прераду	2767	2929	1999	2189	2276

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

У истом периоду, прикупљени отпад је показао лагани раст, од 269803 тона у 2018. до 289281 тона у 2022. години. Ово указује на побољшање система сакупљања отпада и појачане активности правилног управљања отпадом.

Отпад из домаћинстава чини значајан дио прикупљеног отпада и приказује конзистентан пораст. Од 195275 тона у 2018. до 222754 тона у 2022. години, овај тренд је резултат раста потреба за потрошњом и изазова у управљању кућним отпадом.

Отпад из других извора показује варијације током периода. Смањење од 74528 тона у 2018. до 66527 тона у 2022. години може бити резултат економских или индустријских промјена.

Што се тиче трајно одложеног отпада, види се стални раст, од 294666 тона у 2018. до 366609 тона у 2022. години. Ово указује на потребу за озбиљним радом на смањењу и управљању трајно одложеним отпадом.

Отпад предат на прераду је релативно мали у односу на произведени отпад, и још показује опадање са 2767 тона у 2018. на 2276 тона у 2022. години. Ово може бити резултат промена у капацитетима за прераду или избора других метода управљања отпадом.

Одлађалишта отпада

У Републици Српској тренутно постоји 5 регионалних депонија у функцији: Бања Лука, Бијељина, Зворник, Приједор и Добој, којима је обухваћено укупно 36 општина. Санитарне депоније су у Бањој Луци, Зворнику и Бијељини. Депоније у Добоју и Приједору нису санитарне, али им је одобрен програм мјера са динамиком прилагођавања, којим ће се ове депоније унаприједити у санитарне.

Регионалне депоније примају комунални отпад и неопасни индустријски отпад (5% у Бањој Луци). Регионалне депоније у Бањој Луци и Бијељини имају системе за пречишћавање отпадних вода и прикупљање и спаљивање гаса. На депонијама нема издавања биоразградивог отпада.

У Републици Српској постоје само двије сортирнице унапријед одвојених секундарних сировина, и то у Добоју, као и једна једноставнија линија малог капацитета (1,5 t/h) на депонији у Бањој Луци. Сортирница у Добоју је (привремено) престала с радом због великих трошкова.

Од 8 градова и 56 општина у Републици Српској, њих 36 је обухваћено постојећим регионалним депонијама, док преосталих 28 општина користе неуређене депоније. Такође, отпад се одлаже и на „дивљим депонијама“ које ствара становништво у близини својих насеља. Неуређене општинске депоније, као и „дивље депоније“ представљају опасност, за животну средину, али и за здравље. Тачан број дивљих депонија је тешко одредити, јер неке ЈЛС редовно или повремено спроводе активности чишћења, односно санације дивљих депонија на свом подручју, на начин да се сав отпад сакупи и одвози на општинске депоније гдје се депонује. Проблем је тај што се ова мјеста врло брзо поново напуне отпадом или се формирају нове дивље депоније, што и даље представља ризик за здравље.

ЈЛС су обавезне да спречавају одлагање отпада на начин супротан Закону, те спроводе уклањање тако одложеног отпада.

Према Стратегији управљања отпадом за период 2017-2026 године, предлаже се формирање регионалних депонија у Мркоњић Граду, Фочи и Гацку. Услугама ове четири регионалне депоније било би покривено 421.147 становника, а процијењена производња отпада износила би 128.698 тона годишње. У општинама које припадају овим регијама постоје неуређене депоније.

Осим неуређених депонија, постоје и мјеста већег загађења животне средине, тзв. „црне тачке“. То су локације у животној средини које су високо оптерећене отпадом, након дуготрајног неадекватног управљања технолошким отпадом (нпр.: отпад из кожарске и текстилне индустрије, исплаке, зауљена земља и муљеви, талози у танковима, отпад из анорганских технолошких процеса, отпад из производње вјештачких ђубрива, отпад из органских хемијских процеса, отпад од остатака и амбалаже од боја, лакова и пестицида, отпад из фото-дјелатности, отпад из неорганских термичких процеса, отпадна уља минералног поријекла и отпадни органски растварачи итд.).

Према подацима МПУГЕ РС, највеће „црне тачке“ у Републици Српској су:

- Рафинерија нафте Брод – локација „гудрона“ у кругу рафинерије,
- Рафинерија уља Модрича – локација „гудрона“ која је ван круга рафинерије,
- Рудник олова и цинка Сребреница – локација на којој се налази „јаловиште од флотације концентрата руде олова и цинка“,
- Локација „Црвеног муља“ у Зворнику.

У Рафинерији нафте Брод отпадни гудрон је смјештен на привремено одлагалиште, односно јаму, која је изложена атмосферским утицајима, при чему се садржај усљед интеракције између различитих врста једињења у предметном отпаду као и киселост мијења. Предложени начин за збрињавање отпадног гудрона у Рафинерији нафте Брод је физичко-хемијски поступак обраде отпада (солидификација и стабилизациј по MID-MIX поступку) и депоновање солидификата у припремљену јаму из које је извађен отпад.

Рафинерија уља Модрича 1967. године пустила је у рад постројење за рерафинацију отпадних уља при чему се као нуспродукти процеса појављују желатиозна материја за коју се најчешће користи термин кисели гудрон и остатак процеса филтрације, тзв. зауљена филтер погача. С обзиром на тадашње законе из области заштите животне средине и уз договор са тадашњим општинским властима за одлагање овог отпадног материјала изабрана је локација у насељу Гаревац, која је удаљена око 1,5 км од индустријског круга рафинерије. Крајем осамдесетих година прошлог вијека у индустријском кругу предузећа изграђен је бетонски базен, који је наткривен, за одлагање зауљеног отпадног материјала. Према процјени извршеној у студији коју је урадио Технолошки факултет из Зворника, Универзитета у Источном Сарајеву на депонији у насељу Гаревац се налази око 30.000 тона зауљеног отпадног материјала –

кисели гудрон (чврста и течна фаза) и контаминирано земљиште. Рафинерија уља Модрича од 1996. године не одлаже свој отпадни материјал на депонију у насељу Гаревац и базен у индустријском кругу предузећа, а уједно издваја одређена финансијска средства како би држала ове депоније под контролом. Континуирано се прати састав депонија и евидентирају евентуалне промјене.

Инфраструктура за прикупљање отпада

Према подацима који се налазе на сајту МПУГЕ РС 146 правних лица је регистровано за обављање дјелатности управљања отпадом. Дозволе се издају за дјелатност сакупљања, транспорта, складиштења, третмана и одлагања отпад. Већина лица има дозволу за обављање више дјелатности. Према тренутно актуелним подацима, дозволу за сакупљање отпада посједују 63 лица, за транспорт отпада 93 лица, за складиштење отпада 80 лица, за третман отпада 73 лица и за дјелатност одлагања отпада 3 правна лица.

Рециклажни центри

Према подацима са којима се располаже „Оморика-рециклажа“ у Добоју бави се рециклажом пластичне амбалаже. Поред Оморике, ово министарство је издало дозволу за рециклажу отпадних гума за Репротех Зворник, али према подацима са којима се тренутно располаже, постројење тренутно не ради.

Енергетска производња и инфраструктура

Подаци о потрошњи енергије за период од 2010. до 2021. године пружају увид у енергетске обрасце и трендове у Републици Српској.

Уколико се анализира потрошња електричне енергије, види се постепен раст од 6430 GWh у 2010. до 8506 GWh у 2021. години. Ово указује на континуирану потражњу за електричном енергијом, усмјерену ка растућој економији и повећању потрошње становништва.

Табела 25. Потрошња енергије у Републици Српској

	Електрична енергија, GWh	Топлотна енергија, TJ	Угаљ, t	Деривати нафте, t	Биогас, хиљ. m ³
2010	6430	1680	4591806	...	-
2011	5573	1737	5525602	1148845	-
2012	5396	1806	5224977	1018993	-
2013	6693	1697	5527920	965720	-
2014	6014	1378	5484439	987434	-
2015	5881	1488	6125192	917676	-

2016	7986	1521	7142160	823853	-
2017	7144	1499	6952328	862784	3143
2018	8844	1649	7481631	701321	4539
2019	7782	1517	6819156	75353	3547
2020	7899	1552	7353888	13062	5455
2021	8506	1674	7347338	12589	3843

Извор: Републички завод за статистику Републике Српске

Топлотна енергија такође показује пораст, са 1680 TJ у 2010. до 1674 TJ у 2021. години. Гледајући угаљ, види се значајно смањење, поготово од 2010. до 2014. године, а затим лаган раст у наредним годинама. Ово може одражавати тенденцију ка смањењу коришћења угља у енергетске сврхе, под утицајем стратегија за смањење емисија и пређа на обновљиве изворе енергије.

Што се тиче деривата нафте, види се варијације у потрошњи током година. Смањење потрошње током 2019. и 2020. године је резултат економских промјена у 2019. години и пандемијске кризе у 2020. години.

Биогас има мање количине током већег дијела анализираног периода. Постојање овог енергетског извора је показатељ стратегије за диверсификацију у коришћење чистијих извора енергије.

С обзиром на ове податке, може се закључити да Република Српска има комплексан енергетску ситуацију, са значајном тражњом за електричном и топлотном енергијом. Од стратегијских енергетских планова до обновљивих извора енергије, потребно је разнострано приступити како би се одговорило на потребе и изазове у енергетској области.

SWOT АНАЛИЗА ЗА ТЕМАТСКУ ОБЛАСТ ЕКОНОМИЈА

Објашњење:

- **Кључна снага, слабост, прилика или пријетња која је преузета и у интегралној SWOT анализи**
- Снага, слабост, прилика или пријетња која је наведена само у овој тематској SWOT анализи
- **Захтијева корекције, другачију формулацију или треба да се брише из SWOT анализе**

Снаге	Слабости
+ Стабилан дугорочни економски раст, раст запошљавања и плата што указује на виталност и отпорност привреде РС + Континуиран раст извоза са релативно великим извозним секторима као што су металска/електро индустрија, дрвопрерада и енергетика и потенцијалом за раст укупне спољнотрговинске размјене. + Растући број извозно-оријентисаних фирми интегрисаних у европске ланце вриједности + Предност близине тржишта ЕУ, што олакшава логистику и смањује трошкове транспорта. + Потписани споразуми о слободној трговини који дају слободан приступ тржишту од око 600 милина потрошача (трговински споразуми са ЕУ ЦЕФТА, ЕФТА Турска) и Споразум о специјалним и паралелним везама са Србијом + Привреда РС почиње да користи дигиталне алате и елементе четврте индустријске револуције, што унапређује њену конкурентност. + Релативно висока додатна вриједност, профити и плате у секторима као што су ИКТ и метална/електро индустрија, што указује на потенцијал за даљње технолошко унапређење и за квалитетно ново запошљавање у РС. + Значајни природни ресурси, развијени капацитети и добар међународни углед у производњи дрвних производа. + Значајни природни ресурси за развој производње енергије, те релативно	- Одлазак квалификоване радне снаге и инжењерског кадра (нарочито младих) у иностранство и негативан природни прираштај доводе до смањења домаће радне снаге. - Ниска додатна вриједност производа и услуга у појединим областима што резултира ниским просјечним платама и ниским профитима - Привредни сектори који заснивају своју конкурентност на јефтиној радној снази (текстил, обућа, и др.) све више губе ту врсту конкурентности, јер плате континуирано расту - Политичка нестабилност у БиХ и региону негативно утиче на економски напредак и привлачење инвестиција. - Сталан трговински дефицит узрокован недовољном додатном вриједношћу извозних производа и увозном зависношћу због непостојања домаће производње базних производа (сиrovине, репроматеријал, полупроизводи). - Релативно мале стране директне инвестиције у Републици Српској у поређењу с окружењем. - Ниска позиција већине домаћих фирми у европским ланцима вриједности - Релативни недостатак инвестиција и пословних могућности у неразвијеним и изразито неразвијеним јединицама локалних самоуправа у Републици Српској и географски неуједначен развој. - Технолошка заостајање привреде РС у односу на конкуренцију - Недовољна концентрације привреде на иновације и знање, те финансијска и физичка инфраструктура за подршку и

ниске и конкурентне цијене електричне енергије + Значајни природни ресурси, богато културно-историјско наслеђе + Повољни природни услови за пољопривредну производњу и изграђени капацитети за прераду хране. + Релативно повољно стање базичне инфраструктуре за развој привреде + Предузетничко учење успостављено у средњем и високом образовању + Значајан број самосталних предузетника који послују као потенцијал за даљи раст и развој +	промоцију иновација и трансфера технологија – Недовољна повезаност привредних субјеката са универзитетима и развојно – истраживачким институцијама; – Недовољан степен дигитализације – Мали број активних предузећа у односу на друге земље (мала привреда у односу на број становника) – Недостаци у пословном окружењу – Недовољна знања и вјештине у привреди (управљачке способности, маркетинг, финансија, итд.) и ниска свијест о потреби преласка на зелену и циркуларну економију – Неприлагођеност квалификационе структуре радне снаге садашњим и будућим развојним потребама привреде – Недовољно развијена туристичка инфраструктура и субструктура (смјештајни капацитети, капацитети туристичких агенција, сигнализација, путна инфраструктура) – Недовољна промоција привреде и потенцијала у иностранству – Недовољна расположивост нових финансијских инструмената (ризични капитал, crowdfunding, итд)
Шансе	Пријетње
↑ Геополитичке промјене утичу на скраћивање ланаца вриједности и преусмјеравање производње, инвестиција и пословних активности из других дијелова свијета ка периферним економијама у Европи. ↑ Процес интеграције у ЕУ ушао у фазу преговора, што омогућава кориштење већ доступних фондова ЕУ (нпр. Дигитална Европа, Јединствено тржиште и др.) и отвара приступ новим финансијским и технолошким ресурсима, а пуна интеграција у ЕУ може донијети економски развој и стабилност. ↑ Развој дигиталне економије и четврте индустријске револуције нуди нове могућности за раст и иновације у циљу раста продуктивности привреде	↑ Ескалација политичке нестабилности ↑ Наставак убрзаног одласка квалификоване радне снаге додати: и инжењерског кадра и негативни демографски трендови ↑ Глобални економски шокови, геополитичке тензије, трговински ратови и оружани сукоби у свијету, што изазива нестабилности на свјетском тржишту. ↑ Жестока конкуренција из свих дијелова свијета (глобализација); ↑ Недостатак адекватних извора задуживања и подстицајних средстава за развојне потребе ↑ Слаби капацитети за апсорпцију доступних средстава из ЕУ фондова и различитих пројеката које спровode међународне организације;

↑ Нове технологије у образовању и вјештачка интелигенција нуде нове, ефикасније и ефектније начине <i>образовања и обуке радне снаге</i> ↑ Зелена и циркуларна економија нуде нове пословне могућности. ↑ Аутоматизација и роботизација као рјешење за недостатак домаће радне снаге. ↑ Развој пословних инкубатора, кластера, научно-технолошких паркова, центара за трансфер технологија и развој производа ↑ Пренос резултата из научноистраживачког у сектор индустрије ↑ Сарадња са компанијама из ЕУ и преузимање знања и технологије ↑ Пословни и инвестициони потенцијал дијаспоре ↑ Раст заинтересованости страних туриста за туристичку понуду РС. ↑ Растући захтјеви на тржишту за органским и аутентичним производима. ↑ Супституција увоза кроз развој домаћих производа у одређеним областима ↑ Дигитализација управе као прилика за развој домаће привреде (како ИТ привреде, тако и корисника услуга) ↑ Развој друштвеног предузетништва ↑ Успостављени иновациони дигитални хабови	↑ Угрожен опстанак сектора због ниске продуктивности и/или нелојалне ино-конкуреније ↑ Недостатак сарадње између приватног сектора, научно-истраживачких институција и јавног сектора и недовољни капацитети институција за подршку ↑ Захтјеви за стриктно поштовање ЕУ захтјева код извоза (СВАМ, стандарди квалитета, итд.) и неусклађеност домаће привреде са тим захтјевима ↑ Климатске промјене и угрожавање животне средине су значајна пријетња привреди и становништву ↑ Споро усвајање нових технологија и знања. ↑ Политичке препреке развоју одређених виталних сектора на нивоу заједничких институција БиХ (нпр. енергетика) ↑ Недовољно брз развој пословне и остале инфраструктуре ↑ Недостатак планске и одрживе експлоатације природних ресурса ↑ Повећање загађења земљишта и воде
---	--